



AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**MUHALEFETİ BASKILAMA ARACI OLARAK “VATAN
CEPHESİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET ÖTEN

DOÇ. DR. TUĞRUL KORKMAZ

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**MUHALEFETİ BASKILAMA ARACI OLARAK “VATAN
CEPHESİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET ÖTEN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. TUĞRUL KORKMAZ

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. SEFA USTA

JÜRİ ÜYESİ: DR. ÖĞR. ÜYESİ ZİYA ABBAS

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (oniki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ahmet
Soyadı : ÖTEN
Bölümü : Kamu Yönetimi
İmza :
Teslim Tarihi : 13/06/2025

TEZİN

Türkçe Adı : Muhalefeti Baskılama Aracı Olarak “Vatan Cephesi”

İngilizce Adı : The “Vatan Cephesi” As A Tool For Suppressing The
Opposition

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Ahmet ÖTEN

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ahmet ÖTEN tarafından hazırlanan “MUHALEFETİ BASKILAMA ARACI OLARAK ‘VATAN CEPHESİ’” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ Kamu Yönetimi/ Aksaray Üniversitesi	☒	☐	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ziya ABBAS Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler/ Aksaray Üniversitesi	☒	☐	
Üye: Prof. Dr. Sefa USTA Kamu Yönetimi/ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	☒	☐	

Tez Savunma Tarihi: 13/06/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

“Muhalefeti Baskılama Aracı Olarak ‘Vatan Cephesi’” konulu tezde; çalışmanın konusunun ve çerçevesinin belirlenmesinden sonuçlandırılmasına kadar bilgisini, desteğini ve emeğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ’a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam sürecinde maddi ve manevi olarak yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen değerli dostlarım Ali ÖZKANLI ve Lokman DAĞ’a teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman maddi ve manevi yanımda olan annem Gülsüm ÖTEN ve babam Necati ÖTEN’e, yakından veya uzaktan desteklerini hep yanımda hissettiğim kardeşlerim Rabiha ÖTEN, Sebiha ÖTEN ve Alpaslan ÖTEN’e çok teşekkür ederim.

Çalışmam süresince ihmal ettiğim, sevgisini, ilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Ayşe ÖZER ÖTEN ve varlıkları ile bana güç veren kızlarım Gökçe Ece ÖTEN ve Aybilge ÖTEN en büyük teşekkürü hak etmekteler, çekirdek aileme çok teşekkür ederim.

ÖZET

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte de birçok kez yeni parti denemeleri olmuş, farklı nedenlerle kurulan partiler kapatılmış veya kendini feshetmiştir. Cumhuriyetle birlikte kurulan bu partiler ülkenin kurucu partisi olarak da nitelendirilebilecek, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kadrolarından veya bu kadroların yönlendirmesi ile kurulmuştur. Bu nedenle CHP, Türk siyasetinde eğitici ve öğretici misyonu ile önemli bir yere sahiptir.

1945 yılında CHP kadrolarından ayrılan vekiller öncülüğünde Demokrat Parti (DP) kurulmuş ve 1950 seçimleri ile DP, CHP'den hükümeti devralması ile on yıllık DP dönemi başlamıştır. Türk Siyasal Hayatının önemli bir dönüm noktası olan 27 Mayıs 1960 İhtilali öncesinde teşekkül edilen, literatürde üzerinde çok fazla çalışma bulunmadığı değerlendirilen “Vatan Cephesi” örgütlenmesi bu çalışmanın ana konusu olarak ele alınmıştır.

Çalışma hazırlanırken çok partili hayata geçiş ve DP dönemi konularında literatür taraması yapılmış, dönem hakkında yazılan hatıratlar, günlük gazeteler, yayınlar, meclis tutanakları ve Yassıada Duruşma tutanakları ile kararları incelenmiş, yargılanan siyasilerin amaç düşünceleri analiz edilmiştir.

Çalışmada Vatan Cephesi örgütlenmesine neden ihtiyaç duyulduğu; örgütlenme ile amacın ne olduğu, örgütlenmenin hangi faaliyetler yürüttüğü; örgütlenmenin hangi sonuçlara neden olduğu sorularına yanıtlar aranmıştır.

Çalışmada elde edilen başlıca sonuçlar olarak ise, CHP kökenli parti liderlerinin geçmiş CHP tecrübelerinden faydalanarak, bir aracı kurum tarafından toplumu dönüştürmeye çalıştıkları, parti politikaları doğrultusunda başta kendi seçmenleri olmak üzere halkı konsolide etmeye çalıştıklarından bahsedilebilir. Fakat bu düşünce ile yola çıkılmasına rağmen, Vatan Cephesi ile toplumda ayrışma ve cepheleşme derinleşmiş, 27 Mayıs İhtilali ile de süreç kesilmiş, kısa sürede amaçlar konusunda mesafe kat edilemeden bir dönem sona ermiştir. Vatan Cephesi ise 27 Mayıs ihtilaline giden sürecin ve ihtilal sonrası yargılamanın ana konularından birisi olarak Türk siyasal hayatının önemli bir kurumu olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler : Demokrat Parti, Vatan Cephesi, Cepheleşme Hareketleri

Bilim Kodu : 113204

Sayfa Adedi : 132

Yazar : Ahmet ÖTEN

Danışman : Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ

ABSTRACT

Since the establishment of the Republic, there have been numerous attempts to found new political parties; however, many of these parties were either closed down or dissolved for various reasons. These parties, established during the Republican era, were often formed by members of or under the guidance of the founding cadres of the Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). For this reason, CHP holds a significant place in Turkish politics with its educational and instructive mission.

In 1945, Demokrat Parti (DP) was founded under the leadership of deputies who had split from the CHP, and with the 1950 elections, DP took over the government from CHP, marking the beginning of a ten-year DP era. The main subject of this study is the organization “Vatan Cephesi,” established shortly before the 27 May 1960 military coup — a major turning point in Turkish political history — and one which has not been extensively studied in the literature.

In preparing this study, a literature review was conducted on the transition to a multi-party system and the Demokrat Parti period. Memoirs, daily newspapers, publications, parliamentary records, and Yassıada trial transcripts and verdicts were examined. The thoughts and objectives of the politicians on trial were also analyzed.

The study seeks to answer the following questions: Why was the Vatan Cephesi organization deemed necessary? What was its intended purpose? What activities did it undertake? And what were the consequences of its formation?

The key findings of the study suggest that party leaders with CHP backgrounds attempted to transform society through an intermediary institution, drawing on their past experiences in CHP. They aimed to consolidate the public — especially their own voter base — in line with party policies. However, despite this intention, the Vatan Cephesi deepened social polarization and division. The process was abruptly interrupted by the 27 May military coup, and the organization was unable to achieve its goals within the short time available. Nonetheless, Vatan Cephesi took its place in Turkish political history as a significant institution and one of the key issues in both the lead-up to the coup and the subsequent trials.

Keywords : Demokrat Parti, Vatan Cephesi, Polarization Movements

Science Code : 113204

Number of Pages : 132

Author : Ahmet ÖTEN

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Tuğrul KORKMAZ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
ÇOK PARTİLİ HAYATA GİDEN SÜREÇ	7
1.1. Cumhuriyet Halk Partisinin Kuruluşu.....	7
1.2. Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Dönemi	9
1.2.1. Cumhuriyetin İlanı.....	9
1.2.2. Halifeliğin Kaldırılması.....	10
1.2.3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	12
1.2.4. Muhalefetin Tasfiyesi	14
1.2.5. Serbest Cumhuriyet Fırkası	15
1.2.6. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türk Siyasal Hayatı	17
1.2.7. Tek Parti’ye Muhalefet: Dörtlü Tahrir	17
1.3. Çok Partili Hayata Geçiş	18
1.3.1. Demokrat Partinin Kuruluşu.....	20
1.3.2. Birinci Kongre	22
1.3.3. 12 Temmuz Beyannamesi	23
1.3.4. İktidar ve Muhalefet İçinde Anlaşmazlıklar	25
1.3.5. İkinci Kongre.....	26

1.4. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri	28
1.4.1. Genel Seçimler Öncesi Siyasi Gelişmeler	28
1.4.1.1. Seçim Kanunu Değişikliği	29
1.4.2. 14 Mayıs 1950 Seçimine Doğru	29
1.4.3. 14 Mayıs 1950 Seçimleri: Beyaz İhtilal	30
İKİNCİ BÖLÜM	32
DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI	32
2.1. 1950-1954 Dönemi: 1. Menderes Hükümeti ve Dönemin Siyasal Gelişmeleri	34
2.1.1. Birinci Menderes Hükümeti Dönemi	34
2.1.2. Askeri ve Bürokratik Kadroda Değişiklik	34
2.1.3. Arapça Ezan Okunması Yasağının Kaldırılması	35
2.1.4. Halkevlerinin Kapatılması ve Muhalefetin Baskılanması	36
2.1.5. Millet Partisinin Kapatılması	37
2.1.6. 1950-1954 Dönemi Ekonomik Gelişmeleri	38
2.1.7. 1950-1954 Dönemi Demokrat Parti Dış Politikası ve Kore Savaşına Asker Gönderme Kararı	39
2.1.8. 1950-1954 Dönemi Genel Değerlendirmesi	41
2.2. 1954-1957 Dönemi	43
2.2.1. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri Hazırlıkları	43
2.2.2. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	45
2.2.3. Kırşehir'in İlçe Yapılması	46
2.2.4. 1954-1957 Dönemi Ekonomisi	48
2.2.5. 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Meselesi	49
2.2.6. Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet ve Hürriyet Partisi'nin Kurulması	52
2.2.7. Dördüncü Menderes Hükümeti ve Baskı Politikası	54
2.2.8. Muhalefette İş birliği Çalışmaları ve Demokrat Parti'nin Seçim Kanunu Düzenlemesi	56
2.3. 1957-1960 Dönemi	59
2.3.1. 27 Mayıs 1957 Milletvekili Genel Seçimleri	59
2.3.2. Beşinci Menderes Hükümeti	63
2.3.3. Meclis İç Tüzüğü Değişikliği	64
2.3.4. Dokuz Subay Olayı	65
2.3.5. Siyasette Cepheleşme	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE MUHALEFETİ BASKILAMA ARACI OLARAK VATAN CEPHESİ	69
3.1. Vatan Cephesi Kuruluşu ve Amacı	70
3.2. Vatan Cephesi'nin Yapısı ve Örgütlenmesi	74
3.3. Vatan Cephesi'ne Katılımlar ve Propaganda	76
3.4. Vatan Cephesine Yönelik Basın-Radyo Üzerinden Yapılan Propaganda.....	77
3.5. Toplumsal Cepheleşme	78
3.6. 27 Mayıs İhtilali ve Demokrat Parti'nin Sonu	82
3.7. Vatan Cephesi Davası	82
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	93
EKLER.....	99
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye Geneli Milletvekili Seçimleri (1950-1957).....	45
---	----



KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ARMHC:	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BM:	Birleşmiş Milletler
CHF:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP:	Demokrat Parti
HF:	Halk Fırkası
HP:	Hürriyet Partisi
MKP:	Milli Kalkınma Partisi
MP:	Millet Partisi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TKP:	Türkiye Köylü Partisi
VP:	Vatan Partisi

GİRİŞ

I. Meşrutiyet sonrası Türk siyasal hayatı incelendiğinde, siyasette kutuplaşma, kaos, otoriterleşme gibi kavramlar göze çarpmaktadır. Bu durumun nedenleri aranırken mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçilen bu dönemin şartlarının, iç ve dış gelişmelerin dikkate alınarak değerlendirme yapılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Osmanlının mirası üzerine devam eden Türk siyasetinin, bu kavramlarla birlikte kurumsallaşmasının birçok yapısal sorunu da beraberinde getirdiğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra kurulan Türkiye Devleti, binlerce yıllık devlet geleneği ile birlikte birçok konuda yapısal olumsuzlukların da mirası üzerine yükselen bir ülke olmuştur. İmparatorluk bakiyesinden bir ulus devlet ve dahası bir cumhuriyet çıkarılması dönemin şartları değerlendirildiğinde devrimsel ve radikal bir karar olarak görülebilir. Yeni devletin ulus temelli kurgulanması, toplumsal siyasal ve ekonomik anlamda yapılması planlanan yenilikler ve daha da önemlisi yeni devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olması, yeni düzenlemelerin sürekliliğinin sağlanması adına ilk yıllarında otoriter eğilimi olan bir siyasal iktidarı ortaya çıkardığı söylenebilir. Aynı zamanda, Cumhuriyetin ilk yıllarında otoriter ve totaliter devletlerin yakalamış olduğu görece başarılı yönetimler, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni otoriter yapıya teşvik ettiği gerçeği yadsınmamalıdır. Değerlendirilen bu iç ve dış faktörlere rağmen, iktidarın onayı veya teşvikleri doğrultusunda çok partili hayata geçiş girişimleri olmuş ancak, başarılı olunamamıştır.

II. Dünya savaşının müttefik kuvvetlerce kazanılması dünyada olduğu gibi Türkiye'de de birçok değişikliğin kapısını aralamıştır. Almanya, İtalya ve Japonya gibi otoriter totaliter devletlere karşın “demokratik” devletlerin zafer kazanması ve bu devletler içerisinde başat aktörün Amerika Birleşik Devletleri olması, uluslararası sistemdeki dönüşümde de son derece önemlidir. Zira savaş sonrasında Amerika'nın kendisiyle müttefik olacak ve onun safında yer alacak devletlere yönelik asgari demokrasi olma şartı bu hususta önemlidir.

Türkiye de II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde konum tercihini batı yani Amerika yönünde kullanan bir ülkedir. Fakat Türkiye'deki tek partili sistem Amerika'nın arzuladığı ve müttefiklerinde aradığı asgari demokratik şartlarla çok da örtüşmemektedir. Bunun da farkında olan ve oluşmakta olan yeni uluslararası sistemde kazanan tarafta yer almak isteyen Türkiye, siyasal sistemini bu minvalde dönüştürmek zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok partili hayata geçiş denemeleri yaşansa da hiçbirisi başarılı olamamıştır. Bu denemelerden ilki 17 Kasım 1924 tarihinde kurulan, kısa sürede yoğun ilgi gören Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olmuştur. Dönemin şartları itibariyle iktidar tarafından kabul görmeyen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Türk siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası olan Şeyh Said İsyanının gerçekleşmesi gerekçe gösterilerek isyan bastırıldıktan hemen sonra kapatılmıştır. İkinci deneme ise, 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası olmuştur. Kuruluş gerekçesi, hedefleri ve kapanış şekliyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından önemli farkla ayrılan Serbest Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1930 tarihinde kendi feshine karar vermiştir. Başarısız bu iki denemenin ardından hiç kimse yeni bir parti kurmaya cesaret edememiştir. 3. CHP Kongresinde alınan kararlarla birlikte 1931-1945 dönemi parti-devlet bütünleşmesinin sağlandığı "Tek Parti Dönemi" olarak kabul edilebilir. Bu süreç uluslararası sistemde kazanan tarafta yer almak isteyen İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçilmesine ışık yakmasıyla son bulmuştur.

Milli Şef İsmet İnönü, 1945 yılı 19 Mayıs kutlamalarında ve 1 Kasım 1945'te TBMM'nin VII. dönem açılış konuşmasında çok partili hayata davet niteliğinde açıklamalarda bulunmuştur. İsmet İnönü 19 Mayıs konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

Memleketimizin siyasi idaresi; Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla, gelişmeğe devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi müessesemiz olan Büyük Millet Meclisi, ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir... Türk milleti, İkinci Cihan Harbinde siyasi ve manevi bakımdan, temiz ve başarılı bir imtihan geçirmiştir. Büyük Millet Meclisinin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolunda olan gelişmesinde devam edecektir. (URL-1).

İnönü, 1 Kasım 1945'te ki konuşmasında ise muhalefet eksikliğini vurgulayan ifadelerde bulunmuştur.

Bizim tek eksikimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olunamaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasına tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır. Bununla beraber, Mecliste çokluğu teşkil eden parti üyelerinin Hükümeti tenkitte Devlet ve millet işlerini denetlemede, hiçbir kayda hatta hiçbir ölçüye bağlı bulunmadıkları herkesin gözü önünde bir gerçektir. Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde halk idaresini bütün şartlarıyla

geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inançla söyleyebiliriz. Bu gelişme için her vatandaşın vazife ve sorumluluğuyla ilgili olması birinci şarttır. Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri de vardır. Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre demokrasinin kendi için özelliklerini bulmağa mecburdur. (Cihan, 1993, s. 60-61).

İnönü yaptığı bu açıklamalarla Türkiye’de de kanunların ve anayasanın yeni parti kurulmasına uygun olduğunu hatırlatarak yeni kurulacak olan partilere adeta bir davet göndermiştir. Başarısız çok partili hayat denemelerinden sonra parti kurucuları ve kadrolarının gerek siyaseten gerekse hukuken çeşitli sorunlarla karşılaşması sonucunda yeni bir parti kurma girişimine hiç kimse cesaret edememiştir. Hükümet yetkilileri ve devlet yönetiminden bir olur almadan yeni bir parti kurmak riskli görülebilmektedir. İşte İsmet İnönü yaptığı bu konuşmalarla çok partili hayata geçişte beklenen o davet niteliğini taşımaktaydı. Nihayetinde de bu davet neticesinde çeşitli siyasal partiler kurularak tek partili düzenden çok partili düzene geçilmeye başlanmıştır.

İsmet İnönü’nün konuşmalarındaki bu davete ilk karşılık Nuri Demirağ’dan gelmiştir. 22 Eylül 1945 tarihinde kurulan ilk muhalefet partisi Nuri Demirağ’ın Milli Kalkınma Partisi olmasına rağmen beklenen etkiyi ortaya koyamamıştır. Milli Kalkınma Partisi’nden yaklaşık 4 ay sonra 7 Ocak 1946’da Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan DP ise kısa sürede popülerleşerek halk desteğini kazanmayı başarmıştır.

1946 yılında yapılan genel seçim bir geçiş seçimi olması ve 23 yıl devleti tek başına yöneten Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilk defa çok partili girdiği bir seçim olması sebebiyle oldukça önemlidir. Bu seçimin arzu edildiği gibi demokratik bir şekilde gerçekleşmediği iddia edilmiş, iddialara da seçimlerde yargı denetiminin olmayışı, açık oy gizli sayım esasının benimsenmesi gerekçe olarak gösterilmiştir. 1946 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi 395, DP ise 64 sandalye ile parlamentoda temsil edilme hakkı elde etmiştir. DP’nin kurulması ile Türkiye Cumhuriyeti’nde “Tek Parti Dönemi” sona ermiş ve çok partili hayata geçilmiştir.

1946 seçimleri sonrasında yeni muhalefet partisi DP ile CHP arasında gerginlik baş göstermeye başlamıştır. Zira cumhuriyetin kurucusu olan ve 23 yıllık tek parti yönetimine alışan CHP’nin bir muhalif partiyi hemen kabullenebilmesi çok da mümkün değildir. Diğer taraftan usulsüz bir seçimle haklarının gasp edildiğini düşünen DP cenahının ise CHP ile iyi ilişkiler geliştirmesi de doğal olarak beklenemez.

Böyle bir ortamda 7 Ocak 1947 tarihinde DP ilk kongresini gerçekleştirmiştir. Kongre 4 gün sürmüş ve demokrasi şölenu olarak nitelendirilebilecek bir havada geçmiştir. Kongrenin en

önemli detayı ise, Anayasa'ya aykırı olarak kişi hürriyetini sınırlayan antidemokratik kanunların kaldırılması, oy ile seçim güvenliğini sağlayacak yeni seçim kanunu yapılması ve Cumhurbaşkanı'nın parti başkanlığından ayrılmasının şart olarak koşulduğu "Hürriyet Misakı"nın ilan edilmesi olmuştur. Kongrede alınan kararla, Hürriyet Misakı'nda alınan kararların reddedilmesi halinde, parti komitesine, partili milletvekillerini meclisten çekme yetkisi verilmesi ise Hürriyet Misakı'nı daha anlamlı hale getirmiştir.

İki parti arasında yaşanan ve ülke siyasetini etkileyen bu gergin ortamda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, partiler üstü tavır sergileyerek, DP lideri Celal Bayar ve Başbakan Recep Peker'le diyalog/uzlaşma görüşmeleri gerçekleştirmiş, gerginliği yatıştırmaya çalışmıştır. Bu görüşmeler sonrasında, partilerin de bilgileri dahilinde "12 Temmuz Beyannamesi" bildirisi yayınlanmıştır. Türk Siyasi tarihinde önemli bir mihenk taşı olarak da nitelendirilebilecek beyannamede, kanunların belirlediği şartlar çerçevesinde tüm partilerin eşit koşullar altında çalışma hakkının bulunduğunu belirtilmiş, muhalefet partisince dillendirilen, baskı iddiaları kabul edilmiştir. İktidar partisince dile getirilen, muhalefetin ihtilalci bir teşekkül olduğu iddiası ise beyannamede açıkça reddedilmiştir. Beyanname sonrasında partiler arasında nispeten daha ılımlı siyaset yapılmış, özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yönlendirmesi ile yeni seçim kanunu düzenlemesi yapılarak 1950 seçimlerine daha demokratik bir ortamda gidişin yolu açılmıştır.

Seçim kanununda yapılan değişikliklerle eşit ve gizli oy, açık tasnif, yargı denetimi gibi konular düzenlense de çoğunlukçu seçim sistemi uygulanmaya devam etmiştir. CHP kendi menfaatine gördüğü bu sistemi uygulamaya devam etmekle birlikte 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde de görüleceği gibi aleyhine sonuç doğurmuştur.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde, DP tek başına iktidar olarak hükümeti CHP'den devralmıştır. Bu seçimle birlikte 27 Mayıs 1960 tarihine kadar sürecek DP iktidarı başlamış, DP muhalefette eleştirdiği konuları değiştirme hakkı elde etmiştir.

Uzun soluklu tek parti iktidarından çıkılan bu dönemde, uluslararası gelişmeler ve toplumsal beklentilerle birlikte DP altın dönemini yaşamıştır. 1954 seçimlerinde Türk Siyasal Hayatının en yüksek desteğini alan DP 541 vekillik TBMM'de 503 vekil ile temsil hakkı elde ederek meclisin tek hâkimi olmuştur. DP'nin ikinci döneminde yaşanan ulusal, uluslararası gelişmeler, parti içi muhalefet hareketleri, ekonomik etkiler ve artan muhalefet baskısı demokrasi ile bağdaşmayan adımlar atılmasına neden olduğu ileri sürülmüştür. DP'nin duraklama dönemi olarak da ifade edilen bu dönemde, DP toplumsal desteğini

kaybetmeye başlamış ve 1957 seçimlerinde çoğunlukçu seçim sistemi nedeniyle mecliste çoğunluğu olsa da %48,6 oy alarak, halkın çoğunluğunun desteğini kaybetmiştir.

Toplumsal desteği kaybetmeye başlayan, muhalefetin acımasız eleştirilerine maruz kalan, aynı zamanda da parti içi muhalefetle mücadele eden DP yönetimi, bir taraftan baskıcı ve otoriter adımlar atarken bir taraftan da parti içi ve toplumsal konsolidasyonu sağlayabilmek amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi de ilk olarak 12 Eylül 1958 tarihinde Adnan Menderes tarafından dile getirilen “Vatan Cephesi” örgütlenmesi olmuştur.

Vatan Cephesi yapılanması ile muhalefetin “Güç Birliği” cephesi adı altında ortak hareket etmesine karşılık bir yapı oluşturulması, siyasal yaşamdan uzak toplumsal kesimin siyaset sahnesine dahil edilerek partiye desteğin artırılması, muhalefete kayan partililerin yeniden partiye çekilmesi, parti içi muhalefetle sarsılan partinin yeniden bütünleştirilmesi amaçlanmıştır.

CHP iktidarı döneminde Halkevlerinin hükümet politikalarının topluma benimsetildiği sosyal ve kültürel bir misyonu olmuştur. Adnan Menderes de Atatürk’ün talimatı doğrultusunda bu yapılanmanın mimarlarından olarak, Halkevlerinin kuruluş sürecinde aktif rol oynamıştır. Vatan Cephesi örgütlenmesi ile DP lideri ve Başbakan Adnan Menderes’in CHP saflarında yer aldığı dönemde, Türk Ocakları’nın kapatılarak Halkevleri yapılanmasının kurulması tecrübeleri doğrultusunda toplumsal bir dönüşüm planladığı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türk Siyasal Hayatının önemli bir dönüm noktası olan 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinde teşekkül edilen, literatürde üzerinde çok fazla çalışma bulunmadığı değerlendirilen “Vatan Cephesi” örgütlenmesinin araştırılması ve incelenmesidir.

Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. 1946 yılına kadar istikrarlı bir şekilde çok partili siyaset yapılamayan Türk Siyasal Hayatında çok partili hayata geçiş süreci, 27 yıllık “Tek Parti Döneminde” parti içi muhalefetle doğan DP’nin kuruluşu ve muhalefet yıllarındaki faaliyetlerinin incelenmesi ve bahse konu süreç çalışmanın birinci bölümünü oluşturmuştur. İkinci bölümde ise, DP iktidarı ve 1950-1957 dönemi faaliyetlerinin incelenmesi ile çalışmanın ana konusu olan Vatan Cephesi’ne giden süreç ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, DP’nin son dönemi olan 1957-1960 yılları, Vatan Cephesi’nin kuruluşu, örgütlenmesi ve 27 Mayıs ihtilaline giden süreç incelenerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Ulusal tez arşivinde yapılan incelemede, çalışmanın konusu olan Vatan Cephesi özelinde dört farklı Yüksek Lisans Tezi çalışması bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar; 2011 yılında Trakya Üniversitesinde Serkan GAYTANCIOĞLU tarafından “Demokrat parti iktidarı ve vatan cephesi” tez başlıklı, 2018 yılında Marmara Üniversitesinde Mervenur TUZAK tarafından “Vatan cephesinin kuruluşu ve faaliyetleri (12 Ekim 1958 - 27 Mayıs 1960)” tez başlıklı, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde Oğuz KALAFAT tarafından “Türk demokrasi tarihinde ilk cepheleşme hareketleri Güç birliği-Vatan Cephesi” tez başlıklı, 2022 yılında Bursa Uludağ Üniversitesinden Selma BAYTEKİN tarafından “Demokrat Parti'nin bir uygulaması Vatan Cephesi ve Bursa örneği” tez başlıklı yüksek lisans tezi çalışmalarıdır. Bunların yanı sıra yapılan araştırmada, dönem üzerine çalışmalarda kısmen de olsa Vatan Cephesi yapılanmasına değinildiği gözlemlenmiştir.

Çalışmada Vatan Cephesi örgütlenmesinin amacı, doğuşu ve örgütlenmesi parti kurmaylarının geçmiş dönem tecrübeleri de dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Vatan Cephesi örgütlenmesi ile amaçlanan ve varılan sonuçlar konu hakkında daha önce yapılan çalışmalar, basındaki yansımaları, hatıratlar, Yassıada Duruşmaları tutanakları ve kararları da dikkate alınarak yorumlanmıştır. Yapılan değerlendirmelerin farklı bakış açısı ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GİDEN SÜREÇ

Meşrutiyet sonrası Türk siyasi hayatı incelendiğinde yaşanan gelişmeler nedeniyle kesintiye uğramış olsa da partilerin, cemiyetlerin, grupların kurulduğu; kurulan meclislerde farklı grupların, partilerin yer aldığı ve çok partili hayata geçişin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan çok daha önce gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Osmanlı Devleti'nin varisi olan Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi hayatın gelişiminin geçmişle birlikte bir bütün olarak değerlendirmenin daha yerinde olacağı düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nde mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçildikten sonra mecliste birçok siyasi oluşum faaliyet göstermiştir. Millî Mücadele Dönemi'nde de farklı birçok cemiyet kurulmuş ve ortak amaç için kurulan bu cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) çatısı altında birleşerek Millî Mücadele'nin amacına ulaşmasını sağlamıştır.

1.1. Cumhuriyet Halk Partisinin Kuruluşu

Millî Mücadele sonrasında saltanatın kaldırılmasıyla birlikte Mustafa Kemal artık mücadelesinin gelecek aşamalarına hazırlanmaya başlamıştır. Hazırlık aşamasında siyasal örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuştur. Lozan görüşmelerinin anlaşmayla sonuçlanması ve uluslararası alanda da yeni Türk devletinin bağımsızlığının kabul edilmesiyle işlevini yitiren ARMHC Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) örgütsel temelini oluşturmuştur. ARMHC, CHP'nin öncülü olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2017, s. 367-368).

Halk Fırkasının (HF) kurulması kararını Mustafa Kemal 6 Aralık 1922'de Hakimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine yaptığı açıklamayla kamuoyuna duyurmuştur. Daha sonra çıktığı yurt gezilerinde Halk Fırkası hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Halka ve gazetecilere parti hakkında aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Mustafa Kemal, HF'nin bütün sınıfların çıkarlarını koruyacak nitelikte bir parti olacağından bahsetmiştir (Uzun, 2010, s. 234-235).

Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra farklı görüşlere sahip milletvekilleri arasında birtakım gruplaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları mecliste ARMHC'nin devamı niteliğinde olan Müdafaa-i Hukuk Grubunu kurmuşlardır. Mustafa Kemal gerçekleştirmeyi planladığı devrimler için uygun bir ortam yaratmak amacıyla 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararının alınmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal önderliğinde Müdafaa-i Hukuk Grubu "9 Umde" isimli seçim programını açıklamıştır. Bu program CHP'nin ideolojik yönelimini de ortaya koymuştur (Erdoğan, 2017, s. 368). Seçim programının başlangıç bölümünde, Müdafaa-i Hukuk Grubunun HF'ye dönüştürüleceği belirtilmiş ve seçimden sonra HF'nin kurulması mevzusu da halk oylamasına sunulmuştur (Uzun, 2010, s. 235). 28 Haziran'da gerçekleşen milletvekili seçimlerini büyük bir oranla Müdafaa-i Hukuk Grubu kazanarak meclisin çoğunluğuna hâkim olmuşlardır (Erdoğan, 2017, s. 368; Uzun, 2010, s. 235). Seçim sonrasında Müdafaa-i Hukuk Grubu 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adını alarak partileşmiştir. 23 Ekim'de İçişleri Bakanlığına sunulan dilekçe ile resmiyet kazanmıştır. HF Mustafa Kemal'in genel başkanlığında ve Recep Peker'in genel sekreterliğinde kurulmuştur (Erdoğan, 2017, s. 368).

İçişleri Bakanlığına sunulan dilekçede parti nizamnamesine de yer verilmiştir. Bu nizamnameyle HF'nin ilk örgütlenme modeli ortaya koyulmuştur (Erdoğan, 2017, s. 368). Nizamnamenin birinci maddesi "milli hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asri bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye' de bütün kuvvetlerin fevkinde kanunun velayetini hâkim kılmaya çalışmak" olmuştur. Bu madde ile HF'nin amacı açıklanmakta ve devrimci karakteri vurgulanmaktadır. Nizamnamenin ikinci maddesiyle de halkçılık düşüncesine yer verilmiştir. Her türlü ayrımcılık ve sınıfa karşı çıkılmıştır. "Hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vaz'etmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertler" ifadesiyle halkçıların tanımlaması yapılmıştır (Korkmaz, 2014, s. 6). Nizamnamenin üçüncü maddesi "Halk Fırkasına her Türk ve hariçten gelip Türk tabiyet ve harsını kabul eden her fert dahil olabilir" şeklinde ifade edilmiştir (Toprak, 2011, s. 29). Bu madde ile partinin tüm toplum kesimlerine açık olduğu vurgulanmıştır. HF yeni bir ulus devlet inşası sürecinde milliyetçi bir tavır göstererek "Türk" kimliğini ön plana çıkarmıştır (Erdoğan, 2017, s. 368).

10 Kasım 1924'te "cumhuriyet" ifadesi eklenerek parti adı "Cumhuriyet Halk Fırkası" (CHF) olarak değiştirilmiştir. Türk dilindeki sadeleştirme çalışmalarıyla birlikte, 1935'teki dördüncü büyük kongrede parti adı bugünkü şeklini alarak "Cumhuriyet Halk Partisi" (CHP) olarak belirlenmiştir (Uzun, 2010, s. 236).

CHP, Türk siyasetinde ilk parti olması ve kendisinden sonra kurulan partileri etkileyerek yön vermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Ülkenin kuruluşundan itibaren 27 yıl süren dönemde tek başına ülkeyi yönetmiştir. Çok partili hayata geçiş denemelerinde kurulan muhalefet partileri CHP tabanında yetişmiş ve oradan ayrılmış isimler tarafından kurulmuştur.

1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi

Türk siyasal hayatında, cumhuriyetin ilan edilmesiyle başlayan ve DP'nin kurulmasıyla birlikte çok partili hayata geçiş ile son bulan dönem "Tek Parti Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem 1923-1945 yıllarını kapsamaktadır. Tek parti döneminin başaktörü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk partisi olan CHP'dir.

CHP, 27 yıl boyunca ülkeyi tek başına yönetmiş, bu süreçte çok partili hayata geçiş denemeleri yaşanmışsa da sonuçlanmamıştır. 17 Kasım 1924 tarihinde kurulan ve cumhuriyet döneminde ikinci parti olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF); Mustafa Kemal'in CHF içindeki, meclisteki ve hükümetteki gücünden rahatsızlık duyan kesimlerin desteğini alarak, olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması nedeniyle kurulduktan kısa bir süre sonra kapatılmıştır. TCF'nin kapatılması, aynı zamanda, ülkede siyasal çoğulculuğa da izin verilmeyeceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Korkmaz, 2014, s. 7). Takrir-i Sükûn Kanunu'yla birlikte Tek Parti iktidarı kuvvetlendirilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet Paşa'nın başa geçmesiyle siyasal hayatta farklı bir dönem başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Tek Parti iktidarının iç ve dış gelişmelerle çok partili hayata ışık yakması sonucu yıllardır cesaret edilemeyen muhalefet girişimleri tekrar görülmüştür. Nihayetinde DP'nin kurulmasıyla da çok partili hayata geçilmiştir.

1.2.1. Cumhuriyetin İlanı

Cumhuriyet fikrinin olgunlaşması sırasında anayasal, toplumsal, siyasal gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan ilki, Teşkilat-ı Esasiye'nin birinci maddesi ile egemenliği kayıtsız şartsız millete vermesidir. Bu madde cumhuriyetin ilanının ilk işareti olarak görülebilmektedir. İkinci aşama ise, saltanatın kaldırılması olmuştur. Bu aşamalar sonucunda da rejimin niteliğinde netlik sağlanamamıştır. Halifelğin devam etmekte olması, rejim konusundaki belirsizlikleri arttırmıştır. Bu belirsizlik durumunun cumhuriyetin ilan edilmesiyle çözüme ulaşacağı düşünülmüştür (Okutan, 2015, s. 73).

İsmet Paşa'nın "Türk devletinin hükümet merkezi Ankara'dır" şeklinde verdiği anayasa değişikliği kanun tasarıyla birlikte 13 Ekim 1923'te Ankara Türkiye'nin başkenti olmuştur (Lewis, 2011, s. 350). Bu sırada Mustafa Kemal cumhuriyetin ilanı için hazırlıklar yapmıştır. Ekim ayı başlarından itibaren cumhuriyetin ilanına dair haberler ortalıkta dolaşmaya başlamıştır. Bu haberler bir tartışma ortamı yaratmış ve birçok kişi muhalefet olmuştur (Lewis, 2011, s. 351). 28 Ekim akşamı gerçekleşen yemekte Mustafa Kemal Cumhuriyet'i ilan edeceğini açıklamıştır (Okutan, 2015, s. 73). Ertesi gün meclise gelen Mustafa Kemal, siyasal sistemdeki belirsizlikleri ortadan kaldıracağını vadettiği anayasa değişiklikleri teklifini sunmuştur (Lewis, 2011, s. 352). Mustafa Kemal'in bu kanun tasarısı TBMM tarafından kabul edilerek 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet resmen ilan edilmiştir. Egemenliğin ulusa ait olduğu ve Türkiye devletinin hükümet şeklinin cumhuriyet olduğu kanunun ilk maddesi ile düzenlenmiştir. İkinci madde ile de resmi dilin Türkçe olduğu, devletin dininin İslam olduğu belirtilmiştir (Okutan, 2015, s. 73). Milletvekilleri Mustafa Kemal'i ilk cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de İsmet Paşa'yı ilk başbakan olarak atamıştır (Lewis, 2011, s. 352).

1.2.2. Halifeliğin Kaldırılması

Saltanatın kaldırılmış olmasına rağmen halifeliğin halen devam etmesi rejim konusunda bazı belirsizliklere yol açmıştır. Bu belirsizlik ortamının çözümlenmesi için Cumhuriyet'in ilan edilmesi gerekli görülmüştür. Cumhuriyet ilan edildikten sonra ise Mustafa Kemal, halifeliğin Cumhuriyet için tehlikeli olabileceğini düşünmüştür. Yaşanan bazı olaylar Mustafa Kemal'in bu düşüncesinde haklı olduğunu göstermiştir. Meclis içinde halifelik lehine ve Mustafa Kemal'in aleyhine kışkırtmalar başlatılmıştır. Bu kışkırtmalar basın tarafından ülke geneline ulaştırılmıştır. Bazı kitaplar yayımlanmış ve bu kitaplarda halifenin devletin başkanı olarak gösterilmesi istenmiştir (Aytepe, 2002, s. 20). Bu kışkırtmaları durdurmak ve basının tavrını değiştirmek için İstiklal Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak basının kışkırtıcı yayımları son bulmamıştır. Bunun yanında halifeliğin durumu konusunda yurt dışında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Londra'daki İslam Cemiyeti Sekreteri Sait Muhammedi, İçişleri Bakanı Fethi Bey'e bir mektup göndererek hilafetin korunması gerektiğini bildirmiştir. Hindistan'daki İsmailiye mezhebinin lideri Ağa Han ile Emir Ali de Başbakan İsmet Paşa'ya bir mektup göndermiştir (Aytepe, 2002, s. 22). Mektupta halifeliğin saltanattan ayrılmasının, Müslümanlar açısından halifeliğin öneminin arttığı belirtilmiştir (Lewis, 2011, s. 354).

1924 yılı başlarında Halife, hükümet üyelerinin İstanbul'a gelip de kendisini ziyaret etmemeleri üzerine, bu durumdan üzüntü duyduğunu belirtmiştir. Halifelik hazinesinin gücünü aşan ve görevi dışında harcamak için devlet bütçesinden yardım istemiştir. Mustafa Kemal de, halifelik hazinesi adı altında ayrı bir hazinenin bulunmadığını ve halifenin ne olduğunu bilerek bununla yetinmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu olay halifeliğin kaldırılmasını hızlandıran bir gelişme olmuştur. Aynı zamanda Mustafa Kemal'i halifeliği kaldırması konusunda zorlayan en önemli etken ise yapmayı planladığı toplumsal ve laik devrimleri halife var oldukça gerçekleştiremeyeceği düşüncesi olmuştur (Aytepe, 2002, s. 22).

1 Mart 1924'te Meclisin yeni dönem toplantısını açan Mustafa Kemal bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında üç önemli nokta üzerinde durmuştur. Bunlar, Cumhuriyet'in korunması ve istikrarının sağlanması, birleştirilmiş bir milli eğitim sisteminin kurulması ve halifeliğin kaldırılmasıdır. Bu üçüncü konu Halk Fırkasının ertesi günkü toplantısında görüşülmüştür ve TBMM'ye sunulmuştur (Lewis, 2011, s. 355). 3 Mart 1924'te TBMM Abdülmecit'in tahttan indirilmesini, halifeliğin kaldırılmasını ve Osmanlı hanedanı mensuplarının ülkeden sürülmesini onaylamıştır. Bu laik zaferin ardından birçok gelişme daha yaşanmıştır. Şeyhülislamlik kaldırılmıştır. Şer'i mahkemeler kapatılmış görevleri laik mahkemelere devredilmiştir. Dini okullar, medreseler kapatılmış ve hepsi Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Şer'iyeye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Bakanlıkları kaldırılmıştır. Kaldırılan bakanlıkların yerine Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur. Böylece devlet ve din işleri birbirinden tamamen ayrılmıştır (Aytepe, 2002, s. 23). Yasanın onaylanmasıyla birlikte Halife Abdülmecit'in İsviçre'ye gönderilmesi kararlaştırılmış ve hemen 4 Mart günü ailesi ve hizmetlileriyle beraber yurt dışına çıkarılmıştır (Aytepe, 2002, s. 24).

1923 ve 1924 yıllarında yaşanan siyasal değişiklikler 20 Nisan 1924'te TBMM tarafından kabul edilen anayasayla yeniden düzenlenmiştir. Türkiye Devleti bir Cumhuriyet, başkenti Ankara ve dini İslam olarak kabul edilmiştir. Egemenlik; yasama ve yürütme yetkisine sahip olan Meclis aracılığıyla millete ait olmuştur. Meclis, cumhurbaşkanını seçmekte ve cumhurbaşkanı da kabineyi oluşturmaktadır. Tek partili olan devlette bu durum, Mustafa Kemal'in hem partiyi hem de Meclis'i kontrol edebilen kişi olması anlamına gelmekte ve gücünü sınırsız yapmaktadır (Davison, 2004, s. 163-164).

1.2.3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), aynı zamanda tek parti İktidarına ve reform girişimlerine karşı ortaya çıkan ilk girişim olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir (Zürcher, 1992, s. 9).

20 Nisan 1924'te Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen yeni anayasa çok partili siyasi yaşama olanak vermektedir. Yeni anayasanın kabul edilmesinden sonra Meclis, Cumhurbaşkanı'nı seçmiş, Cumhurbaşkanı da kabineyi oluşturmuştur. Mustafa Kemal'in yeni anayasadan ve meclisten aldığı yetkilerle başkan olarak büyük güce sahip olduğu söylenebilir. Bu durum, Mustafa Kemal'e bu dönemde muhalefet edilmediği anlamına gelmemektedir. Halifeliğin kaldırılması ve laik politikalar güdülmesi karşısında bazı gruplar, Mustafa Kemal'in bu gücünden endişe duymuşlardır (Zürcher, 2022, s. 200).

Yeni anayasanın çok partili hayata imkan tanınması ve yaşanan gelişmelerden hoşnut olmayanlar parti içindeki muhalefeti güçlendirmiştir. Hükümetin, Yunanistan'dan gelen Müslümanları, Rumların terk etmek zorunda kaldıkları taşınmazlarına yerleştirme şekli konusunda bir tartışma üzerine mecliste kesin bölünme yaşanmıştır. Bu tartışmanın ardından İsmet Paşa güvenoyu istemiştir. İsmet Paşa'nın güvenoyunu kolayca alması üzerine Rauf ve on arkadaşı Halk Fırkasından istifa etmiştir (Zürcher, 2022, s. 201).

Milli hareketin ilk günlerinden beri Mustafa Kemal'in en sadık yardımcılarında olan Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy), Kazım (Karabekir) ve Adnan (Adıvar) gibi isimler uygulanan politikalarla karşı çıkmıştır (Davison, 2004, s. 164). 26 Ekim'de Kazım Karabekir, 30 Ekim'de Ali Fuat müfettişlik görevlerinden istifa etmiştir. Mustafa Kemal, kendisine karşı bir hareket başlatıldığını düşünerek orduyu siyasetten ayırmak istemiştir (Akşin, 2007, s. 194).

Kurulacak yeni parti için düşünülen isimler söylenti şeklinde yayılmış, 10 Kasım'dan sonraki günlerde de gazetelerde yer almıştır. Bu isimler; İhtilas Fırkası, Millet Fırkası, Cumhuriyet Fırkası, Cezri Cumhuriyet Fırkasıdır. Cumhuriyet isimli bir muhalefet partisinin kurulması söylentisi, Halk Fırkasının köktenci kanadı tarafından tahammül edilemez bir durum olarak yorumlanmıştır. Bu söylenti Halk Partisinin 10 Kasım'da parti adını Cumhuriyet Halk Fırkasına dönüştürmesine yol açmıştır (Zürcher, 1992, s. 77-78). İsim değişikliği önerisi Recep Peker tarafından yapılmıştır. Yeni parti için seçilen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ismi 17 Kasım'da partinin resmen tescilinden önce hiçbir yerde kullanılmamıştır (Zürcher, 1992, s. 78).

17 Kasım'da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Kazım Karabekir fırkanın başkanı, Adnan ve Rauf ikinci başkanları ve Ali Fuat da genel sekreteri olmuştur (Akşin, 2007, s. 194). Partiden istifa eden 42 kişiden yalnızca 32'si muhalefet partisine katılmış, diğerleri ise bağımsız aday olmuştur. (Zürcher, 1992, s. 75).

TCF; yurt genelinde geniş bir teşkilatlanmaya gidememiş, belli başlı merkezde örgütlenebilmiştir. Bunlar içinde en etkili olduğu yer olarak İstanbul görülebilir. TCF'nin 1924 sonunda yapılan seçimde kendi adaylarını seçime sokmaması, iktidar peşinde olmadığının kanıtları arasında sayılabilmekle birlikte, hükümet ve çoğunluk fırkasını denetleyecek bir muhalefet olarak kalmayı hedefledikleri izlenimi oluşturmaktadır. TCF TBMM'de görüş ve tutumlarıyla yapıcı bir muhalefet fırkası tavrı sergilemiştir (Kocaman ve Ceylan, 2018, s. 13-14).

Şubat 1925'te Doğu Anadolu'daki Kürt kökenli vatandaşların yoğunlaştığı bölgelerde, Nakşibendi tarikatının başı olan Şeyh Sait önderliğinde bir isyan başlatılmıştır. Ordunun isyanı bastırma gücü olmasına rağmen İsmet Paşa ve Halk Fırkasının diğer üyeleri, genel bir muhalefete engel olmak için daha sert tedbirler almak istemişlerdir. Bunun üzerine Tahrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla birlikte oluşturulan İstiklal Mahkemeleri Şeyh Sait'i ve kırktan fazla isyancıyı idama mahkûm etmiştir. Doğudaki derviş tekkeleri kapatılmıştır. Hükümet bu gücünü kullanarak, İstanbul gazetelerinin birçoğunu kapatma ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını sindirme fırsatını elde etmiştir (Davison, 2004, s. 164-165).

TCF üyeleri ve teşkilatı, İstiklal Mahkemeleri tarafından baskı altına alınmıştır. Fırka, ayaklanmayı dolaylı olarak kışkırtmak suçlamasıyla Şark İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanmıştır. Fırka yöneticileri hakkında herhangi bir kanıt elde edilemese de görev bölgesi içindeki tüm şubeleri kapatma kararı verilmiştir. Ankara İstiklal Mahkemesinin hükümete yazdığı bir tezkere üzerine Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925'te kapatılmıştır (Kocaman ve Ceylan, 2018, s. 15-16).

Tahrir-i Sükûn Kanunu ve Kanunun verdiği geniş yetkiler sonrası İstiklal Mahkemesi tarafından yapılan İzmir Suikastı yargılamaları sonucunda CHF ve Mustafa Kemal karşısında muhalefet sergileyebilecek bütün unsurlar ortadan kaldırılmıştır. Yaşanan bu süreç sonrası CHF'nin git gide devletle bütünleştiği ve otoriterleştiği değerlendirilmektedir (Kocaman ve Ceylan, 2018, s. 16).

1.2.4. Muhalefetin Tasfiyesi

Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yabancı devletlerin de kışkırtmaları ile bölgesel Kürt milliyetçilikleri baş göstermekte ve küçük ölçekli ayaklanmalar yaşanmaktaydı. Millî Mücadele Dönemi'nde bölgede ortak amaç için birlikte mücadele verilmiştir. Yapılan kongrelerde ve seçilen meclislerde Kürt temsilcilere de yer verilmiştir. Ancak, bazı Kürt temsilcilerce kendilerine özerklik sözlerinin verildiği, yeni devletin kuruluşu ile verilen sözlerin yerine getirilmediği iddia edilmiştir. 1924 yılında bölgedeki bazı topluluklarla Cumhuriyet hükümeti arasındaki ilişkiler kötüye gitmeye başlamıştır. Halifeliğin kaldırılması da devlet ile Kürt milliyetçiliği yapan topluluklar arasındaki dinsel bağı koparmıştır (Zürcher, 2022, s. 202-203). Bunun yanında yeni devlette Türk kimliği bir üst kimlik olarak görülerek ve ırksal bir vurgu olmadan içinde tüm farklılıkları da barındırabilecek olan Türk nitelemesinin içine dahil olabileceği düşünülmüştür. Uluslaşma sürecinin başında olan ve farklı etnik kimlikleri ulusallık bilinciyle bir arada tutmaya çalışan hükümet, Şeyh Sait isyanıyla farklı bir yol izlemiştir (Okutan, 2015, s. 83).

Halkın hilafet ve şariat isteği, liderlerin bağımsız bir Kürdistan talebiyle Piran köyünde 13 Şubat 1925'te Şeyh Sait İsyanı patlak vermiştir (Okutan, 2015, s. 83). İsyancılar kısmen de olsa başarılar elde ederek Lice, Elazığ, Muş-Varto bölgesine yayılmış, 7 Mart'ta da Diyarbakır'a saldırmışlardır. Fethi Bey hükümeti bu isyanı ilk önce önemsemeyerek, basit bir asayişsizlik olarak algılamıştır (Akşin, 2007, s. 195). Fakat isyanın bu denli ciddiyet kazanmasıyla birlikte CHF grubu güvensizlik oyuyla Fethi Bey hükümetini düşürmüştür (Okutan, 2015, s. 83). Hükümeti kurmakla görevlendirilen İsmet Paşa, ordunun isyanı bastırmaya yetecek gücü olmasına rağmen genel bir muhalefete engel olmak amacıyla daha sert tedbirler almak istemiştir (Davison, 2004, s. 164). İsmet Paşa'nın ilk icraatı 4 Mart'ta Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarmak olmuştur. Bu kanun, hükümete iki yıllık bir süre zarfında, kamu düzeninin bozulmasına yol açtığına hükmedilen örgüt veya yayımların idari tedbirlerle yasaklanmasına yetki vermektedir (Zürcher, 2022, s. 204). İstiklal Mahkemeleri kurularak Şeyh Sait ve 46 kişi idama mahkûm edilmiştir (Davison, 2004, s. 165). Muhalef gazetesler kapatılmıştır. İsyanın bastırılmasının ardından TCF kapatılmıştır. Böylelikle tek parti hakimiyeti onaylanmıştır. Ayaklanmaları bastırmak için çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu tek parti yönetimini kalıba sokan bir gelişme olmuştur (Akşin, 2007, s. 195).

1925 yılının Eylül ayında tekke ve zaviyeler kapatılmış, Kasım ayında fes yasaklanmış ve yerini Batı tarzındaki şapka almıştır. Bu devrimler halkın direnişiyle karşılaşmıştır.

Direnışler, Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Yaklaşık 7500 kişi tutuklanmış ve 660 kişi idam edilmiştir (Zürcher, 2022, s. 205-206). Devrimler devam etmiş ve uluslararası takvim ve saatin kullanılması kabul edilmiştir. 1926 yılında İsviçre'den Medeni kanun, İtalya'dan da Ceza kanunu alınmıştır. Yine bu dönemde Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu kabul edilmiştir (Okutan, 2015, s. 80). Bu devrimler, Kemalist reformların ilk dalgasını oluşturmuştur. Aile hukukunun tam laikleşmesi amacıyla dini nikah ve çok eşlilik kaldırılmıştır. Böylece halkın gündelik yaşantısına hatta şapka reformuyla giyim kuşam yönüne bile müdahale edilmiştir (Zürcher, 2022, s. 206).

Takrir-i Sükûn döneminde birçok gazeteci ve gazete yargılanmış ve baskı altında tutulmuştur. Bu tedbirlerle tek parti iktidarına muhalefetin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yaşanan İzmir suikastı girişimiyle de tedbirler artmıştır (Okutan, 2015: 84). 15 Haziran'da İzmir gezisi esnasında Mustafa Kemal'e bir suikast düzenlendiğı ortaya çıkmıştır. Suikastı düzenleyenler tutuklanmıştır. Bunların Ziya Hurşit tarafından yönetilen kiralık katil çetesi oldukları ortaya çıkmıştır. 18 Haziran'da İstiklal Mahkemesinde yargılama yapılmış ve tutuklamalar başlamıştır (Zürcher, 2022, s. 206). Mahkeme sonunda idam kararları da çıkmıştır. İdama mahkûm edilenlerin bir kısmı milletvekili bir kısmı da eski ittihatçılardan oluşmuştur (Okutan, 2015, s. 84).

Takrir-i Sükûn dönemi, Tek parti iktidarına muhalefet olmadan ülkeyi yönetebilme imkânı sağlamıştır. Aynı zamanda inkılapları da kolaylıkla gerçekteştirme fırsatı doğmuştur. Takrir-i Sükûn döneminin İzmir suikastıyla pekiştirilmesi muhalefetin uzun bir süre ses çıkaramamasına sebep olmuştur. Bu dönem birçok kişi için siyasete olan ilgisinin son bulmasına neden olmuştur. Muhalif siyasal görüşler 1930 yılına kadar siyasal örgütlenme cesareti gösterememiştir (Okutan, 2015, s. 84).

1.2.5. Serbest Cumhuriyet Fırkası

Muhalefetin bastırılmasına rağmen Takrir-i Sükûn Kanunu 4 Mart 1929 tarihine kadar 4 yıl yürürlükte kalmıştır. Halk üzerindeki baskılar devam etmiştir. 1922-1930 yılları arasında yapılan devrimler de hükûmete karşı bir direnmeye neden olmuştur. Ekonomik ve sosyal sorunlarla bunalmış olan toplumda hükûmete karşı hoşnutsuzluklar da artmaya başlamıştır. Bazı CHP üyelerinin kişisel kazanç ve çıkar sağlamaları da halkın tepkisini artırmıştır. Ağnam vergisi ve arazi vergisi gibi vergileri ödemek için köylüler tefecilerden borç almış

ve ödeyemeyince arazilerine tefeciler tarafından el koyulmuştur. Tarıma verilen hükümet desteği de yetersiz kalmıştır. Tüm bu yaşananlara 1929 ekonomik krizinin etkileri de eklenmiş ve halkın hükümete olan tepkileri sürekli artmıştır (Ertem, 2010, s. 72).

Halkın hoşnutsuzluğunun farkında olan Mustafa Kemal bu hoşnutsuzluğu bir yöne yönlendirmek ve rehavet içindeki CHP'yi harekete geçirmek amaçlarıyla bir muhalefet partisinin kurulmasına karar vermiştir. Hatta izin vermekle kalmayıp teşvik de etmiştir (Zürcher, 2022, s. 211). Mustafa Kemal ikinci parti düşüncesini hayata geçirmeye karar verdiğinde Ali Fethi Bey'e bu parti hakkındaki düşüncelerini açmış ve yeni partinin kurulması görevini üstlenmesini istemiştir. İsmet Paşa ve Ali Fethi Bey'e bir konuşmasında "Ben şimdi bir babayım, ikinizde benim çocuklarımsınız. İkinizin arasında bana göre hiçbir ayrılık yoktur. Benim istediğim, sadece memleket işlerinin Büyük Millet Meclisinde açıkça tartışılmasıdır. Büyük Millet Meclisinde, Türk milletinin gözü önünde konuşulmayacak hiçbir iş yoktur." diyerek tarafsız kalacağını belirtmiştir (Ertem, 2010, s. 74). Kız kardeşi Makbule Hanım'ında yeni partiye üye olacağını söyleyince Ali Fethi Bey muhalefet partisini kurmayı kabul etmiştir (Zürcher, 2022, s. 212).

Ali Fethi Bey 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur. Partiye Nuri (Conker) gibi Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşları ve Kemalist düzenin gözde üyelerinden 15 milletvekili katılmış ve parti 11 maddelik bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede liberal ekonomi siyaseti, yabancı yatırımların teşviki, ifade özgürlüğü ve tek dereceli seçim savunulmuştur (Zürcher, 2022, s. 212).

SCF'nin yaklaşık 100 gün süren kısa siyasi hayatındaki ilk önemli faaliyeti Batı Anadolu gezisi olmuştur. Bu gezi İzmir, Aydın, Manisa ve Balıkesir şehirlerini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Ertem, 2010, s. 80). SCF, Batı Anadolu gezisinde ziyaret ettiği illerde beklenilenin aksine büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. SCF'nin teşkilatlanması da yoğun olarak Batı Anadolu illerinde kurulmuştur. Ülke çapında 160'tan fazla noktada teşkilatlanma gerçekleşmiştir. Aydın ilinin il sorumlusu, Adnan (Menderes) Bey'dir. Aydın gezisi sırasında Fethi Bey'e il teşkilatının başkanlığı için Ali Adnan Bey tavsiye edilmiştir. Bunun üzerine Adnan Bey'in çiftliğine giderek SCF il teşkilatının başkanı olmasını teklif etmiştir. Adnan Bey, politikaya girmekten çekinerek çiftliğinin başında kalmak istediğini söyleyip teklifi geri çevirmiştir. Fethi Bey'in ısrarı sonucu Adnan Bey Aydın il teşkilatı başkanlığını kabul etmiştir (Ertem, 2010, s. 82).

SCF'nin ikinci önemli faaliyeti 1930 belediye seçimlerine katılmak olmuştur. 502 belediyeden 30'unu SCF kazanmıştır (Zürcher, 2022, s. 212). Fakat SCF yöneticileri,

gerçekte daha başarılı olduklarını iddia ederek seçimlerde kendilerine haksızlık yapıldığı gerekçesiyle konuyu TBMM gündemine taşımışlardır (Ertem, 2010, s. 83). Yaşanan süreçte SCF ve liderleri kara propaganda ile “mürtecilikle” itham edilmiş ve saldırılara maruz kalmıştır. Fethi Bey, Mustafa Kemal’den partiler arası gerginlikte tarafsız kalmasını istemiş; Mustafa Kemal partiler arasında tarafsız kalacağını belirtmesine rağmen gelişmeler karşısında CHF’yi destekleme kararı almıştır. Cumhurbaşkanı’nın şahsına karşı muhalefet etmek istemeyen Fethi Bey, tek çarenin partiyi kapatmak olduğunu düşünmüştür (Karpas, 2012: 152-153). 17 Kasım’da parti yöneticileriyle görüşmüştür. Parti yöneticilerinden olumlu yanıt alan Fethi Bey 18 Kasım günü SCF’yi feshettiğini açıklamıştır (Ertem, 2010, s. 86).

1.2.6. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türk Siyasal Hayatı

Karpas’a göre Türkiye’nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçişini siyasi, sosyal ve ekonomik iç gelişmelerle Cumhuriyet’in temelinde var olan liberal fikirler hazırlamıştır (2012, s. 225). Birleşmiş Milletler (BM) Beyannamesi’nin imzalanması, İkinci Dünya Savaşı’nı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere liderliğindeki demokrasi cephesinin kazanması sonrasında Türkiye’nin kendi siyasal rejimini küresel gelişmelere bağlı bu ülkelerinkine uydurma zorunluluğu, Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişini hızlandırmıştır (Karpas, 2012, s. 225).

Ayrıca Türkiye’yi Batı ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönelten Sovyet tehdidi çok partili siyasal hayata geçişte bir diğer neden olarak belirtilmelidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak talepleri, Türkiye’yi Batılı ülkelerle özellikle de ABD ile dostluk ilişkileri kurmaya yöneltmiştir. Bu çerçevede Batılı ülkelerin olmazsa olmazı haline gelen demokratik ve çok partili siyasal yaşam da Türkiye’nin gündemine oturmuştur (Zürcher, 2022, s. 243-244).

1.2.7. Tek Parti’ye Muhalefet: Dörtlü Takrir

Meclis’teki muhalefet zamanla daha hissedilir olmuştur. 1945’te Ticaret Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında yöneltilen şiddetli eleştiriler ve aleyhte verilen yedi oy hükümete karşı gittikçe büyüyen örgütlü muhalefetin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Karpas, 2012, s. 232). Yine Mayıs 1945’te Çiftçiyi Topraklandırma Yasası görüşülürken büyük toprak sahiplerinin sözcüsü dönemin CHP Milletvekili Adnan Menderes yasayı

şiddetle eleştirmiş ve hükümeti protesto etmiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran'da CHP Genel Kuruluna "Dörtlü Takrir" olarak bilinen önerge sunmuştur. Önerge, demokrasinin kurulmasını ve Anayasanın tam uygulanmasını içermekte olup, partide fırtınalar koparmıştır. (Zürcher, 2022, s. 246).

Dörtlü Takririn verilmesinden bir gün önce İstanbul'un zengin sanayicilerinden Nuri Demirağ, 6 Haziran 1945'te yeni bir siyasi parti kurmak için başvurmuş; 22 Eylül 1945'te de resmi iznini alarak savaştan sonra Türkiye'de ilk muhalefet partisini kurmuştur. Karpat'a göre Milli Kalkınma Partisi adındaki bu partinin somut sorunlar üzerinde ayrıntılı bir programı yoktu ve faaliyetleri kurucusunun kişisel düşüncelerinin dışına çıkmıyordu. Ama Karpat'a göre hükümet, bu partinin kurulmasına izin vermekle muhalefet partilerini ve çok partili düzeni kabul ettiğini ortaya koymaktadır (2012, s. 236-237). Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesi ile birlikte, 1945-1950 döneminde birçok parti kurulmuştur. Bu partilerin bir kısmı düşünce hürriyetleri üzerinde devam eden kısıtlamaları ihlal ettikleri iddiasıyla devlet tarafından kapatılmış, bir kısmı ise, önemli bir halk desteği elde edemediklerinden kendi kendilerine kapanmıştır.

1.3. Çok Partili Hayata Geçiş

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde çeşitli nedenlerden dolayı İsmet Paşa hükümeti gözden düşmüş ve bir hoşnutsuzluk ortamı oluşmuştur. Savaş sırasında ordunun masraflarını Merkez Bankasına para bastırmak yoluyla ödemiş ve bu durum enflasyon üzerinde negatif bir etki doğurmuştur. Enflasyonda yaşanan bu olumsuzluklar fiyat denetimini kurumlaştırma, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi ağır vergilerle hafifletilmeye çalışılmıştır. Hükümetin enflasyonla mücadelesi sırasında, toprak ürünlerini düşük fiyatlandırma siyaseti, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu getirmesi büyük toprak sahiplerinin tepki göstermesine neden olmuştur. Özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile CHP içerisinde yer alan büyük toprak sahipleri, muhalefetin doğuşunda önemli rol oynamıştır.

Yaşanan hoşnutsuzlukların farkında olan İnönü, Serbest Fırka deneyiminde olduğu gibi kontrollü bir muhalefetin oluşmasına müsaade etmeye karar vermiştir. Bu kararda o dönemde yaşanan uluslararası gelişmelerin de etkisi olmuştur (Zürcher, 2022, s. 241-243).

II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve İtalya'da faşist yönetimler yıkılmış, demokrasi ve uluslararası barış yaygınlaşmıştır. Türkiye savaş sırasında tarafsızlık politikası izlemiştir.

Savaşın sonucu belli olduktan sonra 2 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiş ve ardından Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Bu durum Türkiye'yi Batı dünyasına yaklaştırmıştır. Bir diğer ifade ile Türkiye yeni oluşan konjonktürde kendini Batı'nın temsil ettiği kapitalist ekonomik sistem ve liberal siyasal sistemde konumlandırmak adına adımlar atmıştır. Tabi bu tercih, tam anlamıyla Türkiye'nin özgür iradesiyle alınan bir karardan ziyade dış unsurların da etkisiyle zorunlu bir tercih olarak görülebilir. Nitekim Sovyetler Birliği savaş sonrası Türkiye'den toprak talebinde bulunmuş ve boğazlar üzerinde söz hakkı istemiştir. Bu durum Türkiye'nin Batı ile temaslarını sıklaştırmasını ve NATO'ya girişini zorunlu kılmıştır. ABD'nin savaştan dünyanın egemen gücü olarak çıkması, siyasi ve ekonomik alanda gelişmek isteyen Türkiye hükümetinin ABD'ye daha fazla yakınlaşmasına neden olmuştur. 1945'te Türkiye San Fransisko Konferansı'na kurucu üye sıfatıyla katılmıştır. Bu konferansta BM anayasasını imzalayarak demokratik idealler için söz vermiştir. Böylece Türkiye, BM anayasasının demokratik prensiplerine uygun özgür bir rejime geçmeyi kabul etmiş olmaktadır (Akkaya, 2011, s. 45-48).

Cumhurbaşkanı İnönü çok partili hayata geçiş için ilk işareti 1945 yılındaki 19 Mayıs kutlamalarında yaptığı konuşmasında vermiştir. Bu konuşmada savaş zamanının zorlukları kalktıkça siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensiplerinin hüküm süreceğini belirtmiştir. Yani Türk siyasal hayatında demokrasinin daha fazla yer bulacağı vurgulanmıştır. İnönü, 1 Kasım 1945 TBMM açılış konuşmasında da demokrasi konusundaki fikirlerini beyan etmiştir. Tek eksikliğin CHP karşısında bir muhalefet partisinin bulunmaması olduğunu açıkça belirtmiştir (Akkaya, 2011, s. 48). Daha önceleri iki defa gerçekleşen çok partili hayata geçiş denemelerinden bahsetmiş ve bu denemelerin talihsiz bir şekilde olumsuz sonuçlandığını dile getirmiştir. Yeni şartlarda ülkenin demokrasi yolunda ilerlediğinin altını çizerek adeta yeni düzenin kodlarıyla ilgili ipuçları verdiği bu konuşmasında sürecin başladığını ilan etmiştir. İnönü'nün 19 Mayıs ve 1 Kasım konuşmaları açıkça çok partili hayata davet olarak nitelendirilebilir.

Diğer taraftan yasama kanadında da yeni gelişmelere gebe bir sürecin başlangıcı aslında tam da bu yıllarda görülmeye başlamıştır. 1945 Mayıs ayında TBMM'de Toprak Kanunu ve bütçe konuları görüşülmüş ve konularda şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Bütçe görüşmeleri sonunda Başbakan Saraçoğlu'nun güvenoyu istemesi ve 7 milletvekilinin olumsuz oy vermesiyle birlikte parti içinde muhalif bir grup ortaya çıkmıştır. Bu vekiller Hikmet Bayur, Recep Peker, Celal Bayar, Emin Sazak, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'dür (Haytoğlu, 1997, s. 52).

Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü CHP Meclis Grubu'na "Dörtlü Takrir" vermiştir. Takrirde, çok partili hayata geçiş önünde engel teşkil edebilecek kanun ve tüzüklerin değiştirilmesi istenmiştir. CHP grup toplantılarında görüşülen takrir, oya sunulmuş ve reddedilmiştir. Bunun üzerine İnönü bir açıklama yaparak muhalefeti parti içinde yapmamaları gerektiğini eğer istiyorlarsa yeni bir parti kurarak muhalefetlerini orada yürütmelerini istemiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından, bu dört isim birlikte hareket etmeye başlamış ve yeni bir muhalefet partisinin idari ve siyasal altyapısı da ortaya çıkmıştır. (Haytoğlu, 1997, s. 53).

İnönü'nün çok partili hayata davetine ilk karşılık, bu dört muhalif isimden beklense de öyle olmamış, iş adamı Nuri Demirağ ilk karşılığı vererek Milli Kalkınma Partisi'ni (MKP) kurmuştur. 5 Eylül 1945'te kurulan MKP çok partili siyasi hayatın ilk partisi olmuştur. Partinin içinde deneyimli siyasetçi bulunmamakla birlikte Mecliste de temsilcisi olmamıştır. MKP'nin parti programı, ekonominin liberalleştirilmesi ve serbest girişimin geliştirilmesine yönelik çağrıdan oluşmaktaydı. Birçok ilki içinde barındıran ve Türk siyasal hayatında önemli yeri olan bu parti toplumsal destek sağlayamamış, sosyolojik anlamda iktidarın alternatifi olamayarak kendinden beklenen etkiyi gösterememiştir. MKP'nin kurulmuş olmasına rağmen muhalefet partisinin bulunmadığına vurgu yapan İsmet İnönü'nün açıklamaları MKP'nin iktidar tarafından da önemsenmediği sonucunu ortaya koymaktadır. (Zürcher, 2022, s. 246-247).

Bu ilk kurulan muhalefet partisinden sonra yeni partileşme çalışmaları da sürerken, kısa zamanda asıl ses getirecek eylem CHP içinde filizlenmeye başlayan oluşumdan gelecektir. O sıralar kaynamaya başlayan CHP'de Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partiden ihraç edilmiştir. Bunun üzerine Celal Bayar da CHP'den istifa ederek birlikte hareket ettiği arkadaşlarının yanında yer almıştır. Lider konumundaki Celal Bayar 1 Aralık 1945'te verdiği bir demeçte yeni bir parti kurulacağının ilk sinyallerini vermiş ve kamuoyuna duyurmuştur. 7 Ocak 1946'da "Demokrat Parti" adıyla yeni bir muhalefet partisi kurulmuştur. Celal Bayar parti başkanlığına getirilmiştir. Böylelikle DP'nin kuruluşuyla birlikte çok partili hayata geçilmiştir (Akkaya, 2011, s. 53-54).

1.3.1. Demokrat Partinin Kuruluşu

7 Ocak 1946 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından kurulan DP halk içinde gelişen bir hareketten ziyade parlamento içinde yönetici elit arasında doğan

anlaşmazlıklardan mütevellit ortaya çıkan bir partidir. Yeni partinin kuruluşu da geçmişte yaşanan birçok örnek gibi halk içinde gelişen bir hareketten olmayıp Millet Meclisi içinde yaşanan bir kopmadan gerçekleşmiştir. Partinin kurucu dört üyesinden üçünün partilerinden ihraç edilmelerine rağmen milletvekillikleri devam etmektedir (Karpat, 2012, s. 239).

Partinin kuruluşu CHP ve hükümeti tarafından olumlu karşılanmış ve ilk dönemde demokratlar ile halkçılar arasında ilişkiler de dostane yürütülmüştür. Muhalefet olarak kurulan bir partiye bu kadar dostane tavır sergilenmesinin nedeni DP'nin kısa sürede örgütlenmesini tamamlayamayacağı inancı ve toplumda kök salmış CHP'nin bulunduğu bir coğrafyada muhalefetin tutunamayacağı inancıydı. Ancak süreç beklendiği gibi gelişmemiştir. Neredeyse en başından beri CHP içerisinde olan ve etkin görevlerde bulunan partililerin kurduğu DP, henüz parti programı dahi ilan edilmemişken halk tarafından kabul görerek, hızlı bir örgütlenme yaşamıştır (Karpat, 2012, s. 239-241). DP'nin köylüsünden, akademisyenine, işçisinden memuruna bütün toplumsal gruplar tarafından destek görmesinin en önemli/ temel nedenlerinden birinin uzun yıllar tek parti hükümeti tarafından yönetilen toplumun, yeni bir siyasi örgütlenme ile refah seviyesinin artacağı ümidi olduğu da söylenebilmektedir (Karpat, 2012, s. 488). Bunun yanında uzun yıllar tek parti rejiminde kalmış olan bir halktaki değişiklik isteği ve özlemi de bu popülerliği destekleyen ve yabana atılmaması gereken bir unsur olarak dikkat çekicidir.

Türlü nedenlerle CHP'ye muhalif olanları çevresinde toplayarak hızla yayılan DP'nin birinci amacı demokratikleşmeyi sağlamak olmuştur. DP bu amacını da 1946 yılında yayımlanan parti programında detaylıca dile getirmiştir. Yine parti programında Atatürk ilkelerine bağlılık, laiklik, iktisadi görüş başta olmak üzere devlet yönetimine dair tüm alanlarda ve toplumun tüm kesimine yönelik görüşlerine yer verilmiştir (Parti Programı). DP'nin başta demokratikleşme çalışmalarını ve amacının toplumda karşılığını gören CHP hızla demokratikleşme adımları atmaya başlayarak tek dereceli seçimlerin getirilmesi, üniversitelere özerklik verilmesi, toprak mahsulleri vergisinin kaldırılması, parti başkanının seçimle belirlenmesi, parti kapatma yetkilerinin hükümetten alınarak mahkemelere verilmesi gibi birçok hamlede bulunmuştur (Akşin, 2023, s. 244). Bu hamlelerin gerekli fakat gecikmiş hamleler olduğu tespiti yapılmak yerinde olacaktır.

Atılan demokratikleşme adımlarına rağmen DP'nin halk tarafından hızla benimsenmesi karşısında CHP hükümeti DP'nin hızlı yükselişini göz önünde bulundurarak, Temmuz 1947'de yapılması planlanan genel seçimleri muhalefetin tüm itirazına rağmen 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilmesine karar vermiştir. Muhalefet partisinin örgütlenme

sürecinin tamamlanmaması ve hazırlıksız yakalanmasına yönelik atılan adım karşısında DP, seçimi boykot etme konusunun da gündemde olduğu mini kongrede seçime girme kararı olarak seçime hazırlanmıştır. Seçim sürecinde her ne kadar tek dereceli demokratik seçim düzenlemeye yönelik yasal düzenlemeler yapılmış olsa da seçim güvenliğini tehdit eden, anti demokratik birçok uygulama ile seçimlerin gerçekleştirildiği seçim sonrasında partililerce dile getirilerek hukuki hak arayışlarına girilmiştir. Seçim sonuçlarının da halk iradesini yansıtmadığı günümüzde rahatlıkla dile getirebileceği değerlendirilmektedir (Karpas, 2012, s. 489).

Uygulama yöntemleri tartışmalı olsa da yapılan seçim sonucunda 465 milletvekilliği için tüm yurttan örgütlenmesini sağlayamadığı için 273 aday gösteren DP, 62 sandalye ile mecliste temsil yetkisi elde etmiştir. Toplanan yeni mecliste CHP'nin cumhurbaşkanı adayı İsmet İnönü olurken, DP'nin cumhurbaşkanı adayı Fevzi Çakmak olmuş ve CHP milletvekillerinin oyları ile yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü seçilmiştir. Yeniden Cumhurbaşkanlığına seçilen İnönü, Recep Peker'i yeni kabineyi kurmakla görevlendirmiştir (Eroğul, 2014, s. 34-36)

CHP içinde partinin sertlik yanlısı ve tek parti devleti taraftarı Recep PEKER'in hükümet kurmakla görevlendirilmesi ile CHP ile DP arasındaki ilişkiler giderek gerginleşmeye başlamıştır. Partilerin programlarının giderek birbirine benzemesine rağmen, birbirinden ayrılarak halk tarafından benimsenmek isteyen partiler, birbirleri hakkında olumsuz ithamlarda bulunmanın dozunu artırarak sürdürmüşlerdir. Özellikle 1947 bütçe görüşmelerinde Meclis konuşmasında Başbakan Recep Peker'in Adnan Menderes'i "psikopat" olarak nitelendirmesi sonucunda DP grubu meclisi terk etmiştir (Zürcher, 2022, s. 248-249). Parti teşkilatının da desteğini alan DP grubu dokuz gün toplantıları boykot etmiş, Cumhurbaşkanı İnönü'nün girişimleri ile meclisteki yerini yeniden almıştır (Eroğul, 2014, s. 38)

1.3.2. Birinci Kongre

DP 7 Ocak 1947 tarihinde çetin kış şartlarında başlayan partinin faaliyetlerini değerlendirmek, gelecek planlarını ve parti programını yapmak, parti organlarını belirlemek üzere geniş katılımı 11 Ocak 1947 tarihine kadar devam eden partinin birinci kurultayı düzenlenmiştir (Karpas, 2012, s. 267-268).

Gerçekleştirme usulleri gözetildiğinde kurultay, demokratik ilkeler dikkate alınarak düzenlenmiş bir kurultay olarak rahatlıkla nitelendirilebilmektedir. Kurultayda söz almak

isteyenler baskı hissetmeden rahatlıkla söz alarak görüşlerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda çok partili hayatın ilk kurultayı olması nedeniyle de ayrı öneme sahiptir. Kurultayda söz alanların özgürlüğe ve tek parti döneminin baskıcı uygulamalarına karşı söylemleri toplumun özgürlük hasretinin dışı vurumu olarak da ifade edilebilmektedir. Bunların yanı sıra kısa süre önce CHP'den kopmuş ve uzun yıllar CHP'nin üst düzey siyasetleri olarak görev almış kişilerce kurulan DP kurultayında, sıklıkla CHP hükümetlerince uzun yıllardır uygulanan politika ve uygulamalarının eleştirilmesi dikkat çekicidir (Eroğul, 2013, s. 45).

Kurultay; Celal Bayar'ın demokrasinin tam anlamıyla uygulanabilmesi için anayasaya aykırı, kişi hürriyetini sınırlayan antidemokratik kanunların kaldırılması, oy ve seçim güvenliğini sağlayacak yeni seçim kanunu yapılması ve cumhurbaşkanının parti başkanlığından ayrılmasını şart olarak belirttiği açılış konuşması ile başlamıştır. Açılıшта dile getirilen bu şartların “Hürriyet Misakı” olarak oybirliği ile kabul edilmesi ile de dağılmıştır. Kurultayda alınan bir diğer karar ise, Hürriyet Misakında alınan kararların reddedilmesi halinde parti komitesince partili milletvekillerini meclisten çekilmeye davete yetkili kılınmasıydı. Bu yetki ülkenin demokratikleşmesi sürecinde CHP karşısında DP'nin elinde bir tehdit ve önemli bir koz olarak değer kazanmıştır (Karpat, 2012, s. 268-270).

1.3.3. 12 Temmuz Beyannamesi

DP kurultayından sonra iktidar ve muhalefet arasında gerginlik artarak devam etmiştir. Muhalefet, kurultayda alınan kararlar, meclisten çekilme yetkisi kozu ve parti tabanının desteği ile eleştiri dozunu artırmıştır. Recep Peker başkanlığında iktidar da İstiklal Mahkemelerini de hatırlatan açıklamalarda bulunarak, Menderes'in yasama dokunulmazlığı kaldırma girişiminde bulunarak otoriter ve tehditkâr tutum ve davranışlar sergilemeye devam etmiştir (Karpat, 2012, s. 271-272; Çavuşoğlu, 2021, s. 145).

Siyasi gerginliğin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde Üzeyir Avunduk, Vehbi Koç gibi iş adamları gerginliğin azaltılmasına yönelik girişimlerde bulunmuşlardır (Karpat, 2012, s. 274, Eroğul, 2014, s. 54). Ülke içinde yaşanan olaylar dış politikada da gündeme gelmiş, Amerika tarafından Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye yapılması planlanan askeri yardım sürecinde ülkenin politik sistemi konu edilerek Amerika Temsilciler Meclisinde ve Senatosunda eleştirilmiştir (Karpat, 2012, s. 274-276).

Hem ülke içi gelişmeler hem de uluslararası gelişmeler sonrasında İsmet İnönü, Celal Bayar

ve Recep Peker’le diyalog ve uzlaşma görüşmeleri gerçekleştirmiştir. İnönü görüşmelerinde devlet başkanlığı ve parti başkanlığını ayırıştırarak partiler üstü kalmış ve iktidar ile muhalefet partisi arasındaki sorunların çözümüne çalışmıştır. (Akıncı, 2021, s. 66-67; Yücel, 2021, s. 314-319)

Yapılan görüşmeler sonrasında Cumhurbaşkanı İnönü bir bildiri metni hazırlayarak iki tarafın da onayına sunmuştur. Bildiri DP Genel Kurulunda uzun tartışmalar sonrasında kabul edilmiştir. Recep Peker ise bu bildirinin iktidar olan CHP’yi zayıf bir duruma düşüreceğini ileri sürerek kabul etmemiş ve tepkisini bildiri yayımlanmadan önce 2 Temmuz’da izne çıkıp, Ankara’dan uzaklaşarak göstermiştir. Bildiri 11 Temmuz 1947’de radyolarda okunmuş, 12 Temmuz’da da ulusal gazetelerde yayımlanmıştır (Albayrak, 2004, s. 120; Çavuşoğlu, 2021, s. 146-147).

Cumhurbaşkanı İnönü bildiride, iktidar ve muhalefet partisi arasında tıkanan ilişkilerin çözümü noktasında yapmış olduğu görüşme sürecini anlatmış, tarafların beklentilerini ve konular hakkında kendi düşüncelerini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçecek bu bildiride kanunun belirlediği şartlar çerçevesinde tüm partilerin eşit koşullar altında çalışma hakkının bulunduğunu belirtilmiş, muhalefet partisince dillendirilen, baskı iddiaları kabul edilmiştir. İktidar partisince dile getirilen, muhalefetin ihtilalci bir teşekkül olduğu iddiası ise beyannamede açıkça reddedilmiştir. Çok partili hayata geçildiğinin belgesi olarak da nitelendirilebilecek 12 Temmuz beyannamesi, Türk siyasi tarihinde önemli bir mihenk taşı olarak değerlendirilebilmektedir (Yücel, 2021, s. 314-319; Akıncı, 2021, s. 68; Eroğul, 2003, s. 58-59).

12 Temmuz Beyannamesi sonrasında iktidar partisi olan CHP’de ılımlı siyaset yürütülmeye başlanmıştır. Beyannamenin doğal sonucu olarak da sertlik yanlısı ve devletçi tutumuyla bilinen Recep Peker 9 Eylül 1947 tarihinde istifa etmiştir. (Eroğul, 2003, s. 60, Karpat, 2012, s. 288). Beyanname sadece iktidar partisinde ikilik çıkarmamış, muhalefet cephesinde de olumsuz etkileri gerçekleşmiş ve bölünmelere neden olmuştur. Tüm tartışma ve mücadeleler sonrasında iktidar tarafında olduğu gibi muhalefet tarafında da kazanan ılımlılar grubu olmuştur (Albayrak, 2004, s. 121; Yücel, 2021, s. 314-319).

12 Temmuz Beyannamesi ile yabancı ülkeler nezdinde de Türkiye’nin demokratik adımlar konusunda kararlı bir tutum sergilediği mesajı verilmiştir. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı İnönü kamuoyunda tarafsız bir görünüm çizerek kamuoyunun övgüsünü kazanmıştır (Albayrak, 2004, s. 121-122).

1.3.4. İktidar ve Muhalefet İçinde Anlaşmazlıklar

12 Temmuz Beyannamesi hem iktidar hem de muhalefet partisinde sarsıntıya neden olmuştur. Bildiri her iki partinin de aşırılarını memnun etmemiş, parti yönetimleri ağır eleştirilere maruz kalmıştır (Albayrak, 2004, s. 122).

26 Ağustos'ta düzenlenen CHP grup toplantısında yaşanan şiddetli tartışmalar sonrasında Başbakan Peker Meclis Grubu'ndan güvenoyu talep etmiştir. Yapılan oylamada Peker hükümeti 303 oyla güvenoyu almasına rağmen 34 güvensizlik oyu verilmiştir. Oybirliği ile hareket etmeye alışkın olan CHP'de bu çatlak, kamuoyunda büyük bir güvensizlik olarak algılanmıştır. 4 Eylül'de ise Peker; kabine değişikliği için Meclis Grubu'nda oylamaya gitmiş, bu oylamada da 47 aleyhte oy kullanılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında Recep Peker sağlık sorunlarını sebep göstererek 9 Eylül 1947 tarihinde Başbakanlıktan istifa etmiştir. Recep Peker'in uzlaşmaz ve sert yapısının Türk siyasetinde sonunu getirdiği rahatlıkla ifade edilebilmektedir (Eroğul, 2003, s. 60-61; Akıncı, 2021, s. 68-71). Karpat'a göre (2012, s. 290) "Peker kendi mizacı yüzünden yenilmişti; çünkü görüşlerini akılcı bir şekilde tartışarak savunamıyor, zorla kabul ettirmeye kalkışıyordu. Aslında Peker, Cumhuriyet rejiminin çağdaş temellerini koruma kaygısını derinden duyuyordu."

Peker'in istifası sonrasında Cumhurbaşkanı İnönü tarafından hükümet kurma görevi Hasan Saka'ya verilmiş, 10 Ekim 1947 günü Hasan Saka hükümeti kurulmuştur. Hasan Saka ve kabinesi partinin ılımlı olduğu bilinen siyasetçilerinden oluşmuştur. Kamuoyunun yeni hükümetten beklentisi de ılımlı siyasetle, hükümet ile muhalefet arasındaki ilişkilerin düzeleceği yönünde olmuştur (Akıncı, 2021, s. 71; Karpat, 2012, s. 291).

12 Temmuz Beyannamesi'nin DP'ye etkileri daha sarsıcı olmuştur (Yücel, 2021, s. 320; Eroğul, 2004, s. 63). Hükümetin muhalefet üzerinde baskısının kalkması, muhalefetin elindeki en önemli eleştiri kozunu ve parti içindeki birleştirici unsuru hükümsüz kılmıştır. Bu birleştirici tehdit unsuru ortadan kalkınca muhalefette parti içi çatışmalar açığa çıkmaya başlamıştır (Karpat, 2012, s. 298; Eroğul, 2004, s. 62).

Muhalefet cephesinde aşırıları olarak adlandırılan parti içi muhalefet kanadı; partinin 12 Temmuz Beyannamesi'ni destekleyerek partinin kuruluş felsefesini reddettiklerini, partinin esas amacının CHP'nin tek parti diktatörlüğünü yıkmak olduğunu savunmaktadır. Aşırıcilara göre CHP ile diyalog ve uzlaşma söz konusu olmamalıydı. Beyannamenin desteklenmesi ise başlı başına bir hata olarak görülmekteydi (Karpat, 2012, s. 301; Yücel,

2021, s. 321). Bunların yanı sıra DP liderlerinin parti içi sıkı disiplinin ve partinin kurucu dört milletvekilinin imtiyazlı görülmesinin CHP kökenli milletvekillerinin eski alışkanlıklarını yeni partide sürdürme eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanmıştır (Karpata, 2012, s. 301; Akıncı, 2021, s. 73).

DP tarafında yaşanan gelişmeler sonrasında, milletvekili maaşları konusunda yaşanan tartışmalar ile parti içi çatışmalar açığa çıkmıştır. Yaşanan çatışma, parti genel idare kurulu ile meclis grubu arasında hukuki anlaşmazlığa evrilmiş ve parti kurucuları partide hâkimiyetlerini koruma güdüsüyle beş milletvekilini partiden ihraç etmiştir. Yapılan ihraçlara tepki gösteren altı Genel İdare Kurulu üyesi de kurul üyeliğinden istifa etmiş, istifalar üzerine bu altı partili de ihraç edilmiştir. Yaşanan ihraç ve istifalar sonrasında Millet Meclisinde DP milletvekili sayısı otuz bire düşmüştür (Yücel, 2021, s. 320-322; Eroğul, 2004, s. 63-66; Karpata, 2012, s. 302-304).

Parti tüzüğüne göre disiplin kurulu kararlarının geçerli olabilmesi ancak kongrede onaylanmasıyla mümkün olabileceğinden haklarında DP'den ihraç kararı verilen partililer büyük kongreye kadar "Müstakil Demokratlar Grubu" adı altında birleşerek parti içi muhalefetlerini sürdürme yönünde bir tavır benimsemişlerdir. Bu yapı aynı zamanda daha sonrasında kurulacak olan bir partinin de ayak sesleri olarak da yorumlanabilir. Zira 20 Temmuz 1948'de Mareşal Fevzi Çakmak liderliğinde kurulan MP'nin nüveleri Müstakil Demokratlar Grubundan oluşmaktadır (Yücel, 2021, s. 322-323; Eroğul, 2004, s. 66-67; Karpata, 2012, s. 306-307).

1.3.5. İkinci Kongre

12 Temmuz Beyannamesi sonrası iktidar ve muhalefet arasındaki yumuşama Seçim Kanunu'nda yapılması planlanan değişiklik nedeniyle yerini anlaşmazlığa bırakmıştır. Her ne kadar iktidar tarafından beyanname ile taahhüt edilen antidemokratik kanunların birçoğu değiştirilmiş ya da kaldırılmış olsa da Seçim Kanunu hususunda atılan adımlar muhalefet tarafından kuşkuyla karşılanmış ve kaotik bir ortamın yeniden tesisinde büyük rol oynamıştır. İktidar; seçimlerin idari makamlar tarafından denetlenmesi konusunda tasarı hazırlamış, muhalefet de seçimlerin adli makamlar tarafından denetlenmesi konusunda ısrarcı olmuştur. DP tepki olarak 17 Ekim 1948 tarihinde yapılan ara seçimlere oluşan bu güvensizlikten dolayı katılmama kararı almıştır (Yücel, 2021, s. 327-328, Karpata, 2012, s. 309-313).

Hiç kuşkusuz bu, konjonktürel şartlarla alakalı pragmatik bir hamle olarak görülebilir. Zira bu hamlenin altında DP'nin kendi taban ve üyelerini yeniden konsolide ederek olası bir Millet Partisine kayışın engellenmesi olduğu düşünülebilir. Karpat'a göre, DP ılımlı siyasetten ziyade çatışma ortamı yaratmak, halkın DP etrafında birleşmesini sağlayarak MP ve diğer hareketlere kaymasını önlemek istemektedir (2012, s. 311-314).

Muhalefet kanadında bu gelişmeler yaşanırken iktidar kanadında da hükümet içi çekişmeler, iktisadi sorunlar ve yetersiz hükümet programları sonucunda Hasan Saka hükümeti istifa etmiş ve 16 Ocak 1949'da Şemsettin Günaltay hükümeti kurulmuştur (Akıncı, 2021, s. 79; Eroğul, 2004, s. 68-69; Karpat, 2012, s. 315).

Yaşanan gelişmeler sonrasında 20 Haziran 1949 tarihinde DP'nin ikinci büyük kongresi 1700 delege ile Ankara'da toplanmıştır. İkinci kongre de birinci kongrede olduğu gibi demokratik ortamda gerçekleşmiş, 165 delege söz alarak parti program ve uygulamaları hakkında fikirlerini beyan etmiştir. Kongrede Celal Bayar delegelerin yoğun sevgi gösterisi ile karşılaşmıştır (Yücel, 2021, s. 330; Akıncı, 2021, s. 82-83; Eroğul, 2004, s. 75-76). Delegelerin bu tutumu, parti içi muhalefetin ve ihraç edilen üyelerin delegelerde olumsuz yansımalarının olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Kongrede birinci kongrede kabul edilen Hürriyet Misakı vurgusu ile antidemokratik kanunların devamı, Seçim Kanunu ve seçimlerin güvenliği, 21 Temmuz Beyannamesi ve uygulamaları konuları tartışılmış, partinin uygulama yöntemleri ve yol haritası belirlenmiştir (Eroğul, 2004, s. 77). Kongrede söz alan Zonguldak delegesi Hüseyin Balık ve İzmir delegesi Osman Kapani, seçim sisteminin ve antidemokratik kanunların değiştirilmemesi halinde isyana varabilecek eylemlerde bulunma önerilerini içeren konuşmalar yapmışlardır (Albayrak, 2004, s. 140). Kongrede alınan en önemli karar ise, kongrenin son günü oylanan Türk siyasi hayatında "Milli Teminat Andı" olarak anılan CHP ve taraftarları tarafından "Milli Husumet Andı" olarak adlandırılan Ana Davalar Komisyonu raporu olmuştur.

Rapor hem iktidar hem de muhalefet tarafında geniş yankı uyandırmıştır. Raporda birinci kongrede kabul edilen Hürriyet Misakı'na vurgu yapılarak seçimlerde millet iradesini tehlikeye düşürecek ihlallere müsaade edilmeyeceği ve olası durumda "vatandaşların meşru müdafaa halinde kalmaları, haklarını Anayasa ve Türk Ceza Kanunu'nun müeyyidelerine dayanarak hareket etmeleri kaçınılmaz bir zaruret" olarak görüleceği kayıt altına alınmış ve duyurulmuştur. Yine raporda kongrede alınan kararların CHP tarafından ihtilal olarak değerlendirilebileceğine değinilerek alınan kararların "ihtilal tabirinin tamamıyla şümulü dışında, meşru hakların ve meşruiyetin müdafaaası mahiyetinde" olduğu ve antidemokratik

ve kanun dışı uygulamalar ile hareket edenlerin “milli vicdanın ifadesi olan millet husumetine maruz kalmak gibi ağı ve tarihi bir mesuliyete mahkûm olacakları” açıkça ifade edilmiştir (Yücel, 2021, s. 333-334).

Milli Teminat Misakı’na yanıt Hükümet tarafından 27 Haziran 1949 tarihinde bir bildiri ile verilmiş, iktidarın yumuşama politikalarını izlediği bu dönemde yayımlanan bildirinin vatandaşlar arasında husumet duygularını uyandıracak ve anarşiye neden olabileceği için eleştirilmiştir. Hükümet bildiride seçim kanunu çalışmalarına yer vererek vatandaşları sükûnete davet etmiştir (Kaan, 2021, s. 522).

DP “Milli Teminat Misakı” sonrasında, iktidar ve iktidar yanlısı kamuoyundan sert tepki ile karşılanmasına rağmen bildirinin uyarıcı amacına ulaşarak 1950 seçimlerine talepleri doğrultusunda yargı denetimli yeni seçim kanunu ile gidilmesinin yolunu açtığı yorumu rahatlıkla yapılabilmektedir (Albayrak, 2004, s. 148).

1.4. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

İktidar ve muhalefet partileri CHP ile DP tarafından karşılıklı hamlelerle 14 Mayıs 1950 seçimlerine doğru ilerlenmiştir. DP’nin iktidarı öncesinde muhalefet olarak gireceği bu seçim, Cumhuriyetin kurucu unsurları tarafından kurulan ve uzun yıllar siyasi yaşamını iktidar partisi olarak sürdüren CHP açısından da ilk kez muhalefette kalacak olması nedeniyle son derece önemlidir.

1.4.1. Genel Seçimler Öncesi Siyasi Gelişmeler

1950 seçimlerine giden süreçte DP 7 Ocak 1950 tarihinde Ankara’da küçük kongre toplantısı düzenlemiştir. Yeni seçim kanunu çalışmaları konusunda iktidar üzerinde baskı oluşturarak tam güvenceli bir kanunun yürürlüğe girmesi amacıyla illerden davet edilen delegelerin katılımı ile düzenlenen toplantı üç gün sürmüş, toplantı sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride iktidar uyarılarak seçimlerin güvenliğinin sağlanmaması ve baskı yapılması halinde DP’nin seçimlere katılmayacağı veya meclise girmeyerek seçimlerin boykot edileceği ilan edilmiştir (Albayrak, 2004, s. 148-149).

Yapılan bu küçük kongre toplantısı ve yayınlanan bildiri ile kararlı bir tavır sergileyen DP’nin bu hamlesine karşın CHP de Seçim Kanunu değişikliği hususundaki çalışmalara hız vererek cevap vermiştir. Demokratikleşmeye karar vermiş iktidar, seçim güvenliğini

sağlamaya yönelik yargı denetimi öngören, seçimlere idarenin ve kolluk kuvvetlerinin karışmasını önlemeye yönelik yasa tasarısı hazırlığına girişmiştir.

1.4.1.1. Seçim Kanunu Değişikliği

DP'nin vermiş olduğu iktidar mücadelesinde üzerinde en çok durduğu konu olan seçim kanunu değişikliği iktidar tarafından da dikkate alınarak Hasan Saka hükümeti zamanında değişiklik hazırlığı çalışmalarına başlanmıştır. Yapılan hazırlıklar DP tarafından da memnuniyetle karşılanmış olmasına rağmen ihtiyat elden bırakılmamış, çalışmaların sonuca erdirilmesi beklenmiştir. Daha önce 1948 yılında 5258 sayılı Seçim Kanunu ile bazı düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen yapılan düzenlemeler, DP tarafından yeterli bulunmamış ve konu hakkında sert bir tutum sergilenmiştir (Albayrak, 2004, s. 150-151).

Bu siyasi atmosferde siyasi partilerin de görüşü alınarak 11 kişiden oluşan ilim heyetinin çalışmaları ile hazırlanan Seçim Kanunu tasarısı 16 Aralık 1949 tarihli tezkereyle TBMM'ye sunulmuştur. 7 Şubat 1950 tarihinde TBMM gündemine alınan kanun tasarısı 16 Şubat 1950'de oylamaya katılan 346 milletvekilinin 336 kabul oyu ile kanunlaşmıştır. Temel ilkeleri bakımından demokratik özellikte olan Seçim Kanunu ile genel, eşit ve gizli oy, açık tasnif, yargı deneti, en az 5 seçim çevresinde aday gösteren siyasi partilerin radyodan faydalanma hakkı yasalaşmıştır. Ancak yapılan düzenlemede MP'nin itirazlarına rağmen, nispi seçim sistemi yerine, bir seçim çevresinde en fazla oy alan partinin seçim çevresindeki tüm milletvekilliklerini aldığı çoğunluk seçim sistemi uygulamasına devam edilmiştir (İdem, 2022, s. 1381-1382).

Yeni Seçim Kanunu iktidar ve ana muhalefet partisinin mutabakatı ile yürürlüğe girmiştir. Yeni Seçim Kanununda nispi seçim sistemi yerine çoğunluk seçim sistemi kabul edilmesi demokratik özellikler taşıyan kanunun bir eksiği olarak göze çarpmaktadır.

1.4.2. 14 Mayıs 1950 Seçimine Doğru

Seçim Kanunu'nun kabulü sonrasında, 24 Mart 1950 tarihinde TBMM tarafından 14 Mayıs 1950 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesine karar verilmiş ve seçim sürecine girilmiştir. DP ve MP tarafından seçimlerin erkene alınmasına itiraz edilmiş olsa da DP'nin ana gündemi Seçim Kanunu düzenlemeleri olmuştur (Yılmaz, 2020, s. 41). Seçimlerin erkene alınması CHP iktidarının, her geçen gün halk desteğini artıran

muhalefetin seçime hazırlıksız girmesini sağlamaya yönelik hamlesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Seçim sürecinde iktidar ve muhalefet partisi farklı seçim stratejileri benimsemiştir. Seçim sürecinde hem CHP hem de DP tarafından dinin propaganda aracı olarak kullanılması dikkat çekicidir. CHP tarafından seçim öncesinde Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nin resmî törenle açılışı yapılmış ve başka türbe açılışları konusunda da kararlar alınmıştır. Bunun yanı sıra, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bazı şeyhlerle yakınlaşmalarda bulunulmuş ve parti üyeliklerinin yapıldığı basında yer almıştır (Albayrak, 2004, s. 156). Temel ilkeleri arasında güçlü şekilde laiklik ilkesini barındıran bir partinin dini bir araç olarak kullanması parti tabanından tepkiyle karşılanmış, muhalefet tarafından da eleştirilerin hedefi olmuştur.

DP de dini yönelimi ağırlıklı seçmeni kendine çekmek için politikalar belirlemiş, iktidara gelince ilk icraatının ezanın yeniden Arapça okunmasını sağlamak olacağını taahhüt etmiştir. Dini etkiye sahip vatandaşların yoğun şekilde milletvekili adayı gösterileceği basında çok kez yer almıştır (Akıncı, 2021, s. 100).

Seçim sürecinde iktidar partisi CHP tarafından bir af yasası çıkarılmış, DP tarafından ise olası iktidarlarında çalışma hayatında sendikalaşma ve grev hakkı üzerine vaatlerde bulunulmuştur (Albayrak, 2004, s. 158). CHP 27 Nisan 1950 tarihinde 22 maddelik beyannamesini açıklarken “Rejimin Takviyesi” başlıklı bölümü ile ilk alınacak konular olarak yönetim mekanizmasında reform gereksinimleri ortaya konulmuş, bu alanda atılacak adımların sinyalleri verilmiştir. CHP'yi takiben yaklaşık on gün sonra 8 Mayıs 1950 tarihinde seçim beyannamesini açıklayan DP, “Yeter! Söz Milletindir.” sloganı ile çarpıcı ve iddialı bir girişle seçim sürecini başlatmıştır. Günümüzde dahi yankı uyandıran bu slogan ile geniş kitlelere ulaşmış, tavandan tabana yayılan yönetim anlayışından ziyade halkın içinden bir yönetim anlayışı vaadinde bulunulmuştur.

1.4.3. 14 Mayıs 1950 Seçimleri: Beyaz İhtilal

14 Mayıs 1950 Pazar günü Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yeni bir sayfanın açılacağı tarih olarak görülebilir. Yedi partinin yarıştığı 14 Mayıs seçimleri çok partili hayata geçişin ilk demokratik seçimidir. Yeni Seçim Kanunu ve demokratik usullerle gerçekleştirilen bu seçim sonucunda 27 yıllık tek parti dönemi sona ermiş, DP almış olduğu %55,2 oy ile mecliste 416 sandalye sayısına erişmiştir. Çoğunluk seçim sisteminin büyük partiler lehine sağladığı bu avantajdan yararlanan DP böylelikle %85,4 temsille parlamentodaki çoğunluğu ele

geçirmiştir. Bu sonuçlarla birlikte aslında CHP'nin muhalif partilere çok da fazla sandalye kaptırmadan sistemi demokratikleştirme amaçlı yapmış olduğu bu düzenlemenin bumerang etkisiyle kendisini vurduğu şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

Seçim Kanunu çalışmalarında nispi temsil yerine çoğunlukçu seçim sistemi benimsenmesinin en büyük dezavantajını CHP yaşamış, %39,6 oranında oy almasına rağmen 69 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. Bu da TBMM'de %25'i aşkın eksik temsile işaret etmektedir (Şimşek, 2021, s. 416).

27 yıllık bir iktidarın seçimler vasıtası ile kansız bir şekilde el değiştirmesi Türk ve dünya basınında yankı bulmuş; Vatan gazetesi "İsmet İnönü'ye Tebrik Mektubu", Kudret gazetesi "Halk Partisi Nasıl Muhalefet Yapabilir?", Zafer gazetesi "Vazife Büyük ve Çetindir" manşetleri ile çıkmıştır. New York Times gazetesi "Türkiye Demokrasiye Oy Verdi" başlıklı makale yayınlarken, Fransa, İsviçre gibi ülkelerde de seçimler basında yer bulmuştur (Albayrak, 2004, s. 173-174) Bununla birlikte bu seçimler sonucunda oluşan tablo birçok bilim adamı ve düşünür tarafından da beyaz ihtilal, kansız halk ihtilali, devrimi gibi isimlendirilmelerle anılmıştır. Demokratik yöntemlerle yaşanan bu iktidar değişimi süreci değerlendirildiğinde CHP tarafından atılan demokratikleşme adımlarının bu duruma ortam hazırladığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI

Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidar partisi olmuş ve 1950-1960 yılları arasında 27 yıllık tek parti iktidarı sonrasında Türk siyasal hayatında önemli bir dönem yaşanmıştır. Bu dönem Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes yönetiminde kesintisiz olarak yaşanmış, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile sona ermiştir.

1950-1960 yılları arasında üç genel seçim yapılmış ve Tablo 1’de de görüldüğü üzere DP üç seçimde de tek başına iktidar olmuştur. Ulusal ve uluslararası boyutta birbirinden farklı siyasal olayların yaşandığı DP iktidarını seçimler de dikkate alınarak üç döneme ayırarak incelemenin daha yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Bu dönemler; Cem Eroğul tarafından “Yükselme Devri”, Mustafa Albayrak tarafından “Demokrat Parti’nin Dört Altın Yılı” olarak betimlenen 1950-1954 dönemidir. İkinci dönem yine Cem Eroğul tarafından “Duraklama Devri” olarak betimlenen 1954-1957 dönemidir. Bu çalışmanın ana konusu olan Vatan Cephesi faaliyetlerinin yürütüldüğü ve askeri müdahale ile sonuçlanan 1957-1960 dönemi de üçüncü dönem olarak incelenecektir.

Tablo 1. Türkiye Geneli Milletvekili Seçimleri (1950-1957)

1950-1957 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları				
Türkiye Geneli				
		1957	1954	1950
Kayıtlı seçmen sayısı		12.078.623	10.262.063	8.905.743
Oy kullanan seçmen sayısı		9.250.949	9.095.617	7.953.085
Katılım oranı (%)		76,6	88,6	89,3
Milletvekili sayısı		610	541	487
Siyasi Partiler				
(Kısa Adları)		1957	1954	1950
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	Alınan oy sayısı	3.825.267	3.193.471	3.148.626
	Oy oranı (%)	41,4	35,1	39,6
	Kazandığı MV sayısı	178	31	69
Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)	Alınan oy sayısı	604.087	480.249	-
	Oy oranı (%)	6,5	5,3	-
	Kazandığı MV sayısı	4	5	-
Demokrat Parti (DP)	Alınan oy sayısı	4.497.811	5.313.659	4.391.694
	Oy oranı (%)	48,6	58,4	55,2
	Kazandığı MV sayısı	424	503	416
Hürriyet Partisi (HP)	Alınan oy sayısı	321.471	-	-
	Oy oranı (%)	3,5	-	-
	Kazandığı MV sayısı	4	-	-
Millet Partisi (MP)	Alınan oy sayısı	-	-	368.537
	Oy oranı (%)	-	-	4,6
	Kazandığı MV sayısı	-	-	1
Bağımsızlar (BĞMZ)	Alınan oy sayısı	1.850	56.393	44.537
	Oy oranı (%)	0	0,6	0,6
	Kazandığı MV sayısı		2	1

Kaynak: (Yüksek Seçim Kurulu [YSK], 2025)

2.1. 1950-1954 Dönemi: 1. Menderes Hükümeti ve Dönemin Siyasal Gelişmeleri

Bu başlık altında “DP’nin Yükseliş Dönemi” olarak anılan 14 Mayıs 1950 milletvekilliği genel seçimi ile başlayan ve 2 Mayıs 1954 milletvekilliği genel seçimi arasında geçen siyasal gelişmeler ele alınacaktır.

2.1.1. Birinci Menderes Hükümeti Dönemi

14 Mayıs seçimleri sonrasında TBMM ilk toplantısını 22 Mayıs 1950 tarihinde yapmış, 387 milletvekilinin katılımı ile gerçekleşen seçimde Refik Koraltan 385 oy alarak Meclis Başkanı seçilmiştir. Yine aynı tarihte yapılan ve 453 milletvekilinin katılımı ile yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Celal Bayar 387 milletvekilinin oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu seçimde İsmet İnönü 64, Halil Özyörük 1 oy almış, 1 oy da çekimser kullanılmıştır (Şimşek, 2021, s. 432). Türkiye Cumhuriyeti’nin üçüncü Cumhurbaşkanı olarak seçilen Celal Bayar, DP Genel Başkanlığını bırakıp ant içerek göreve başlamıştır.

Hükümet kurma görevi ise Adnan Menderes’e verilmiş, Adnan Menderes, hükümeti 22 Mayıs 1950 tarihinde resmen CHP iktidarından devralmıştır. 29 Mayıs tarihinde hükümet programının açıklandığı TBMM Genel Kurulunda Adnan Menderes tarafından yapılan konuşmada “(14 Mayıs 1950) Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimiz değil, Türk demokrasisinin bir zafer günü olarak yad ediyoruz.” beyanı Türkiye’de çok partili yaşama geçişin ve demokratikleşme sürecinin önemli bir tespiti olarak dikkat çekmektedir (Şimşek, 2021, s. 436).

2.1.2. Askeri ve Bürokratik Kadroda Değişiklik

14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında hükümete askeri müdahale söylentileri de kulislerde konuşulmaya başlanmıştır. Bu söylentilere 27 yıllık iktidar tarafından kurulan bürokrasi yapısı, Genel Kurmay Başkanı ve paşaların İsmet İnönü’yü ziyaretleri ve seçimlerin iptali konusunda girişimde bulunmak üzere İsmet İnönü’ye gönderilen haberler üzerine dedikodular veya gazete haberlerinin neden olduğu değerlendirilmektedir. Bunların yanı sıra birçok kaynakta yer aldığı üzere, 5 Haziran günü bir Albay Başbakan Menderes’i ziyaret ederek 8-9 Haziran gecesi hükümete darbe yapılacağı ihbarında bulunmuştur. Kulis dedikoduları DP cephesinde huzursuzluğa neden olmuş ve DP iktidarını harekete geçirmiştir (Eroğul, 2003, s. 100).

6 Haziran 1950 tarihli kararla Genel Kurmay Başkanlığına Kara Kuvvetleri Komutanı Nuri Yamut, Kara Kuvvetleri Komutanı olarak Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreteri Org. Kurtcebe Noyan'ın atamaları yapılmış; Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları olmak üzere askeri yönetim kadrosunda ciddi değişikliğe gidilmiştir. (T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 1950, sayı: 7527) Darbe söylentilerinin yarattığı huzursuzluk sonrası toplam 15 general ve 150 albayın 2-3 ay içinde emekliye sevk etme kararı alınmıştır (Akıncı, 2021; 120). Yapılan değişikliklerle hükümetin ordu üzerinde otoritesini artırdığı çıkarımında bulunulabileceği gibi Tanel Demirel'in (2021, s. 133) "Parti ordusu yaratmak gibi bir amaç söz konusu olmadığı gibi askerlere yönelik bilinçli bir 'değersizleştirme' çabası da söz konusu değildir." Tespitinin de göz ardı edilmemesi gerektiği değerlendirilmektedir. Keza Menderes'in TBMM'de Ali Fahri İşeri'nin sözlü sorusuna verdiği "Ordunun şerefini müdafaa ile kendimi vazifeli görüyorum. Ordu, Türk milletinin en aziz varlığıdır." yanıtı da Demirel'in tespitini doğrulamaktadır (Şimşek, 2021, s. 469).

Askeri kadrodan sonra da 11 Haziran 1950 tarihinde Menderes hükümeti valilerle ilgili tasarrufta bulunarak Afyon, Bilecik, Çankırı, Kastamonu, Konya, Ordu, Samsun, Adana valilerini emekliye sevk etmiştir (Akıncı, 2021, s. 120). Bürokraside yapılan değişiklikler konusunda Turan Akıncı, değişimin zaman içinde bir bürokrasi kıyımına döndüğüne ilişkin tespiti yapmasına karşın (2021, s. 120), Mustafa Albayrak, DP'nin yetişmiş bürokrasi kadrolarının bulunmadığına dikkat çekerek konunun iktidar-muhalefet arasında uzun yıllar süren bir tartışma konusu olduğunu ileri sürmüştür (2004, s. 194). Aynı konu üzerinde Tanel Demirel ise (2021, s. 133) "Hükümetin iktidara gelir gelmez, bürokrasiyi hallaç pamuğu gibi atmaya başladığı iddiası doğru olmadığı gibi, bürokrasi üzerinde mutlak bir kontrol kurulduğu iddiası da doğru değildir." görüşü de mevcuttur.

2.1.3. Arapça Ezan Okunması Yasağının Kaldırılması

Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması sonrasında 1928 yılında oluşturulan bir komisyon tarafından ibadet hakkında tavsiye niteliğinde bir rapor hazırlanmış ve raporun ibadet dili başlığında ibadetin Türkçe yapılması, dua ve hutbelerin Türkçe okunması tavsiye edilmiştir. Ezanın Türkçe okunmasının ilk ortaya çıkışı bu rapora dayanmaktadır. Sonrasında 1932 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir genelge yayımlanarak ezanın ve kametin Arapça okunması yasaklanmış, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan ezanın Türkçe hali de yayınlanmıştır. Bu yasak sonrasında bazı olaylarda cezai işlem tesis edilmiş olmasına rağmen, verilen cezaların kanuni dayanağının olmaması nedeniyle tutuklular beraat etmiştir.

1939 yılında TBMM’ye Arapça ezan ve kamet okuyanların cezalandırılmasına yönelik Türk Ceza Kanunun 526. maddesine düzenleme teklifi sunulmuş, düzenleme 15 Nisan 1939 tarihinde kabul edilerek yasalaşmıştır. Yapılan düzenleme toplum tarafından kabul edilmemiş, tek parti hükümeti ile halk arasında bağları koparmıştır (Şimşek, 2021, s. 470-475).

DP muhalefetteyken antidemokratik kanuni düzenlemelerin ayıklanacağına dair söylemleri sıklıkla ifade etmiştir. 14 Mayıs seçim propagandasında da iktidara gelmeleri halinde ezanın yeniden Arapça okunacağını taahhüt etmiştir. 13 Haziran 1950 tarihinde DP grup toplantısında konu görüşmeye açılmış, “Ezanın Arapça Okunma Yasağının” faydasız bir kanuni düzenleme olduğu, laiklikle de bağdaşmayacak bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir. “Ezanın Arapça Okunma Yasağının” kaldırılmasına ilişkin tasarı hükümet tarafından TBMM Genel Kuruluna sunulmuş, CHP ve DP milletvekillerinin olumlu oylarıyla kabul edilerek 16 Haziran 1950 tarihinde “Ezanın Arapça Okunma Yasağı” kaldırılmıştır (Akıncı, 2021, s. 121-122).

“Ezanın Arapça Okunma Yasağı” sürecinde DP içinde farklı görüşlerin olduğu, Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes arasında düzenlemenin zamanlaması konusunda fikir ayrılıklarının bulunduğu hatıratlarda ve akademik çalışmalarda yer bulmuştur. Düzenleme toplum tarafından memnuniyetle karşılanmış, farklı gruplar tarafından da eleştirilmiştir.

2.1.4. Halkevlerinin Kapatılması ve Muhalefetin Baskılanması

1932 yılında kurulan ve 1950 yılına gelindiğinde sayısı 487’yi bulan Halkevleri cumhuriyet döneminin kültür ve siyasi eğitim kurumu olmuştur. Halkevleri ve Halk Odaları’na bağlı kitaplık sayısı 4.890’ı bulmuştur (Akıncı, 2021, s. 142). Turan Akıncı, Celal Bayar’ın Sivas İl Kongresinde yaptığı konuşmasından Halkevleri ile ilgili söylemlerini “Halkevleri, kültür müesseseleridir. Tıpkı selefi Türk Ocakları gibi, Halkevleri, yine kültür müessesesi halinde kalmalı ve her vatandaş, oradan istifade etmek hakkına sahip olmalıdır. Yahut da muhtelif siyasi teşekküller zaman zaman buradan istifade edebilmelidir.” olarak aktarmıştır (2021, s. 143). DP Çanakkale Milletvekili Süreyya Endik yaptığı bir konuşmada “Halkevlerinin kültür ocakları halinde yeniden düzenlenerek, bir mektep haline getirilmesini” önermiştir (Albayrak, 2004, s. 209).

Görüldüğü üzere Halkevlerinin kültür yuvası olduğu gerçeği DP tarafından da kabul

edilmektedir. Ancak, CHP'nin iktidar değişikliği sonrasında dahi Halkevlerini kendi birimleri gibi kullanmaya devam etmesi, CHP'nin mal varlığını, ekonomik gücünü ve Halkevlerini kullanarak yeniden iktidarı ele geçirmesi ihtimali nedeniyle DP'nin Halkevleri politikasını değiştirmiştir. DP, CHP'nin iktidarı döneminde Halkevlerine aktardığı bütçeyi mercek altına alarak, bazı usulsüzlüklere atıfta bulunmuş, CHP'nin Halkevleri aracılığı ile sebepsiz zenginleştiğini iddia etmiştir. Aynı zamanda CHP'nin hala Halkevlerini yan kuruluşu olarak kullandığı değerlendirilerek hem basında hem de toplantılarda gündem oluşturmuştur.

Halkevlerinin özerk kültür kurumları olarak devam etmesi önerisi CHP tarafından da kabul görmüş, ancak, Başbakan Menderes bu konu hakkında “Halkevlerinin özerk kültür kurumları haline getirilmesini isteyenleri, “totaliter bir zihniyetin ifadesinde bulunmakla” suçlaması DP'nin konu hakkında takınacağı tavrı ortaya koymuştur (Albayrak, 2004, s. 211).

Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşı tarafından “Halkevleri ve CHP'nin haksız iktisap ettiği malların devlete iadesi hakkındaki kanun tasarısı” TBMM'ye sunulmuş, mecliste yoğun tartışmalar sonrasında 8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilerek yasalaşmıştır. Kanun muhalefet tarafından yoğun tepkiyle karşılanmış, muhalefetin tasfiyesi olarak nitelendirilmiştir (Akıncı, 2021, s. 143-144). Yasanın ardından hazineye devredilen Halkevleri binaları hükümet konağı, sanat okulları, kütüphane, kamu kurumu hizmet binaları, okul vb. amaçlarla kullanılmıştır (Göktürk Çetinkaya, 2021, s. 573).

Halkevlerinin olası yolsuzluk ve usulsüzlüklerinin mahkemeler tarafından incelenmesinden ziyade yeni bir kanuni düzenleme ile faaliyetine son verilerek mal varlığına el konulması toplumun ve siyasilerin bir kesiminin ciddi tepkisine neden olmuştur. Celal Bayar da anılarında, yasanın isabetli olmadığına inanmasına karşın seçim arifesinde ihtilafa neden olmamak için yasa'yı imzalayarak yayımladığına yer vermiştir (Albayrak, 2004, s. 213). Mustafa Albayrak'ın “Bu yasa ile siyasi hesaplar uğruna Türk Aydınlanma Dönemi'nin en önemli kültür kurumlarından biri olan Halkevlerinin varlığına son verilmişti.” tespiti dikkat çekici olmuştur (2004, s. 213).

2.1.5. Millet Partisinin Kapatılması

Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Prof. Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Koni, Sadık Aldoğan'ın kurucuları olduğu Millet Partisi (MP) 20 Temmuz 1948 tarihinde kurulmuştur. Parti kurucularından Kenan Öner'in

açıklamasıyla öncelikle memleketi CHP’den kurtarmak, aynı zamanda DP ile de mücadele etme zorunluluğu içinde iktisadi olarak liberal, ırkçılığa ve Turancılığa kapılmadan milliyetçi bir parti olarak tarif edilmiştir (Çaylak, 2010, s. 104).

Parti tarafından detaylıca hazırlanan ve 111 maddeden oluşan parti programının 1. maddesinde “Cumhuriyet, adalet, liberallik, ülkülerine ve milliyetçilik esasına bağlı ‘Millet Partisi’ adı ile siyasi bir parti kurulmuştur.” partinin temel ilkeleri belirlenmiştir (MP Parti Programı). MP, muhafazakâr Türk milliyetçiliğini benimsemiş, milliyetçi, muhafazakâr, ahlakçı bir parti olarak Türk siyasal hayatında yer bulmuştur.

Parti “milliyetçi muhafazakârlar” ile “dinci ve gerici” iki gruptan oluşmuştur. Partide dinci grubun baskınlığının artması, 1953 yılında yapılan parti kongresinde iki grup arasında tartışmalar yaşanmış, İnkılapçı ve Atatürkçü gruptan 40 kişilik parti mensubu partinin “gerici ve Kemalizm aleyhtarı” olmasını gerekçe göstererek partiden istifa etmiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında 4 Temmuz 1953 tarihinde savcılık tarafından MP hakkında soruşturma başlatılmış ve 8 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Beşinci Sulh Ceza Mahkemesince Cemiyet Kanunu’nun 33. maddesi gereğince, geçici bir tedbir olmak üzere, parti hakkındaki tahkikatın sonuna kadar parti merkezleri mühürlenmiştir. Yargılamalar sonucunda ise 27 Ocak 1954’te Millet Partisinin feshine karar verilerek mahkeme kararıyla MP kapatılmıştır (Karabacak, 2013, 36). Parti kararı temyize götürmüş, 21 Temmuz 1954 tarihinde karar onanmış ve 20 Temmuz 1954 tarihinde mal varlığı da hazineye aktarılmıştır (Göktürk Çetinkaya, 2021, s. 617).

2.1.6. 1950-1954 Dönemi Ekonomik Gelişmeleri

DP’nin “Yükselme Dönemi” olarak görülen bu dönemde, halk desteğini artırıcı ana etkenlerden birincisi olarak uygulanan ekonomi politikasının kısa vadeli olumlu sonuçları olduğu gözlemlenmiştir. Tanel Demirel de DP iktidarının ilk yıllarında Türkiye ekonomisinin, dünya ekonomisindeki genişlemeye paralel olarak dikkate değer bir büyüme yaşadığını ve ekonominin hükümetin en başarılı olduğu alan olduğunu belirtmiştir (2021, s. 140).

DP parti programında özel teşebbüse yer vermekle birlikte TBMM’de okunan parti programında ekonomik liberalizmin uygulanacağını ve özel sektörün destekleneceği açıklanmıştır (Akıncı, 2021, s. 437). Gökhan Atılğan, Adnan Menderes’in sözlerini “DP’de tarımın ülke ekonomisinin temeli olduğuna, sanayi ve ticaretin bu temel ekseninde

şekillenmesi gerektiğine, ekonominin bu temelin güçlendirilmesiyle kalkınabileceğine, tarımsal temelin güçlendirilmesinin de kapitalistleşmeyle mümkün olacağı” olarak özetlemiştir (2015, s. 399).

Karpat ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de ekonomik kalkınmanın önündeki güçlükleri, sermaye yetersizliği ve yatırımı teşvik edici bir ortamın bulunmayışı olarak belirtmiştir (2012, s. 381). DP hükümeti tarafından 4 Ağustos 1950’de özel girişimi desteklemek amacıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankasını kurulmuştur. Banka sadece özel girişimciye kredi desteği sağlamak üzere kurulmuştur (Albayrak, 2004, s. 327). Sonrasında 2 Ağustos 1951’de 5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan Kanun’un 1. maddesi, “Memleket ekonomisinin kalkınmasına yarayacak mahiyette olmak, Türk hususi sermayesine açık işlerde kullanılmak, herhangi bir inhisar ve imtiyazı tazammun etmemek şartıyla ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sahalarına yatırılmak üzere getirilecek yabancı sermaye bu kanunda yazılı hak ve menfaatlerden faydalanır.” (T.C. Resmî Gazete, 9 Ağustos 1951, sayı: 7880) hükmünden de anlaşıldığı üzere yabancı yatırımcılara büyük imtiyazlar sağlanmıştır (Ahmad, 1996, s. 170). DP Karpat’ın da tespit ettiği konularda düzenleme girişimlerinde bulunmuş, parti ve hükümet programlarında ekonomik liberalizmin uygulanacağı ve özel sektörün destekleneceği açıklanmasına rağmen, kamu kesimi üretimde öncü ve egemen durumunu korumuştur. Türkiye’de devletçilik uygulamaları varlığını devam ettirmiştir (Kongar, 2007, s. 359).

Buna karşın tarım sektöründe tarım alanlarının genişletilmesi, Marshall Planı çerçevesinde kredi mekanizması ile tarımda makineleşme, Ziraat Bankası aracılığı ile kredi imkanları adımları istihdam artışı sağlamıştır. Uluslararası gelişmelerden olan Kore Savaşı tahıl fiyatlarının artmasını sağlarken hava koşulları da bu dönemim tarımsal anlamda verimli geçmesini sağlamıştır. Hem tarımsal atılımlar hem de madencilik, şeker, çimento ve dokuma sanayi alanında yapılan hamlelerle milli gelirde %38,9’luk bir artış yaşanmıştır (Eroğul, 2003, s. 141-143; Coşar, 2005, s. 33).

2.1.7. 1950-1954 Dönemi Demokrat Parti Dış Politikası ve Kore Savaşına Asker

Gönderme Kararı

İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin tarafsız tutumu uluslararası alanda Türkiye’yi yalnızlaştırmış, Sovyetler Birliği’nin 7 Haziran 1945 tarihinde resmen Kars, Ardahan ve

Boğazlardan askeri üs talep edebilecek cesaretine neden olmuştur. Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin talepleri ortaya çıkınca Türkiye, Batı dünyasına katılma çabalarını artırmıştır. Sovyetler tehlikesi ile tedbirlerini artıran Türkiye, Batı ile bütünleşmeye yönelik adımlar atmasına rağmen, Batı ülkeleri tarafından gerekli destek ve ilgiyi alamamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında Amerika politikalarını değiştirerek Türkiye'yi Truman Doktrini kapsamında destekleme kararı almış, 12 Temmuz 1947'de Türkiye ile ABD arasında askeri yardım anlaşması imzalanmıştır. 1947 sonrasında Türkiye ile Batı arasında ilişkiler gelişse de Batı devletleri ile Türkiye arasında ilişkiler, Batı devletlerinin bakış açısı nedeniyle eşitlikçi bir anlayışla ilerlememiştir (Kongar, 2007, s. 456-457). CHP iktidarı döneminde yaşanan bu gelişmeler sonrasında, CHP iktidarının son günlerinde 4 Nisan 1949 tarihinde kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (NATO) 11 Mayıs 1950 tarihinde üyelik başvurusu yapmıştır (Atılğan, 2015, s. 503).

CHP iktidarı döneminde yaşanan uluslararası gelişmeler sonrasında, DP iktidara gelince Türkiye'nin uluslararası politikasında değişikliğe gitmeyerek batılı ülkelerle iş birliğine devam etmiş, hatta iki kutuplu dünya düzeninde Amerikancılık savunucusu olmuştur. Celal Bayar 1957 tarihinde yaptığı bir konuşmasında “Biz memleketimizde Amerikalıların ilerleyişleri seyrini takip ederek çalışmaktayız. Öyle ümit ediyoruz ki 30 sene sonra bu mübarek memleket 50 milyon nüfusu ile küçük bir Amerika olacaktır.” söyleminde bulunmuştur (Atılğan, 2015, s. 502). Stalin'in ölmesi sonrasında Sovyetler Birliği tehdidinin azalmasına rağmen DP iktidarının Amerika'ya bu denli bağlı politika belirlemesinde, DP'nin kalkınma planlarında yabancı yatırımcılara ve Amerikan yardımlarına bittiği önemli pozisyon olduğu değerlendirilebilmektedir.

Haziran 1950 tarihinde Sovyetler Birliği'nin desteklediği Kuzey Kore ile Amerika'nın desteklediği Güney Kore arasında savaş başlamıştır. Savaşın başlaması sonrasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından Güvenlik Konseyi'nin Güney Kore'ye yardım edilmesini öneren bildiri, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden olan Türkiye'ye de ulaşmıştır. DP hükümeti 25 Temmuz 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı olarak 4.500 asker göndererek Kore Savaşı'na katılma kararı almıştır (Atılğan, 2015, s. 503-504).

DP hükümeti tarafından alınan bu karar Türk kamuoyunda bomba etkisi yaratmış halktan, öğrenci ve gençlik örgütlerinden, çeşitli kuruluşlardan onaylayıcı telgraflar Başbakanlığa gönderilmiştir. Bazı kesimler ise kararı cesurca alınan ve anayasaya aykırı bir karar olarak değerlendirmiştir (Akıncı, 2021, s. 129). Hükümetin kararına CHP tarafından uygulanan usul yönünden tepki verilmiş; ana muhalefet partisinin bilgilendirilmeden, görüşü alınmadan

ve TBMM genel kurulunda görüşülmeden kararın alınmasına tepki gösterilmiştir. MP ise kararın gerekçesi sorgulanmış, milli menfaatler için değil de Amerikan ideali ve Birleşmiş Milletler ülküsü için kararın alındığı beyan edilerek karara tepki gösterilmiştir (Şimşek, 2021, s. 484-485). Ord. Prof. Hüseyin Nail Kubalı; Anayasa'nın 26. maddesi gereği savaş ve barış kararlarının TBMM tarafından alınabilecek kararlar olduğunu, asker göndermenin Kore'ye açık savaş ilanı olduğu gerekçesi ile bu kararın TBMM tarafından alınması gerektiğini beyan etmiştir (Akıncı, 2021, s. 131). Behice Boran'ın başkanlığını yaptığı Türk Barışseverler Cemiyeti de 28 Temmuz 1950 tarihinde protesto beyannamesi yayımlayarak Kore'ye asker gönderme kararına sert tepki göstermiştir. Cemiyet alınan kararın, Amerika'nın zorlaması ile verildiğini ve kararın istikbalimiz ve güvenliğimiz bakımından hiçbir fayda sağlamayacağını ileri sürmüştür (Atılğan, 2015, s. 504-505).

DP hükümetince alınan kararın gerekçeleri değerlendirildiğinde Kongar'ın; Türkiye'nin görünürlüğünü, gücünü, jeopolitik önemini sağlayarak, güvenilir bir stratejik ortak olabileceğini kanıtlaması gerektiğinden Kore Savaşı'nı fırsat olarak kullanmıştır tespiti dikkat çekicidir (Kongar, 2007, s. 459). Aynı zamanda DP tarafından Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi konusunda önemli bir avantaj sağlayacak adım olarak da değerlendirilmiştir. Nitekim Türk birlikleri Kore'ye gönderildikten hemen sonra hükümet tarafından NATO'ya giriş talebi yinelenmiştir.

Kore Savaşı'nda Türk askeri çok ciddi kayıplar vermiş, aynı zamanda da destansı mücadelelerde bulunmuştur. Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararı NATO'ya katılmanın önünü açmış, 18 Şubat 1952 tarihinde TBMM onayı ile Türkiye NATO'ya katılmıştır. Kore Savaşı'na katılma kararı alarak büyük bedeller ödeyen Türkiye, Batılı devletler tarafından kabul edilerek güvenilir bir ortak olduğunu kanıtlamıştır.

2.1.8. 1950-1954 Dönemi Genel Değerlendirmesi

DP'nin Yükselme Dönemi olarak da tanımlanan bu dönemi kısaca değerlendirmek gerekirse satır başları olarak şunlardan bahsedilebilir:

DP 1950 seçimleriyle halktan büyük destek alarak çoğunlukçu seçim sisteminin avantajı ile 487 milletvekilinden 416'sı ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. DP'nin bu başarısında vadettiği detaylı bir seçim programından ziyade, halkın tek parti iktidarına tepkisi ve CHP'nin keyfi uygulamalarının etkili olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. DP hareketine ve başarısına kitlelerin isyanı tanımlaması da yapılabilmektedir. Dönem incelendiğinde de

DP'nin programlı bir çalışma ile hareket ettiğini söylemek oldukça güçtür.

DP'nin bu dönemde yükselmesindeki ana etkenlerden birincisi olarak uygulanan ekonomi politikasının kısa vadeli olumlu sonuçları olduğu gözlemlenmiştir. Karpat, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de ekonomik kalkınmanın önündeki güçlükleri, sermaye yetersizliği ve yatırımı teşvik edici bir ortamın bulunmayışı olarak belirtmiştir (2012, s. 381). DP Ağustos 1950'de özel girişimi desteklemek amacıyla Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasını kurmuş, sonrasında Ağustos 1951'de Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkarmıştır. DP Karpat'ın da tespit ettiği konularda düzenleme girişimlerinde bulunmuş olsa da Türkiye'de devletçilik uygulamaları bir süre daha varlığını devam ettirmiştir.

Buna karşın tarım sektöründe tarım alanlarının genişletilmesi, kredi mekanizması ile tarımda makineleşme, ziraat bankası aracılığı ile kredi imkanları adımları istihdam artışı sağlamıştır. Uluslararası gelişmelerden olan Kore Savaşı tahıl fiyatlarının artmasını sağlarken hava koşulları da bu dönemim tarımsal anlamda verimli geçmesini sağlamıştır. Hem tarımsal atılımlar hem de madencilik, şeker, çimento ve dokuma sanayi alanında yapılan hamlelerle milli gelirden %38,9'luk bir artış yaşanmıştır (Eroğul, 2003, s. 141-143).

Bu dönemde Arapça ezan yasağının kaldırılması ile farklı bir laiklik anlayışına geçilmiş, baskıcı ve sert anlayıştan sonra DP'nin anlayışı halk tarafından sahiplenilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde DP'nin demokratik vaatlerini tekrarlayarak demokratik söylemlerde bulunması aydın kesimin desteğini almasını sağlayarak yükselişini sürdürmesinde etkili olmuştur (Eroğul, 2003, s. 144).

Bu dönemde yapılan başka bir düzenleme ise 31 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun olmuştur. DP'nin iktidara gelmesi ile ortaya çıkan özgür ortam; Atatürk devrimlerini benimsememiş bazı kişi ve grupların Atatürk'ün aziz hatırasına, büst ve heykellerine yönelik saldırılarına imkân sağlamıştır. Özellikle Tıcani Tarikatı üyeleri memleketin farklı bölgelerinde Atatürk'e yönelik saldırı ve hakaret faaliyetleri yürütmüştür. Bu saldırılar sonrasında yasal bir düzenleme ile sorunun çözümü öngörülerek 5816 sayılı kanun çıkarılmıştır. Atatürk Yasası olarak adlandırılan düzenleme sonrasında, Atatürk'ün kişiliğine, devrimlerine ve aziz hatırasına yönelik saldırılar önemli ölçüde azalmıştır. 10 Kasım 1953 tarihinde de Atatürk'ün naaşı resmî törenle Etnografya Müzesi'nden, CHP iktidarı zamanında yapımına başlanan Anıtkabir'e taşınmıştır. DP'nin Atatürk'e ve hatırasına yönelik faaliyetleri bazı çevreler tarafından göstermelik olarak nitelendirilmiştir. Ancak DP'nin yöneticileri, parti

mensupları ve bunların geçmiş faaliyetleri dikkate alındığında, iktidarın ilk evresinde demokrasi ve özgürlük adı altında Atatürk'e karşı bazı olaylara sert müdahalelerden kaçınılmış olsalar da bu şekilde bir eleştirinin ağır olacağı değerlendirilmektedir.

DP tarafından 1951 yılında Halkevlerinin kapatılması ve CHP'nin mallarının hazineye devrine ilişkin düzenleme ile muhalefetin zayıflatılmasına yönelik tedbirlerin alınmasından kaçınılmayacağı ortaya konmuştur. Benzer şekilde TBMM'de varlığı olan ikinci muhalefet partisi olan Millet Partisinin kapatılması ve malvarlığının hazineye devri uygulamaları Eroğul tarafından DP'nin daha ilk döneminde baskı rejimine kayma eğiliminde olduğu şeklinde yorumlanmıştır (2003, s. 149).

DP'nin bu dönem izlediği dış politikası da muhalefet tarafından çok eleştirilmiştir. DP hükümeti 25 Temmuz 1950 tarihinde 4500 askerden oluşan bir tugay kuvvetin Kore Savaşı'na gönderilmesi kararı almıştır. Bu karar öncesinde muhalefetle istişare edilmemesi ve konunun meclis genel kuruluna getirilmemesi başta CHP olmak üzere muhalefet tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. Kore'ye asker gönderme konusu TBMM'de 1 Kasım 1950 tarihinde görüşülebilmıştır. DP hükümetinin aldığı bu kararın sonucunda Türkiye NATO'ya üye ülke olarak kabul edilmiştir.

Eroğul DP'nin dış politikasını, “tam bir emperyalizm uyduculuğu” olarak özetlemiş ve çok sert eleştirmiştir. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin DP'nin emperyalizmle çıkar birliği içinde olduğunun, toprak sahiplerini ve ticaret burjuvazisini temsil ettiğinin açık kanıtı olarak sunmuştur (2003, s. 153).

2.2. 1954-1957 Dönemi

DP iktidarının ikinci dönemi olan bu dönem, 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri ile başlamıştır. DP bu döneme çok yüksek oranda oy alarak girmiş olsa da dönemde yaşanan gelişmeler incelendiğinde daha iyi anlaşılacağı üzere, “Duraklama Dönemi” olarak ifade edilmektedir. Döneme ilişkin inceleme, partilerin seçim hazırlıkları ile başlayarak yaşanan gelişmelerin incelenmesi ve yorumlanması ile devam etmiştir.

2.2.1. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri Hazırlıkları

1950 genel seçimlerinde büyük başarı elde ederek 27 yıllık CHP iktidarını yıkan DP, halkın büyük desteği ile 1954 seçim hazırlıklarına girişmiştir. Dört yıllık DP iktidarının sağladığı

toplumsal destek ve özgüven ile seçime hazırlanan DP yaptığı yasal düzenlemelerle hem gelecek dönem stratejisini belirlemiş hem de seçim kampanyasının temelini oluşturmuştur.

Dört yıllık DP iktidarı değerlendirildiğinde, tarımda makineleşme ve tarım alanlarının genişletilmesi, sanayi sektöründe devlet desteği ile yapılan yatırımlar, ulaşımda yapılan yatırımlar, NATO'ya üyelik gibi gelişmeler ile başarılı bir dönemin geride bırakıldığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir. 1954 seçim sonuçları da DP iktidarının toplumsal olarak desteklendiğini ortaya koymuştur.

17 Şubat 1953 tarihinde muhalefetin de bazı talepleri dikkate alınarak Seçim Kanunu'nda bir dizi değişiklikler yapılmıştır. Seçim güvenliği ve şeffaflık ilkeleri gereği seçmen kütüklerinin siyasi partilere verilmesi, Yüksek Seçim Kurulunun oluşumu ve seçim tutanaklarını inceleme yetkisinin bu kurula verilmesi konusunda Seçim Kanunu değişiklikleri ile gelen yeniliklerden olmuştur (Akıncı, 2021, s. 186-187). Ancak 1946-1950 arası dönemde DP tarafından eleştirilen ve iktidara geldiklerinde değiştirileceği söylenen, temsilde adaletsizliğe neden olan çoğunluk seçim sistemine yönelik bir düzenleme yapılmamış ve uygulaması devam etmiştir. Bu rüzgârın terse dönmesiyle birlikte DP'ye daha fazla vekil kazandıran bir sistem haline dönüştüğünden DP'nin bu konudaki sessizliği anlaşılabilir olmaktadır.

DP'nin seçim meydanlarında limanlar ve barajlar, köy yolları ve içme suları, tarım, hayat pahalılığın, dış politika, ordu, petrol ve yabancı sermaye kanunları, demokrasi konularını ön plana çıkararak 1950 öncesi CHP hükümeti politikalarıyla kıyaslama yapıldığı görülmektedir. CHP ise DP politikalarını eleştiren ve DP'yi halka şikâyet eden bir seçim stratejisi izlemiştir (Göktürk Çetinkaya, 2021, s. 651).

Seçim hazırlıkları muhalefet cephesinde de sürmüş; özellikle muhalefet olmaya hala alışmamış CHP, DP'nin antidemokratik ve gayri milli olarak değerlendirdiği adımlarına yönelik yoğun eleştiriler getirmiştir. Muhalefet Türkiye'nin milli bir tehditle karşı karşıya olduğunu, ülkenin bağımlı hale getirilerek kapitülasyon ve manda hukukunun Türkiye'ye reva görüldüğü iddiasını ileri sürmüştür. Dış politika konularında ise iktidarın, Meclise danışmadan hareket etmesi sorununu dile getirmiştir (Kaya, 2018, s. 2288). Tek parti dönemi iktidarı CHP'nin yapmış olduğu bu eleştirilerin toplumsal karşılığı ise seçim sonuçlarından anlaşılacaktır. CHP aynı zamanda ilk kez iktidar partisinin sahip olduğu kamu gücünden faydalanamamış ve 16 Aralık 1953 tarihinde yasal düzenleme ile mallarına el konulması sonrasında ekonomik gücünü de kaybetmiş parti konumundadır.

27 Ocak 1954 tarihinde kapatılan Millet Partisinin kapatılmasından iki hafta sonra Osman Bölükbaşı tarafından 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuş, CHP ile ittifak görüşmeleri yürütmüştür. Yapılan ittifak görüşmelerinden olumlu sonuç alınamamış olmasına rağmen partiler arasında iyi bir iletişim süreci devam etmiştir.

DP hükümeti 8 Mart 1954'te Basın Kanunu'nda yazıları devletin siyasi ve mali prestijini sarsan ya da vatandaşların özel yaşamlarına tecavüz eden gazetecilerin cezalandırılması yönünde düzenleme yapmıştır (Ahmad, 1996, s. 75). Yapılan bu düzenleme ile basının anti demokratik bir düzenleme ile susmaya mahkûm edildiği değerlendirilmesi rahatlıkla yapılabilmektedir.

Seçim propaganda dönemi iktidar ve muhalefet partileri arasında sert ve çetin şekilde gerçekleşmiştir. 1954 genel seçimlerinde muhalefet partileri olan CHP ve CMP seçim beyannamesi yayımlarken, DP ise bu yöntemi tercih etmemiştir. DP'nin 1954 genel seçimlerinde bir beyanname yayımlamaması konusunda arkasına toplumsal desteği alan ve bunu hisseden DP'de yaşanan özgüven patlaması neticesinde böyle bir tercih sergilendiği şeklinde bir tespit yapılabilir.

2.2.2. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

2 Mayıs 1954 seçimlerinden DP büyük bir başarı ile çıkmıştır. Tek parti dönemi sonrasında toplumun ulusal ve uluslararası etkenler doğrultusunda ekonomik refaha erişmesi, ülkenin kalkınması DP'nin siyasi olarak da kazanmasında etkisini göstermiştir (Zürcher, 2022, s. 259). Seçim propagandalarında muhalefet partileri tarafından dile getirilen otoriter eğilimler ve özgürlüklerin kısıtlanmasına dair söylemler, özellikle otoriter yönetimiyle halkın tepkisini çekmiş, CHP tarafından dile getirilmesi nedeniyle toplumda hiç dikkate alınmadığı seçim sonuçlarından anlaşılmaktadır. Seçim sonrasında DP'nin seçime yönelik yaptığı kanuni düzenlemelerin de gereksiz bir endişe ile yapıldığı ortaya çıkmıştır.

1954 seçimlerinde DP kullanılan oyların 58,4'ünü alarak 503 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. CHP ise seçimde kullanılan oyların 35,1'ini alarak 31 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. Seçimden hemen önce kurulan CMP'de seçimde kullanılan oyların 5,3'ünü alarak parti lideri Osman Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'den 5 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. 1954 seçimlerinde iki bağımsız aday da milletvekili seçilerek TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir (Yüksek Seçim Kurulu [YSK], 2023).

1954 seçimleri ile ilgili; DP'ye halkın desteğinin artarak devam ettiği, CHP'ye ise tepkinin ve CHP'den kopuşun sürdüğü bir seçim olduğuna dair bir değerlendirme, seçim sonuçlarından da hareketle yapılabilir. CMP ise 1954 seçimlerinde parti lideri Osman Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'den büyük bir teveccühle çıkmış olup Kırşehir hemşerisi Osman Bölükbaşı'nı desteklemenin cezasını DP hükümetinden ayrıca çekecektir.

1954 seçimleri DP'nin ilk karnesi olarak değerlendirilebilmektedir. 1954 seçimleri parti başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in başarısını da ortaya koymuş, sadece muhalefet partilerine karşı değil, parti içi muhalefet karşısında da özgüvenini sağlamlaştırmıştır. Seçim sonuçları, muhalefetin de sertleşmesine neden olmuş sertleşen muhalefetle birlikte bununla baş edebilmek adına DP'nin bazen demokrasiyi tehlikeye düşürebilecek boyutlarda politikalarını sertleştirmesine de neden olmuştur (Göktürk Çetinkaya, 2021, s. 681-683).

2 Mayıs 1954 seçimleri sonrasında TBMM ilk toplantısını 14 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirmiştir. TBMM'nin bu ilk toplantısında, kullanılan 513 oyun 486'sını alan Celal Bayar yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiş, CHP grubu ise seçimi boykot/protesto ederek cumhurbaşkanlığı seçimine katılmamıştır. Aynı gün yapılan TBMM başkanlığı seçiminde ise Refik Koraltan TBMM Başkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı olarak seçilen Celal Bayar, Adnan Menderes'i hükümet kurmakla görevlendirerek üçüncü Adnan Menderes hükümetinin kapılarını açmıştır (Akıncı, 2021, s. 192-195).

2.2.3. Kırşehir'in İlçe Yapılması

DP 1954 seçiminden muhalefete karşı ezici bir üstünlük sağlamış olmasına rağmen, zaferinin sürekliliği adına muhalefeti tamamen etkisizleştirmeye yönelik politika izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda, seçim sonuçları da gözetilerek muhalefet partilerine oy veren illerin idari yapılarında değişiklik yapmak aldıkları ilk tedbirlerden olmuştur. Bu alınan tedbirler aynı zamanda Türk siyasal hayatında ilk kez gerrymandering uygulamaları olarak da dikkat çekicidir. Gerrymandering, seçim bölgelerinin bir siyasi partiye veya adaya fayda sağlayacak biçimde şekillendirilmesini ifade eden bir tür seçim hilesi olarak tanımlanabilir (Gözler, 2019, s. 315).

İl yapılanmasında ilk değişiklik CHP'ye oy veren İnönü'nün memleketi Malatya'ya ilişkin olmuştur. Değişiklik ile Malatya iline bağlı Adıyaman kazasında, Adıyaman adıyla yeniden bir vilayet kurulması teklif edilmiş ve kanun hem DP hem de CHP milletvekillerinin desteklediği 298 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiştir. Aynı oturumda Kocaeli iline bağlı

Adapazarı'nda Sakarya adıyla yeni bir vilayet kurulması teklif edilmiş ve kanun daha fazla milletvekilinin katılımı ile 316 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiştir (Kodal, 2021, s. 712-713).

İl idaresinde yapılması teklif edilen ve TBMM genel kurulunda asıl tartışmaya konu olan Kırşehir ilinin ilçe haline getirilmesi konusudur. CMP partisi, parti başkanı Osman Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'de 1954 seçimlerinde %43,5 oy alarak beş milletvekili temsil hakkı elde etmiştir. Osman Bölükbaşı, Ahmet Bilgin, Tahir Taşer, Mehmet Mahmutoglu ve Osman Alişiroğlu CMP'yi TBMM'de temsil edecek Kırşehir milletvekilleri olmuştur (Bölükbaşı, 2005, s. 180). Osman Bölükbaşı ile geçmişten gelen husumeti olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Kırşehir'in ilçe yapılması teklifini ilk kez Bursa'da dile getirmiş, konuyu kendisi ile konuşmaya gelen Kırşehir heyetini de görüşmeye kabul etmemiştir. Cumhurbaşkanı'nın önerisi doğrultusunda TBMM'ye kanun teklif edilmiştir. DP'li milletvekillerince de bu konu hakkında bize oy vermeyenlerin sonu böyle olur söylemlerinde bulunulmuştur (Akıncı, 2021, s. 198). Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesi olayının, DP'nin egemenlik yetkisinin tümüyle kendilerine geçtiğini gözeterek güç zehirlenmesine girdiklerinin ilk açık örneklerinden biri olduğu değerlendirilmesi rahatlıkla yapılabilmektedir. Kırşehir olayı, Yassıada Mahkemesinde dava konusu hususlardan biri olarak da kayıtlara girecektir.

Kırşehir vilayetinin kaldırılması ve Nevşehir kazasında Nevşehir adıyla yeni bir vilayetin kurulması hakkında İçişleri Bakanlığınca hazırlanan kanun tasarısını 16 Haziran 1954 Meclise sevk edilmiştir (Bölükbaşı, 2005, s. 185). 30 Haziran 1954 tarihinde DP'li milletvekillerinin oylarıyla kabul edilen ve 7 Temmuz 1954 tarihli ve 8748 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan kanunla, Kırşehir'in eski kazaları Avanos, Kozaklı, Mucur ve Hacıbektaş yeni kurulan Nevşehir iline bağlanmıştır. Kırşehir'in eski kazalarından Kaman Ankara'ya, Çiçekdağı ise Yozgat'a bağlanmıştır (Bölükbaşı, 2005, s. 190).

Kırşehir'in ilçe yapılması Cumhurbaşkanı Bayar'ın isteği ile olmuş, Başbakan Menderes'e Kırşehir meselesi sorulduğunda Menderes'in kollarını iki yana açarak "Ne yapayım yukarıdaki (Bayar) böyle istiyor" dediğine şahit olunmuştur (Bölükbaşı, 2005, s. 193). 1954 seçimlerinde DP'den Bursa milletvekili seçilen ve daha sonra CHP'ye katılan Dr. İbrahim Öktem mazbatasını aldıktan sonra Cumhurbaşkanı Bayar'ın davetiyle Çankaya Köşkünde bulunduğu sırada Bayar'ın Kırşehir'i ilçe yapma iradesiyle karşılaştığını anlatmıştır (Yılmaz, 2020, s. 80). Böylelikle Kırşehir'in ilçe yapılması konusunun ana aktörünün Cumhurbaşkanı Bayar olduğu farklı bir kişinin beyanı ile de ortaya konulmaktadır.

19 Haziran 1957’de Resmî Gazete’de yayımlanan ve 1 Temmuz 1957’de yürürlüğe giren 7001 sayılı Kanun ile Kırşehir’in tekrar il yapılarak Ankara’ya bağlı Kaman’ın, Yozgat’a bağlı Çiçekdağı’nın ve Nevşehir’e bağlı Mucur’un tekrar Kırşehir’e bağlanmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 19 Haziran 1957, sayı 9637). Fakat Hacıbektaş ve Kozaklı ilçeleri Nevşehir’de kalmıştır. Kırşehir milletvekili olan Bölükbaşı’nın doğduğu Hasanlar köyü bu kararla Nevşehir ili sınırlarında kalması Bölükbaşı’nı oldukça üzmüştür (Karabacak, 2023, s. 49).

2.2.4. 1954-1957 Dönemi Ekonomisi

DP’nin “Duraklama Dönemi” olarak da betimlenebilen bu dönemde, DP’nin duraklamasına neden başlıca etmenlerden biri de yaşanan iktisadi süreç olmuştur. DP iktidarının ilk dönemi ulusal, uluslararası ve doğal koşullar ele alındığında büyümeye ve kalkınmaya çok elverişli sürecin yaşanmasına imkân tanımıştır. Ancak ikinci DP döneminde hükümet ekonomi anlamında çok yıpratıcı bir dönem yaşamış, keskin korumacı uygulamalara gitmek zorunda kalmıştır. Bir diğer ifade ile ilk DP döneminde ona fayda sağlayan dünya ekonomik ve siyasal konjonktürü, ikinci dönemde ağırlaşarak DP’nin işini zorlaştırmıştır.

DP’nin ilk iktidar döneminde tarımsal üretimde olumlu iklim koşulları, devlet arazilerinin kullanıma açılması, tarımsal kredilerin ve makineleşmenin artması, Kore Savaşı’nın tarımsal ürün ihracatını artırması ve dış yardımlar ile yaşanan ekonomik büyüme yaşanmıştır. 1954 yılından itibaren tarımsal üretimin düşmesi, Kore Savaşı sonrasında tarımsal ürünlere talebin azalması, beklenen yabancı yatırımcının gelmemesi, döviz sıkıntısı ve yaşanan enflasyon sorunları nedeniyle büyüme oranları düşmüştür (Takım, 2012, s. 182). Ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin yansımaları DP’nin muhalefet partileri ve parti içi muhalefetle ilişkilerine de yansımış, partinin sert bir politika izlemesine zemin hazırlamıştır.

Bu dönemde şartlar değişmesine rağmen DP hükümeti farklı bir ekonomi politikası eğiliminde olmamıştır. Menderes bu dönemde yaptığı bir konuşmasında: "Tarım, ulusal ekonomimizin temelidir. Bir yandan ulusumuzun beslenme ve giyinme gereksinimini ve sanayiimizin hammaddesini sağlar ve diğer yandan ihracatımızın da ana kaynağını oluşturur." diyerek, ekonomi politikasında değişikliğe gidilmediğinin beyanında da bulunmuştur (Baytal, 2007, s. 555).

DP, uzun vadeli ekonomi politikalarına yön veren, zihinsel çerçevede uzun vadeli düşünerek, ekonomik gelişmeleri gerekli bir altyapının üzerine inşa ederek

biçimlendirmedeği konusunda eleştirilmiştir. Başta Menderes olmak üzere DP, planlama yaparak hareket etmeyi komünizm ve totalitarizmle ilişkilendirilerek uygulamaktan kaçınmış ve bazı söylemlerde küçümsenmiştir (Atılgan, 2015, s. 403-404). Gökhan Atılgan'ın dönemin ekonomisi konusundaki “Kentlere göç edenlere istihdam sağlamak ve sanayileşme hızını yükseltmek gereği, bir yandan bu hızda bir sanayileşmenin finansmanı için tarımda makineleşmenin istikrarlı bir biçimde sürdürülüp tarımsal üretimin artırılması zorunluluğu, sermaye ve döviz yetersizliğinin yanı sıra programsız bir gelişme zihniyeti nedeniyle ekonomiyi buhrana sürükleyen bir kısır döngü yarattı.” tespiti dikkat çekici bulunmaktadır (2015, s. 404).

DP hükümeti ekonomideki kötü gidişin önüne geçmek için birtakım önlemler almıştır. Bu dönemde gümrük vergisinde değer esasına geçilmiş, gümrük tarifelerinin yükseltilmiş, ithal malları fiyat kontrol dairesi kurulmuş ve en önemlisi de 6 Haziran 1956 tarihinde Milli Korunma Kanunu uygulamaya konulmuştur (Baytal, 2007, s. 555). Kanun ile hükümet piyasaları fiyatlarını kendi belirleyerek stokçuları ve karaborsacıları cezalandırma gücünü eline almıştır. Tek parti dönemindeki ekonomik uygulamaları eleştiren DP hükümeti, ekonomideki kötü gidişin çözümünü, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi ile bağdaşmayan yöntemlerle çözmeye çalışmıştır. Ancak alınan tedbirlerin piyasaya yansımaları beklentiler dahilinde gerçekleşmemiş, fiyat artışı ve yokluk artarak devam etmiştir (Akıncı, 2021, s. 260).

2.2.5. 6-7 Eylül Olayları ve Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs'ta yaşayan Rum Ortodoks kitlelerinin Yunanistan ile birleşme talepleri (Enosis) İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha yoğun bir şekilde dile getirilmiş olmasına rağmen, CHP hükümetince Yunanistan ile kurulan dostane ilişkilerin bozulmaması adına küçük ölçekli sorunlar görmezden gelinmiştir. Bu sessiz duruş iktidarı devralan DP hükümeti tarafından da sergilenmeye devam edilmiştir. Ancak, 1950 yılında Yunanistan'da yaşanan hükümet değişikliği sonrasında 1951 yılında talepler resmi ağızdan da dile getirilmiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Köprülü, bir basın açıklamasında Kıbrıs'taki statükonun değişmesi durumunda Türk hükümetinin, Kıbrıs'ta kendi haklarının ihlal edilmesine izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında Yunanistan ile yaşanan ilişkiler yeni bir boyut kazanmış, Kıbrıs meselesi bir sorun olarak Türk hükümetinin gündemine alınmıştır (Güven, 2005, s. 193-194).

Yunanistan Kıbrıs ile birleşmeyi talep etmekte olup sistematik bir şekilde Ada'nın hâkimi olmaya yönelik politikalar izlemiştir (Akıncı, 2021, s. 226). Yunanistan konuyu Birleşmiş Milletler gündemine de taşımış; 24 Eylül 1954'te BM, Kıbrıs sorununu tam katılımlı bir genel kurul toplantısıyla gündemine almaya karar vermiştir (Güven, 2005, s. 194). Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler Cemiyetine başvurması sonrasında, Menderes hükümeti tarafından daha sonra Dışişleri Bakanı olacak olan Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında "Kıbrıs Komisyonu" kurulmuş ve Türk hükümetinin Kıbrıs meselesiyle ilgili resmi tutumu belirlenmiştir (Güven, 2005, s. 194).

Sadece Kıbrıs meselesinin tartışıldığı Birleşmiş Milletler konferansı İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan başkanlığında 29 Ağustos 1955'ten 7 Eylül 1955 tarihine kadar sürmüştür. İngiliz hükümeti Kıbrıs konusunda üçlü konferans düzenleyerek Kıbrıs sorununun yeniden Birleşmiş Milletler gündemine getirilmesini engellemeyi, ada halkları arasında tırmanan gerginliğin azaltılması ve özellikle İngiltere'ye yönelik sömürgecilik suçlamalarının zayıflatılması amaçlamıştır (Güven, 2005, s. 195).

Konferans devam ederken 4 Eylül tarihinde Londra'da Türk bir grup tarafından Kıbrıs gelişmelerinde Türk hükümetini desteklemek amacıyla gösteri düzenlenmiştir. İngiltere'nin diplomatları aracılığı ile Türk diplomatlara, Türkiye'de yapılacak gösterilerin konferansı ve Birleşmiş Milletlerin bakış açısını değiştireceği rivayet edilmektedir (Atılğan, 2015, s. 442).

Uluslararası bir boyut kazanan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin de iç politikasına hâkim olmuştur. Siyasi ve ekonomik bir krizin içinde bulunan Menderes hükümeti tarafından Kıbrıs meselesi propaganda aracı olarak kullanılarak Türk kamuoyunun dikkatini Kıbrıs sorununa yönlendirmeye gayret edilmiştir. Özellikle İstanbul ve Ankara'da öğrenci gösterileri düzenlenmekte, devletçe yönlendirilip desteklenen "Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti" (KTC), tüm Türkiye'de Enosis karşıtı kampanyalar yürütmüştür. Böylelikle Türk kamuoyunda Kıbrıs meselesi Türkiye'nin milli davası haline gelmiştir (Güven, 2005, s. 196-197).

Londra Konferansı'nda; İngiltere Doğu Akdeniz ve Orta Doğu güvenliği gerekçesi ile Kıbrıs'tan çekilme niyetinde olmadığını, Yunanistan çoğunluğu gözeterek ada halkının kendi geleceğini kendinin belirlemesi gerektiğini, Türkiye ise Ada'nın statükosunda değişiklik olacaksa askeri, tarihi, coğrafi ve ekonomik nedenlerle Kıbrıs'ın kendilerine geri verilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Yaşanan görüş ayrılıkları ve Türkiye'de ortaya çıkan 6-7 Eylül olarak literatürde yer bulan olaylar nedeniyle konferansta anlaşma sağlanamayarak konferans sona ermiştir (Albayrak, 2004, s. 433).

6 Eylül 1955 tarihinde İstanbul Ekspres gazetesinde, Atatürk'ün Selanik'te yer alan evine Yunanlılar tarafından bomba atılarak evin tahrip edildiği haberi çıkmıştır (Eroğul, 2003, s. 176). Kıbrıs'ta Yunanistan'ın destek verdiği terör olayları ile Kıbrıs Türklerinin ciddi zarar gördüğü, hükümet propagandası ile milli bir dava haline gelen Kıbrıs meselesi ve Yunanistan ilişkilerinin en gergin olduğu dönemde çıkan bu haber, toplumda anlık tepkiye neden olmuştur. 6 Eylül günü öğleden sonra yükseköğrenim öğrencilerinin başlattığı gösteriler, günün ilerleyen saatlerinde gayrimüslimlere karşı girişilen saldırılara dönüşmüştür.

Nasıl ve kimler tarafından tertip edildiği hala tam anlamıyla çözümlenememiş olaylarda gayrimüslim ve Rumlara yönelik evler, iş yerleri, kiliseler, okullar, mezarlar tahrip edilmiş, kundaklanmış ve yağmalanmıştır (Atılğan, 2015, s. 442). Yaşanan olaylarla ilgili Hulusi Dosdoğru,

Kıbrıs Türk'tür" derneğinin Taksim'de 6 Eylül 1955 akşamüstü düzenlenen açık hava toplantısına, İstanbul'un çevresinden ve uzaklardan bindirilmiş olarak getirtilen, ellerinde aynı tornadan çıkmışa benzeyen sopalar bulunan mahşeri bir kalabalık katılmış ve mitingle birlikte Rum mallarına vur-kır da İstanbul'un her köşesinde birden ve aynı zamanda (İzmir ve Ankara'da) sanki bir düğmeye basılıp da aynı anda ateşlenmişçesine, başlamıştı.

Olaylar süresince, bütün kolluk güçlerinin devre dışı bırakılması ve içlerinden kimilerinin resmi üniforma ile yağmaya karışması, en kıyı bucağa varıncaya kadar Rumlara ait barınakların, iş yerlerinin, araçların önceden işaretlenmişçesine eksiksiz bulunup tahrip edilmesi, Adalar gibi deniz aşırı yerlerde olayları aynı zamanda başlatmak için deniz yolu ile oralara yağmacı grupların gönderilmesi, yine kolluk kuvvetlerinin olaylar süresince telefonlara ve doğrudan başvurulara ya hiç karşılık vermemesi, ya da oyalayıcı, alaycı karşılıklar vermesi, en üst düzeydeki yöneticilerin, olayları en küçük ayrıntılarına kadar önceden düzenleyip uyguladıktan sonra hep birlikte trene atlayıp Ankara'ya doğru uzaklaşması ve sonunda kantarın topunun iyice kaçtığını öğrenince geri dönüp radyodan sıkıyönetim ilan ederek bu korkunç saldırıların suçunu, evlerinden toplatıp getirdikleri 45 siyasi fişlinin üzerine yağmaya kalkışması, 6/7 Eylül olayları igneden sürmeye yetkililerin, yetkilerini illegal yollardan yürüttüklerini gösterdi. (1993, s. 28-29)

Tespitlerinde bulunmuş, Dosdoğru'nun bu tespitleri birçok araştırmacı ve akademisyenin de tespitleri olarak literatürde yer bulmuştur.

Mehmet Ali Birand, aralarında İstanbul valisi ve İçişleri Bakanının da bulunduğu birçok görevlinin istifası ve görevden alınması ile sonuçlanan 6-7 Eylül olayları hakkında "Yalnız DP'nin değil, ülkenin de son yıllarda yaşadığı en sıkıntılı iki gündü 6 ve 7 Eylül" yorumunu yapmıştır (2007, s. 86). Yaşanan olaylar ordunun müdahalesi ile bastırılmış, tanıklarla yapılan birçok röportajda, polislerin olaylara zamanında müdahale etmediği yönünde olmuştur. Dönemi araştıran Atılğan (2015, s. 443) ve Eroğul (2003, s. 178) gibi birçok araştırmacı olaylardan DP hükümetinin sorumlu olduğunu ileri sürmüştür.

6-7 Eylül olaylarında, Türkiye'de yer alan azınlıklar maddi ve manevi ciddi zarar görmüş, bazı gruplar ülkeyi terk etmiştir. DP Hükümeti de olaylar sonrasında muhalif kesimlere ve

basına karşı baskısını artırmıştır. Hükümet olaylar sonrası sıkıyönetim ilan ederek olayları baskı rejimi için gerekçe olarak kullandığı değerlendirmesi de yapılabilmektedir.

2.2.6. Demokrat Parti’de Parti İçi Muhalefet ve Hürriyet Partisi’nin Kurulması

6-7 Eylül 1955 tarihinde büyük bir badire atlatan DP hükümeti, yoğun parti içi ve parti dışı muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Muhalefet partilerinden gelen girişimler konusunda tecrübeli olan parti kurmayları meclis gücü ve halk desteğini de yanlarına aldıkları için umursamaz bir tavır sergilemeye devam etmişlerdir. Ancak DP’nin baskıcı ve anti demokratik olduğu ileri sürülen çalışmaları parti içinde eleştirilerin odağı haline gelmiştir.

1954 seçimleri öncesinde Basın Kanunu’nda yapılan ispat hakkı tanınmaksızın devletin siyasi ve mali prestijini sarsan ya da vatandaşların özel yaşamlarına tecavüz eden gazetecilerin cezalandırılmasına ilişkin düzenlemeye bir grup DP milletvekili itiraz ederek gazetecilere ispat hakkı tanıyan bir kanun teklifi hazırlamıştır. Hazırlanan ispat hakkı önergesi 2 Mayıs 1955 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur (Kodal, 2021, s. 750). 6-7 Eylül olayları sonrasında milletvekillerinin muhalefeti daha da artmış ve sayıları 19’a çıkmıştır. DP yönetimi partinin dördüncü büyük kongresi öncesinde, ispatçılar veya 19’lular hareketinde yer alan milletvekilleri 12 Ekim 1955 tarihinde Yüksek Haysiyet Divanı’na gönderilmiştir (Kodal, 2021, s. 754). Divan 14 Ekim’de ilk toplantısını yapmış, sevk edilen 19 milletvekilinden 9’unu partiden ihraç etme kararı almıştır. Diğer 10 milletvekili için ise, soruşturmanın derinleştirilmesi kararı alınmıştır. Yüksek Haysiyet Divanı’na sevk edilen milletvekillerinin iki gruba ayrılarak farklı işlemlere tabi tutulması, parti içi muhalefeti bölmeye yönelik bir eylem olarak yorumlanabilir. Tarihler 15 Ekim’i gösterdiğinde tam da partinin 4. Büyük Kongresi öncesinde bahsi geçen 10 milletvekili DP’den istifa etmiş ve bir anlamda bu girişimi boşa çıkarmıştır (Eroğul, 2003, s. 181).

DP’nin en gergin kongresi olarak nitelenen dördüncü büyük kongresi 15 Ekim 1955 tarihinde Ankara’da toplanmıştır. DP başkanı ve Başbakan Menderes kongrede “Her sabah uyanınca sırtımızda hıyanetin hançerini mi hissedeceğiz? Mebus seçildikten sonra partiyi tekmeleyenlere karşı elbette tedbir bulacağız.” sözleriyle parti içi muhalefete sert bir konuşma yapmıştır (Atılgan, 2015, s. 446). Menderes “ıskat kanunu” olarak da adlandırılan, partiden ayrılan milletvekillerinin milletvekilliklerinin de düşürülmesi önerisini ortaya atarak parti içi muhalefet konusunda keskin düşüncesini ortaya koymuştur (Temür, 2022, s. 333). Kongrede öneri olarak ortaya konulan ve Anayasa çerçevesinde gerçekleşmesi

mümkün olmayan önerge, temenni mahiyetinde kabul edilmiştir. Menderes kongresinin son gününde “Eğer çıkanlar kuyruklarını bu partinin içinde bırakmış ve kuyruk harekete gelmiş ise onu da kesip atacağız” diyerek parti içi muhalefete gözdağı vermiştir (Eroğul, 2003, s. 182-183).

DP’nin Dördüncü Büyük Kongresi’nin parti içi muhalefet adına bir yenilgi ile sonuçlandığı ifade edilebilir. İspat hakkının savunucusu 19 milletvekilinin partiden ihracı ve istifası ile sonuçlanan muhalefet hareketi, kongreye dahil olamamış ve kongrede yer alan muhalif kanat ise varlık göstermemiştir. DP içinde parti politikalarından memnun olmayan azımsanmayacak bir kitlenin var olduğu bilinmesine rağmen Temür’ün de “hoşnutsuzlar” olarak nitelendirdiği grubun alternatif bir planı, projesi ve lideri olmaması nedeniyle parti içi varlıkları Menderes yönetimi tarafından yok sayılmıştır (2022, s. 333).

DP’nin dördüncü büyük kongresinde dikkat çeken parti içi muhalefet kongrede yenilgiye uğramış olsa da illerde hareketlilik kongre sonrasında da devam etmiştir. Bazı il örgütleri DP yönetimince yeniden belirlenmiş, bazı illerde ise partinin ileri gelenleri partiden istifa etmiş veya muhalif gruplara desteğini açıklamıştır (Temür, 2022, s. 334-338).

DP’nin parti içi muhalefetle karşı karşıya kaldığı bu dönemde 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan belediye seçimlerine CHP ve CMP daha önce aldıkları karar doğrultusunda katılmamıştır. Siyasi olarak hareketli bir dönemin yaşandığı bu seçimde seçmenin katılımı bir hayli düşük olmasına rağmen, sekiz ilde bağımsız, iki ilde de Köylü Partisinin adayları seçimi kazanmıştır. Seçimlerden sonra DP Hatay milletvekili Şekip İnal “Seçimlerdeki hadiseler bana Parti’nin 10 sene evveline rücu ettiğini ve demokrasi mefhumu ile hiçbir alakası kalmadığını gösterdi.” açıklaması yaparak partisinden istifa etmiştir (Eroğul, 2003, s. 183).

“İspatçılar” ve “19’lular” diye de literatürde yer bulan, DP’den ihraç edilen ve istifa eden milletvekilleri hemen yeni bir parti hazırlığına girmiş; 20 Aralık 1955 tarihinde partinin kuruluş dilekçesini vermişlerdir. Hürriyet Partisi (HP) adıyla kurulan partinin başkanlığına Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu, ikinci başkanlığına Enver Güreli, genel sekreterliğine İbrahim Öktem seçilmiştir. HP siyasi açıdan liberal, ekonomik anlamda ise devletçi bir yol belirlemiştir (Akıncı, 2021, s. 250-251).

Menderes yönetimi parti içinde ispatçıları durdurmuş olsa da meclis grubunda hoşnutsuzluk devam etmiştir. Ekonominin kötü seyri, parti içi yolsuzluk iddiaları, parti yönetimince meclis grubunun dikkate alınmayışı milletvekillerinin rahatsız olduğu konuların başında

gelmektedir (Temür, 2022, s. 338). Parti lideri Menderes'in Bağdat Paktı toplantısı nedeniyle Irak'ta olduğu sırada, DP Meclis Grubu'nun 22 Kasım 1955 tarihinde yaptığı toplantı DP için kritik eşiklerden biri olarak tarihe geçmiştir. Toplantıda hükümet hakkında gensoru açılması kararlaştırılmıştır. Eroğul yaklaşık dört saat süren toplantıda görüşülen konuları "Halen programsız bir hükümet vardır ve biz bir çıkmazın içindeyiz. Bugüne kadar susmalı idik, dillerimizi artık çözelim. Bir ızdırap şelalesi halinde milletin başına çöken felaket süratle temizlenmelidir, tehlikeyi görmeliyiz." şeklinde özetlemiştir (2003, s. 184).

Menderes'in dönüşü sonrasında 29 Kasım 1955'te yapılan grup toplantısı, DP iktidarında yapılan en sert grup toplantısı olarak değerlendirilebilmektedir. Toplantıda bütün bakanlar istifa ettirilmiştir. Menderes'in de istifa etmekten başka çaresinin kalmadığı anda Mükremin Sarol'un tavsiyesi ile Menderes sadece kendisi için güvenoyu istemiştir (Eroğul, 2003, s. 185). Hükümet başkanı güvenoyu almış ancak hükümeti düşmüştür. Yaşananlar Türk siyasal hayatının en garip olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir. Eroğul yaşanan olayda, Menderes'in barışçıl yöntemle yönetimi bırakma şansını kaybederek ihtilal ve idamla sonuçlanan sürecin kapısının aralandığı çıkarımında bulunmuştur (2003, 185).

DP grubunda yaşanan deprem sonrasında, Menderes yeni kabineyi kurmakta bir hayli zorlanmış, yeni kabinenin kuruluş görüşmeleri yaklaşık 10 gün sürmüştür (Atılğan, 2015, s. 447). Yaşanan gelişmeler sonrasında DP rüzgârının tersine esme eğilimine girdiği değerlendirilmektedir.

2.2.7. Dördüncü Menderes Hükümeti ve Baskı Politikası

Cumhurbaşkanı Bayar tarafından 1 Aralık 1955 tarihinde hükümet kurmak üzere yeniden görevlendirilen Menderes, 13 Aralık tarihinde yeni kabineyi DP grubuna sunmuştur. DP grubunda oylamaya katılan 385 üyeden 341'inin güvenoyunu almıştır. Yeni hükümet ve programı 14 Aralık 1955 tarihinde TBMM grubuna sunulmuş, 16 Aralık 1955 tarihinde TBMM'de yapılan güven oylamasında oylamaya katılan 455 milletvekilinin 398'inden güvenoyu alarak göreve başlamıştır (Kodal, 2021, s. 781-788).

DP'nin yaşamış olduğu kan kaybı muhalefet için fırsat olarak görülmüş, CHP tarafından tüm yurttaki mitingler düzenlenerek kaybedilen iktidarın yeniden elde edilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmalar iktidarda rahatsızlığa neden olmuştur. Menderes'in bir konuşmasında "Muhalefetin cesaret verdiği ihtilalci metotlar ve fitneyi sona erdirmek için kanunlar yeterli gelmiyorsa yeni kanunlar hazırlanarak bunlarla mücadele

edeceğiz.” sözleri iktidarın takınacağı tutumu ortaya koymuştur (Bayrı, 2015, s. 111).

Menderes’in 1956 yılında TBMM’de partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmasındaki,

Biz karşımızda muhtelif muhalefet partileri, bir kısım gazeteciler; bir kısım değil de matbuat desem daha yerinde olur; koskoca iktidarımızın sesini işittirme imkânından mahrum bulunduğumuzu söyleyebilirim.

Sonra ‘münevver’ diye mevhum olarak dillerinden düşürmedikleri, pek de malum olmayan bir zümreyi ‘münevver’ namı altında karşımıza çıkarmaktadırlar. Şu hâlde matbuat münevverler, muhalefet partileri, üniversite, bunların hepsi bir tahrip cephesi halinde harekete geçmiş bulunuyorlar. (Atılğan, 2015, 449-450)

söylemleri, DP’ye karşı yapılan tüm eleştirilere kulak tıkadıklarının ve kendilerine karşı her türlü muhalefetin “tahrip cephesi” olarak değerlendirildiğinin en açık ifadesi olarak görülebilir.

Menderes hükümetinin söylemleri çok geçmeden eylemlerine de yansımıştır. DP artık demokrasiye, muhalefete ve eleştiriye kapalı bir parti hüviyetine bürünmüştür. İlk somut adım olarak Adalet Bakanlığı kararı ile 3 Mayıs 1956 ve 12 Haziran 1956 tarihlerinde yüksek yargı üyelerinin de yer aldığı 23 yargıç emekliye sevk edilmiştir (Eroğul, 2003, s. 191).

Adalet mekanizması ile başlayan baskı argümanları, 6 Haziran 1956 tarihinde yapılan Basın Kanunu düzenlemeleri devam etmiştir. DP’nin 1954 tarihinde başlayan basına yönelik kısıtlama ve baskı politikaları, basına yönelik yeni şartlar, kısıtlamalar ve cezai düzenlemelerle devam etmiştir. Basın kanunu değişikliği tartışmaları sırasında İsmet İnönü’nün “İrtica rejimi ansızın gelmiyor, gözümüzün içine baka baka, adım adım, profesörler eliyle hazırlanarak geliyor. Basiretler bağlanmıştır. Mesuliyetlerin vicdanlar üzerindeki baskısı da o nispette ezici ve amansız olacaktır. Karanlıktan medet umanlar, elbette tarihimizin karanlık köşelerinde unutulacaklardır.” sözleri muhalefetin görüşünü ortaya koymaktadır (Eroğul, 2003, s. 193).

DP adalete ve basına yaptığı müdahalelerden sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu, 1954 yılında memurlar hakkında yapılan kanuni düzenleme ile kendilerine tanınan azil yetkisi kapsamında bakanlık emrine alınmıştır. DP’nin bu uygulaması akademik çevre ve öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanmış, protestolara neden olmuştur (Eroğul, 2003, s. 193).

DP’nin muhalefete karşı almış olduğu tedbirlerden bir tanesi de Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda yapılan değişiklik olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde 1909 tarihinde sağlanan bu hak, 27 Haziran 1956 tarihinde DP hükümeti tarafından derin bir değişikliğe tabi tutulmuş, seçimlere 45 gün kalana kadar açık alanlarda miting yapma hakkı

ortadan kaldırılarak kapalı alanlarda toplantı yapma hakkı da mülki amirin iznine bağlanmıştır. Konu hakkında İsmet İnönü “Biz bugünlere mutlakıyetten geldik, siz mutlakıyete götürüyorsunuz.” diyerek karşı çıkmıştır. Ancak, muhalefetin eleştirileri DP grubu tarafından dikkate alınmamıştır (Kodal, 2021, s. 796-800).

Tüm bu anlatılanlar ışığında dördüncü Menderes hükümeti dönemi, hükümetin ciddi sorunlarla mücadele ettiği, karşılaşılan sorunlar nedeniyle yoğun eleştiriye ve muhalefete maruz kaldığı, sorunlarla başa çıkılamayınca muhalefetin susturulmasına yönelik tedbirlerin alındığı bir dönem olarak da değerlendirilebilmektedir. DP’nin baskı politikalarına parti içi ve muhalefetten yoğun eleştiri gelmesine rağmen DP yönetimince bu eleştiriler dikkate alınmayarak tedbirlerin dozu artırılarak devam edilmiştir.

2.2.8. Muhalefette İş birliği Çalışmaları ve Demokrat Parti’nin Seçim Kanunu

Düzenlemesi

DP hükümeti tarafından yapılan bürokraside keyfi değişiklikler, muhalif kişi ve kuruluşların cezalandırılmasına yönelik baskı kanunları olarak da nitelendirilebilecek kanuni düzenlemeler muhalefet partilerinde birlikte hareket etme fikrini gündeme getirmiştir. Muhalefette güç birliği 6-9 Nisan 1956 tarihinde toplanan CHP Parti Meclisinden yayınlanan bir bildiri ile kamuoyuna duyurulmuş, 24 Mayıs 1956 tarihinde CHP’nin “12. Büyük Kurultayı”nda da yayınlanan bildirinin aynen kabul edildiği ilan edilmiştir (Albayrak, 2004, s. 289). CHP’nin daveti ile CHP, CMP ve HP arasında DP iktidarını yıkmaya yönelik iş birliği görüşmeleri başlamıştır.

Muhalefet partileri DP’nin demokrasiyi zedeleyeceğini değerlendirdikleri uygulamalarına karşı birlikte hareket etme girişimlerine hız vermiş, ilk olarak Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun’u protesto etmek için 8 Temmuz 1956 tarihinde ortak bildiri yayınlamışlardır. Kanunun yürürlüğe girmesi ve bildiri yayınlanması sonrasında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Karadeniz gezisinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefetten göz altına alınmış ve 6 ay hapse mahkûm edilmiştir. CMP lideri Osman Bölükbaşı’na ise çıktığı yurt gezisinde ciddi sorunlar çıkarılmış, kendisine eşlik eden partililere güç kullanılmış veya kolluk kuvvetlerince gözaltı işlemleri uygulanmıştır. Aynı şekilde HP’nin il başkanlarıyla Ankara’da planladığı toplantı yasaklanmış, Ankara valisi tarafından il başkanlarının Anıtkabir’e çelenk koyması ve akşam yemeği organizasyonuna engel olunmuştur (Albayrak, 2004, s. 289-290; Eroğul, 2003, s. 195-196; Kodal, 2021, s.

801-802). Muhalefetin bildirisi ve muhalefetin verdiği tepkiler değerlendirildiğinde yayınlanan bildirinin muhalefet tarafından dikkate alınmadığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Yaşanan olaylar, iktidar tarafından muhalefet partilerinin halka erişmesini engellemeye ve muhalefetin yurt genelinde organize olmasını engelleyici tedbirler olarak dikkat çekicidir.

Görüşmeler devam ederken 14 Eylül 1956 tarihinde HP muhalefete iş birliği için yeni bir çağrıda bulunmuş, CHP çağrıyla 28 Eylül’de olumlu yanıt vermiş ve CMP’nin de görüşünün alınmasını önermiştir. Ancak yapılan görüşmeler olumlu devam etmemiş, 7 Ekim 1956 tarihinde HP tarafından bir bildiri yayınlanarak CHP ile görüş ayrılıkları nedeniyle anlaşamadıklarını ilan etmişlerdir (Albayrak, 2004, s. 290). Muhalefet partileri olan CHP, CMP ve HP’nin ilk mutabakatları kısa sürmüştür. Yaşanan bu iş birliğinin kısa sürmesine partiler arası rekabetin, parti liderleri arasında çekişmelerin, partilerin/parti yöneticilerinin olaylara duygusal yaklaşımlarının neden olduğu ileri sürülebilir. Osman Bölükbaşı’nın “Biz, şimdi HP'lilerin savundukları her şeyi senelerdir savunuyoruz. O zaman karşımızda bu efendiler vardı. Sonra partilerinden atıldılar. Aaa, bir de baktık boynuz kulağı geçmiş! Aklınız neredeydi, efendiler? Öyle bir günde hürriyet kahramanı olunmaz bu memlekette. Yağma mı var?” sözleri bu görüşü destekleyici bir örnek olarak gösterilebilir (Kodal, 2021, s. 804). 1956 yılı muhalefet partilerinin davranışları dikkate alındığında partilerinin hala ülkenin gidişatının farkında olmadıkları, bireysel çekişmeler ve partisel menfaatler peşinde oldukları, ülkenin geleceğinin çok önemsenmediği değerlendirilmektedir.

1957 yılının ilk aylarında CHP, iktidara karşı ılımlı bir siyaset izlemiştir. Eroğul, İnönü’nün bu çabasının boşa olduğunu, Menderes’in Aralık 1955 bunalımı sonrasında yumuşak siyasetten yarar sağlamayacağına kanaat getirdiği için yeniden uzlaşmacı bir siyaset denemeyeceğini değerlendirmiştir (2003, s. 196). Bu dönemde de DP kanadından CHP’nin ılımlı siyasetine olumlu tepkiler gerçekleşmemiş, çabalar tek taraflı kalmıştır.

DP’nin artan baskısı parti içinde de rahatsızlığa neden olmaya devam etmiştir. Bu rahatsızlığın en çarpıcı ayrılığı 6 Eylül 1957 tarihinde partinin kurucularından Fuat Köprülü’nün istifası ile yaşanmıştır. Köprülü basına verdiği bir demeçte,

Programından ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyeti ile uyumak benim için imkânsız olduğu cihetle DP’den çekiliyorum. Demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının, aralarındaki her türlü ihtilafları bir tarafa atarak bu gaye uğruna iş birliği yapmaları bir vatan borcudur. (Eroğul, 2003, s. 198)

demiştir. Türk siyasal yaşamında yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, DP’nin önemli figürlerinden Fuat Köprülü’nün bu demeci 27 Mayıs’a giden süreçte çok önemli bir anlam

ifade etmektedir.

Muhalefetin bir diğerk kanadını oluşturan Bölükbaşı cephesinde de durum benzer şekilde cereyan etmeye devam etmektedir. 25 Haziran 1955 tarihinde TBMM’de Kırşehir’in yeniden il yapılmasını öngören kanunun görüşmelerinde, Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı 1954 seçimleri sonrasında Kırşehir’in Nevşehir’e bağlanan ilçelerinden Kozaklı ve Hacıbektaş’ın yeniden Kırşehir’e bağlanması tartışmalarında DP’ye ve Cumhurbaşkanı Bayar’a ağır eleştirilerde bulunmuştur. Oturumdaki söylemleri sonrası Bölükbaşı iktidara hakaret ettiği gerekçesi ile salondan çıkarılmıştır. 2 Temmuz 1957 tarihinde ise tutuklanmıştır (Kodal, 2021, s. 805).

Bölükbaşı’nın tutuklanması muhalefet için yeni bir miat olmuştur. 4 Temmuz 1957 tarihinde CHP lideri İnönü, HP ve CMP ileri gelenleri ile görüşerek muhalefet cephesinde yeni iş birlikteliğinin kapısı aralanmıştır. 12 Ağustos 1957 tarihinde İnönü’nün Heybeliada’daki evinde ilk toplantısı yapılan ve on gün içinde yedi toplantı yapan CHP, CMP ve HP’den oluşan muhalefet partileri seçim stratejisi ve taktiklerini belirlemeye çalışmışlardır. Görüşmeler sonrasında muhalefet partileri tam bir ilke anlaşmasına varmıştır (Eroğul, 2003, s. 198-199).

Muhalefet iş birliği çalışmaları ve seçim stratejisi hazırlığındayken, DP 5 Eylül 1957 tarihinde yaptığı Meclis Grubu toplantısında seçimlerin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmasına karar vermiştir. Aynı zamanda, “Milli Muhalefet Cephesi” ya da “Güçbirliği Cephesi” olarak adlandırılan muhalefetin iş birlikteliğini engellemeye yönelik Seçim Kanunu düzenlemeleri TBMM’ye sunulmaya başlanmıştır (Albayrak, 2004, s. 292).

11 Eylül 1957 tarihinde TBMM’de kabul edilen ve 13 Eylül 1957 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5545 sayılı Kanun’da,

Seçime iştirak eden siyasi partiler il veya ilce teşkilâtı kurdukları her seçim çevresinde müstakilen seçime iştirak etmek ve o çevrenin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday göstermek mecburiyetindedirler. Herhangi bir sebeple seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından eksik aday gösterilmesi halinde Yüksek Seçim Kurulu veya İl Seçim Kurulları aday sayısının ikmalî lüzumunu aday listesini tanzim eden parti teşkilâtına derhal bildirir. Alâkalı parti teşkilâtı bu tebliğden itibaren 24 saat içinde noksanı ikmal etmeğe mecburdur. Yukarıdaki mecburiyetlere riayet etmeyen siyasi partiler bütün seçim çevrelerinde seçime iştirak hakkını kaybederler.”

“Bir siyasi partiye adaylık için müracaat etmiş olan kimse hiçbir seçim çevresinde o seçim de müstakilen adaylığını koyamayacağı gibi başka bir parti tarafından da aday gösterilemez ve seçilemez.

Seçimin zamanında yapılması halinde seçim tarihinden asgari altı ay evvel mensup oldukları siyasi partilerden ayrılmamış olanlar başka bir siyasi parti tarafından aday gösterilemezler. Seçimin Türkiye Büyük Millet Meclisince yenilenmesine karar verilmesi halinde karar tarihinden önce iki ay zarfında ve kararı müteakip mensup oldukları siyasi partilerden ayrılanlar haklarında da aynı hüküm tatbik olunur. (T.C. Resmî Gazete, 13 Eylül 1957, sayı: 9705)

düzenlemeleri yapılmıştır. Münci Kapani 15 Ekim 1957 tarihinde Forum dergisinde konu hakkında "Hangi Şartlar Altında Seçim Giriyoruz?" başlıklı bir makale yayımlayarak seçim kanununun getirdiği sınırlamaları eleştirmiştir. Makalede yer alan “DP, vatandaşların büyük çoğunluğu tarafından istenmediği halde gerçekte seçimleri kaybeden, fakat 'şeklen' kazanan parti olarak tekrar iktidara gelebilecek ve böylelikle milli irade tam olarak gerçekleşmeyecektir.” (1957, s. 9) yorumu henüz seçimler gerçekleşmeden yapılan oldukça dikkat çekici bir değerlendirmedir.

Yapılan düzenlemeler, muhalefetin seçime iş birliği içinde katılmasını engellemeye yöneliktir. Aynı zamanda DP'den istifa eden Fuat Köprülü'nün yeni bir siyasi partiden siyasete devam etmesinin kapıları da kapatılmıştır.

Böylelikle Albayrak'ın da belirttiği üzere, Milli Muhalefet Cephesi kurulması yolunda devam eden çalışmalar, DP iktidarının yaptığı düzenlemeler ile 19 Eylül 1957 tarihinde tamamiyle başarısızlığa uğramıştır.

2.3. 1957-1960 Dönemi

DP'nin Üçüncü İktidar Dönemi, Eroğul'un deyiimiyle DP'nin “Yıkılma Devri” 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimler ve beşinci Menderes hükümeti ile başlamış ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile sona ermiştir. Dönem muhalefetle iktidarın çatışma siyaseti, iktidar ile muhalefet arasında cepheleşme çalışmaları ve iktidarın baskı politikaları ile yaşanarak sona ermiştir.

Bu çalışmanın ana konusu olan “Vatan Cephesi”nin kuruluşu bu dönemde gerçekleşmiş, cepheleşme çalışmaları her ne kadar DP'nin ikinci iktidar döneminde muhalefet kanadında başlamış olsa da tam manasıyla bu dönemde gerçekleşmiştir. Çalışmanın bu bölümünde DP'nin üçüncü iktidar dönemi ele alınarak önemli görülen olaylar, Vatan Cephesi'nin kuruluşuna giden süreç ve Vatan Cephesi'nin kuruluşu işlenecektir.

2.3.1. 27 Mayıs 1957 Milletvekili Genel Seçimleri

Normal koşullarda Mayıs 1958'de yapılması planlanan milletvekilleri seçimleri DP Meclis Grubunda tartışılarak; ekonomik ve mali alanda yaşanan sorunlar, dış politikada ülkenin karşı karşıya kaldığı konular, muhalefetin güçlenmesi ve iş birliği çalışmaları, parti içi yaşanan gerilimler ve istifalar gerekçeleri ile erkene alınarak 27 Mayıs 1957 tarihinde

seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Alınan karar 11 Eylül 1957'de TBMM gündemine sunulmuş ve meclis tarafından oylamaya katılan 377 vekilin tamamının oyu ile kabul edilmiştir. Alınan erken seçim kararı ile gidilen bu seçime DP, CHP, CMP ve Hikmet Kıvılcımlı başkanlığında seçimden kısa bir süre önce kurulan Vatan Partisinin (VP) katılacağı Yüksek Seçim Kurulu tarafından duyurulmuştur (Kodal, 2021, s. 812).

DP tarafından seçim kanununda yapılan muhalefetin iş birliği ile seçime girmesini engelleyici düzenlemeler ve partiden ayrılanların farklı bir partide siyaset yapmasına tedbir koyucu düzenlemeler, 1957 seçiminin demokratik yöntemlerle yapılıp yapılmadığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Seçim sisteminin nispi temsil sistemine dönüştürülmesi konusu başta CHP olmak üzere muhalefet tarafından sıkça dile getirilmesine rağmen, seçim kanununda bu yönde bir değişikliğe gidilmemiştir. Menderes tarafından Samsun'da yapılan seçim mitinginde de “nispi temsil seçim sisteminin yurt için bir felaket” olduğu beyan edilerek muhalefetin talebi eleştirilmiştir (Albayrak, 2004, s. 297).

Seçim Kanununda yapılan düzenlemeler daha geniş açı ile değerlendirildiğinde, 1946 yılında yapılan düzenleme ile tek dereceli seçim sistemine geçilmesi ile birlikte çoğunluk seçim sistemi de yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenleme sonrası DP ve muhalefet partileri sistemin demokrasi ile bağdaşmadığını ileri sürerek itirazlarını dile getirmişlerdir. Keza 1950 yılında yapılan düzenleme de CHP, muhalefetin, özellikle de Millet Partisi'nin itirazlarına kulak tıkayarak sistemin kendi yararlarına işleyeceğini düşünerek çoğunlukçu seçim sisteminde bir düzenlemeye gitmemiştir. Ancak, CHP'nin stratejisi ters tepmiş, devam eden sistem CHP'nin meclisteki varlığını yok etmiştir. Bu doğrultuda hem iktidar hem de muhalefet partilerinin seçim sistemlerinin uygulanması noktasında demokrasinin işlemesine yönelik bir kaygı gütmmediği, sadece parti menfaatleri doğrultusunda hareket ettikleri rahatlıkla ifade edilebilmektedir.

Eroğul'a göre 1957 seçimleri, Cumhuriyet tarihinin en sert seçim mücadelesi olarak nitelendirilebilecek bir seçim olmuştur (2003, s. 200). Seçim döneminde ülkede demokratik bir seçim sürecinden ziyade bir iktidar savaşı gerçekleşmiştir. Başbakan Menderes gittiği her yerde olduğu gibi 13 Ekim'de Trabzon'da da CHP lideri İnönü'yü hedef almış, “İsmet Paşa buhran var diyor. Buhran İsmet Paşa'nın kendi kafasındadır. İsmet Paşa hastadır. Bir nevi hastalığa müpteladır. Bu hastalığın adı da iktidar hastalığıdır.” demiştir. İnönü ise “Eğer DP'nin şansı varsa benim sağladığım da çekilme lütfuna uğrar. Onları ileride müdafaa edecek tek adam ben olacağım.” diyerek seçim savaşlarını hızla ilerletmiştir (Akıncı, 2021, s. 272). İsmet İnönü'nün yaptığı bu açıklama, Menderes'e çok ciddi bir uyarı olmakla

birlikte 27 Mayıs darbesinin habercisi olarak değerlendirilmektedir.

Muhalefet; seçimlerde seçim hürriyetinin daraltıldığı, seçilme hakkının kısıtlandığı, partiler arası seçim eşitliğinin bozulduğunu ileri sürmüştür (Bayri, 2015, s. 125). 1954 seçimleri sonrasında Seçim Kanunu'nda radyo propagandasının usulünü belirleyen 45. maddesinin kaldırılması sonrasında 1957 seçimlerinde radyo aracılığı ile seçim propagandası yapılmamıştır. Ancak radyo aracılığı ile iktidar yaptığı çalışmaların halka erişmesini sağlarken, muhalefetin faaliyetlerinin aktarılması engellenmiş ve muhalefetin sesi kısılmaya çalışılmıştır (Akıncı, 2021, s. 272). Yani DP iktidarda kalabilmek için her türlü silaha başvurmuştur (Eroğul, 2003, s. 201). Yapılan düzenlemeler ve iktidar tarafından yapılan faaliyetler dikkate alındığında muhalefetin söyleminde haklı olduğu söylenebilir.

1957 seçimlerinde, 1950 ve 1954 seçimlerinde olduğu gibi DP tarafından seçim beyannamesi yayımlanmamıştır (Forum, 15 Ekim 1957, s. 4). CHP seçim beyannamesini 10 Ekim 1957'de, HP seçim beyannamesini 18 Ekim 1957'de, CMP ise seçim beyannamesini 21 Ekim 1957'de yayımlamıştır (Akıncı, 2021, s. 273-274). Muhalefetin seçim beyannamelerinin ilk bölümleri iktidarı ve uygulamalarını eleştirmek olmuş, ikinci bölümleri ise iktidara gelmeleri halinde partilerince yapılacak icraatlardan oluşmuştur.

Seçimlere giderken iktidar olan DP seçim kampanyasını ekonomik kalkınma teması üzerine kurmuştur (Kodal, 2021, s. 815). DP'nin seçim kampanyasının gerekçesi olarak ülkede yaşanan ekonomik sorunların ve muhalefetin ekonomik ve mali yapı üzerinden iktidarı yoğun şekilde eleştirmeleri gösterilebilmektedir. Bununla birlikte DP; muhalefetin eleştirileri odağındaki seçim güvenliği, demokratik atılımlar, sendikal haklar ve çalışma hayatı düzenlemeleri konularında afişler bastırarak propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Seçim sloganı olarak, "Nurlu Ufuklara Doğru" kullanılmış ve iktidarda kalmaları halinde faaliyetleri ile aydınlık bir geleceğe doğru ilerleneceği beyan edilmiştir (Kodal, 2021, s. 816).

CHP ise seçim kararı alınmadan söylemlere başlamış, daha 1956 yılında iktidara gelmeleri halinde "devri sabık" yaratılarak Menderes'ten hesap sorulacağını mesajları meydanlarda verilmiştir (Eroğul, 2003, s. 200). CHP'ye göre "Girişilen iş iktidar mücadelesi değil, ülkenin istikbali mücadelesiydi." (Bayri, 2015, s. 125). Seçim döneminde CHP tarafından hükümetin özellikle ekonomi politikaları, baskı yasaları, anti demokratik uygulamaları halka anlatılarak iktidara gelmeleri halinde demokrasiye dönüş yönünde düzenlemelerin ivedilikle yapılacağı beyan ve taahhüt edilmiştir. CHP'nin iddialarıyla paralel olarak geliştirilen bu söylemlerin halktaki karşılığının görüleceği yer sandık olarak düşünülebilir. Fakat özellikle

tek parti döneminin olumsuz hatıraları bu söylemlerin halkta kuşkuyla karşılandığı şeklinde de yorumlanabilir.

Muhalefetin diğer partilerinin de seçim kampanyaları CHP'nin aktarılan beyan ve kampanyaları ile paralel ilerlemiştir. DP'nin eski ileri gelenlerinden Fuat Köprülü de HP'yi desteklemiş, DP'ye yoğun eleştirilerde bulunmuştur. HP'nin afişlerinde yer alan “Adı Demokrat, Bayrağı İstibdat, Korkusu Hakikat, Sonu Milletten Tokat” sözü dönemin sloganı haline gelmiştir (Albayrak, 2004, s. 298).

Partilerin sert geçen seçim propagandaları ile girilen 27 Mayıs 1957 seçimlerinde daha oy kullanma işlemleri bitmeden 14.30'da radyoda seçim sonuçları yayınlanmaya başlamıştır. Muhalefet tarafından duruma itiraz edilmesine Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından uygulamanın suç olduğunun ilan edilmesine rağmen yayın durmamış, DP'nin seçimi kazanacağına yönelik hava estirilerek seçmen yönlendirilmeye çalışılmıştır (Kodal, 2021, s. 819).

Bu gergin ortamda yaşanan seçimlerde katılım 1950 ve 1954 seçimlerine nazaran düşerek %76,6'da kalmıştır. 1957 seçimlerinde DP kullanılan oyların %48,6'sını alarak 424 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. Bu DP'nin girdiği ilk iki seçimden farklı olarak %50 bandının altına düşmesi demektir. Bir diğer ifade ile uygulanan seçim sisteminin de avantajıyla her ne kadar sandalye sayısına yansımada da DP halk desteği bağlamındaki çoğunluğunu kaybetmeye başlamıştır. CHP ise seçimde kullanılan oyların %41,4'ünü alarak 178 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. CMP seçimde kullanılan oyların %6,5'ini alarak parti lideri Osman Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'den 4 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. HP ise seçimde kullanılan oyların %3,5'ini alarak 4 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. (Yüksek Seçim Kurulu [YSK], 2025)

Seçim sonuçlarından DP'nin 1954 seçimleri dikkate alındığında ciddi oy kaybı yaşadığı, muhalefet partilerinin ise oylarını artırdıkları anlaşılmaktadır. Alınan oy oranları ve mecliste temsil oranları dikkate alındığında çoğunluk seçim sisteminin demokratik eğilimleri yansıtmadığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır (Albayrak, 2004, s. 299).

Seçim sonuçlarına iktidar ve muhalefet partilerince yurdun birçok bölgesinden itiraz yapılmış, itirazların büyük çoğunluğu il seçim kurullarınca reddedilmiştir. İl seçim kurullarınca DP itirazı sonucu Adana'da, muhalefetin itirazı sonucunda da Bilecik ve Diyarbakır'da seçimlerin iptal edilerek yenilenmesi kararı verilmiştir. Ancak 9 Kasım 1957

tarihinde YSK toplanarak muhalefetin itirazı sonucu iptal edilen Bilecik ve Diyarbakır seçimlerinin iptali kararı bozmuş ve bu illerde seçimler yenilenmemiştir (Kodal, 2021, s. 826).

1957 seçimleri ile siyasi ortam “Türk siyasi hayatında görülmedik ölçüde” hareketlenmiş, DP seçimlerde yaşadığı güç kaybı nedeniyle hırçınlaşmış, muhalefet ise kazandığı güç ile muhalefet gücünü artırmıştır. Bu seçim sonuçları neticesinde oyları yüzde 50 bandının altına gerileyen DP’nin acil bir önlemlerle seçmenini yeniden motive ve konsolide etmesi gerekliliğini ortaya çıkaracaktır. Albayrak’ın da belirttiği üzere, “1957 seçimleri Türkiye’de demokratik mücadelenin yeni bir dönemini açmıştır.” (2004, s. 302).

2.3.2. Beşinci Menderes Hükümeti

1957 seçimleri ne iktidarın ne de muhalefetin beklentilerini karşılamıştır. DP 1954 seçimleri ile kıyaslandığında toplam %9,8 oranında oy kaybı ile TBMM’de temsil gücünden 79 eksik milletvekili ile 424 milletvekili ile temsil hakkı elde etmiştir. Seçimlerde nispi temsil uygulanması halinde meclisin dağılımı daha farklı olacak, muhtemelen tek başına iktidar olma şartlarını sağlayamayacaktı.

14 Kasım 1957 tarihinde DP Meclis grubunda seçim sonuçları tartışılmış, Menderes seçim sonuçlarına göre iktidarda olmasına rağmen seçime kayıp gözüyle bakmıştır. Menderes seçimi “Halk partisi kazanmadı, biz kaybettik.” sözleriyle değerlendirerek özeleştiriyi yapmıştır. Özeleştirisinde ise parti içi hizipçiliğe, DP teşkilatlarının yeterince çalışmamasına, basın DP aleyhinde yalan haberlerine, HP’nin ve CHP’nin olumsuz, tahripkâr ve tehditkâr propagandasına yer vermiştir (Demir, 2010, s. 331). Menderes özeleştirisinde hükümet politikalarını ve kendi kararlarını eleştirmemiş, muhalefete ve parti teşkilatlarına kabahatler bulmuştur. Tanel Demirel’de,

Propaganda grup dışındakileri etkileme sanatı olduğu kadar, grup dayanışmasını güçlendirmeye de hizmet eder. Fakat propaganda nitelikli iyi niyetli algılama ve yansıtma biçimlerine bir süre sonra, gerçekmiş gibi inanılmaya başlanması riski de vardır. Eleştiri tam da bu noktada devreye girerse, bu kaçınılmaz eğilim bir ölçüde kontrol altında tutulabilir. DP’de olmayan da budur. (2021, s. 288).

yorumu ile DP yöneticilerini bu yönde eleştirerek propaganda faaliyetlerine kendilerinin de inanmaya başladıklarını değerlendirmiştir. Menderes’in bu dar bakış açısı yeni dönem hükümet politikalarını da etkileyecek, partinin yok oluşuna neden olacaktır.

27 Ekim 1957’de yapılan seçim sonrasında TBMM’nin 2 Aralık 1957 tarihli toplantısında Celal Bayar yeniden Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan yeniden TBMM başkanı seçilmiştir.

Cumhurbaşkanı seçilen Bayar, Adnan Menderes'i beşince kez hükümet kurmakla görevlendirmiştir (Albayrak, 2004, s. 511).

Hükümet kurmakla görevlendirilen Menderes'in kabineyi kurması yaklaşık bir ay sürmüş, bu süreç CHP Genel Sekreteri Kasım Gürlek tarafından "Cumhuriyet tarihinin en uzun siyasi buhranı" olarak nitelendirilmiştir (Albayrak, 2004, s. 511). Menderes tarafından ciddiyle çalışılan yeni kabine 25 Aralık 1957'de radyoda duyurulmuştur. Hükümet programı ilk önce 3 Aralık 1957 tarihinde parti grubunda okumuş ve 4 Aralık 1957 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. CHP'nin programın incelenmesine yönelik muhalefete 6 Aralık tarihine kadar süre tanınması önergesi DP milletvekillerince reddedilerek hükümet programı oylamaya sunulmuştur. 4 Aralık 1957 tarihinde yapılan oylamada, oylamaya katılan 536 milletvekilinden 403'ünün oyunu alan beşinci Menderes hükümeti güvenoyu alarak göreve başlamıştır.

2.3.3. Meclis İç Tüzüğü Değişikliği

1957 seçimleri sonrasında iktidar olmasına rağmen yaşadığı oy kaybı nedeniyle telaşa kapılan DP ile her ne kadar mecliste temsil oranına yeteri kadar yansımamış olsa da oy sayısını artıran CHP arasında ilişkiler daha da sertleşme eğiliminde olmuştur. Morali yükselen ve iktidar umudu artan CHP tarafından eleştirilerin dozu artmıştır. Yaşanan gelişmeler sonrasında DP Meclis Grubu bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride "Memleketimizin maddi ve manevi huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selameti ve kamu hizmetlerinin iyi ve süratli yürütülmesi için, lüzum görülecek kanun ve idari bütün tedbirlerin derhal alınması ittifakla karara bağlanmıştır." açıklaması ile partinin kararlılığı vurgulanmış ve muhalefete gözdağı verilmek istenmiştir (Akıncı, 2021, s. 278).

DP'nin yayınlanan bildirisi muhalefet yayın organları tarafından eleştirilmiştir. Forum dergisinin 15 Kasım 1957 tarihli sayısında Doç. Dr. Muammer Aksoy kaleminden yayınlanan "Demokrat Partili Milletvekillerine Açık Mektup: Rejim Buhranı Halledilmelidir" başlıklı yazı, DP'nin kuruluş amacını, kuruluşunu, demokrasi mücadelesini ve iktidar süreci hatırlatarak DP'ye itidal çağrısı yapmıştır. Yazı DP'li milletvekillerine "Partili olmanın yarattığı cendereden kurtulup, milletvekili olarak ele almaları hem memleket hem de bizzat partileri için hayırlı olacaktır" girişi ile başlayarak DP'nin yaşadığı zıtlıklar ortaya konulmuştur (Aksoy, 1957, s. 9-12).

İktidar, muhalefetin eleştirilerinin giderek artması üzerine mecliste de birtakım tedbirler

alma ihtiyacı hissetmiş, 28 Aralık 1957 tarihinde TBMM’de yaşanan yoğun tartışmalar sonrasında TBMM İç Tüzüğü’nde değişiklik yapılmıştır. Yapılan düzenleme ile İç Tüzükte 12 maddelik değişiklik yapılmış, partilerin TBMM’de grup kurmaları için en az %1 temsil oranına sahip olma şartı getirilerek CMP ve HP’nin TBMM’de grup kurması engellenmiştir. TBMM görüşmelerinde ise parti grubu adına yalnızca Grup Başkanı veya sözcülerinden birinin bir defa konuşabilmesine karar verilmiştir. Milletvekilleri tarafından verilen sözlü sorulara ise Bakanlar tarafından açıklama yapmaktan kaçınma hakkı getirmiştir (Albayrak, 2004, s. 516).

İç tüzük değişikliği ile daha önce Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile muhalefetin halka erişmesi sınırlandırılmışken, şimdi de muhalefetin serbest kürsüsü olan TBMM’ye sınırlama getirilmiştir. Batmaz’ın “Anayasa’nın kayıtsız şartsız millete devrettiği hâkimiyet hükümetin eline geçmiştir.” değerlendirmesi olayı özetlemektedir (2004, s. 284). TBMM İç Tüzüğünde yapılan düzenleme ile DP iktidarının, Meclis de dahil olmak üzere muhalefetin eleştirilerini dillendirmesine kapıları kapattığı şeklinde yorumlanabilir.

2.3.4. Dokuz Subay Olayı

Ordu, Millî Mücadele ile başlayan Cumhuriyet serüveninin en önemli aktörü olmakla birlikte Atatürk’ün ordu-siyaset ayrımı hassasiyeti ile siyasetin ana aktörü olmamış ancak politika ve inkılapların destekçisi olarak varlığı her daim hissedilmiştir. Çok partili hayata ve DP’nin iktidara geçiş sürecinde de İsmet Paşa taraftarları kısmen rahatsız olsa da İsmet İnönü’nün de telkinleriyle herhangi bir münferit olay yaşanmamıştır. Aynı zamanda Mareşal Fevzi Çakmak’ın da ordudaki ağırlığı DP’ye karşı sempati duyulmasını da sağladığı değerlendirilebilmektedir.

Yine de DP iktidarında ordu-hükümet gerginliği baş göstermiş, DP’nin bazı politikaları Atatürk ilke ve inkılapları ile laikliğe aykırı olduğu gerekçeleri ile orduda rahatsızlığa neden olmuştur (Karayaman, 2021, s. 841). Bu rahatsızlıklar ordu içinde DP’ye karşı farklı oluşum ve örgütlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ekincikli ve Şahin, s. 41-46). Bu örgütlerin siyasal yaşamda somut bir etkisi gözlemlenmese de 1957 seçimleri sonrasında Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı ile ortaya çıkan ve Türk siyasal yaşamında “Dokuz Subay Olayı” olarak adlandırılan olay 27 Mayıs’a giden süreçte milat olarak değerlendirilmektedir.

Örgütün ortaya çıkması ile özellikle Cumhurbaşkanı Bayar’ın direktifleri ile adı geçen subaylar 26 Aralık 1957 tarihinde tutuklanmıştır. Bayar’ın önemseyerek olayın üstüne

gitmesine rağmen Başbakan Menderes ordunun üstüne gitmemekte direnmiş ve Birand'ın deyimiyle “Yaklaşan müdahalenin ayak seslerine kulak tıkamıştır.” (2007, s. 101) Ahmad ise bu konuda, Menderes'in olayın üzerine gitmemesinin asıl nedeni olarak kurumların hükümete karşı sadakatinden emin olamaması ve ordu ile karşı karşıya gelme korkusu olduğu yorumunda bulunmuştur (1996, s. 201).

Tutuklanan subayların yargılaması yaklaşık altı ay sürmüş, yeterli delil elde edilememesi nedeniyle sekiz subay beraat ederken, ihbarda bulunan Binbaşı Samet Kuşçu orduyu isyana teşvik suçundan iki yıl hapis cezası ile cezalandırılmıştır (Akıncı, 2021, s. 286). “Dokuz Subay Olayı” ile ordudaki örgütler tedirgin olarak kendi kabuklarına çekilmiş, hareket ve planlamalarını askıya almışlardır (Ekincikli ve Şahin, s. 50). Menderes'in Dokuz Subay Olayını ciddiye alarak üzerine gitmiş olsaydı, 27 Mayıs'la sonuçlanan sürecin hiç yaşanmayacağı veya gecikmeli de olsa bu sonun kaçınılmaz olduğuna ilişkin görüşler vardır (Ekincikli ve Şahin, s. 50). Günün koşullarında olayların nasıl sonuçlanacağını öngörülmesi imkânsız olmakla birlikte, sağduyulu politikalarla birçok sorunun rahatlıkla aşılabileceği değerlendirilmektedir.

2.3.5. Siyasette Cepheleşme

DP'nin antidemokratik özentileri ve faaliyetleri siyasi ortamın da gerilmesine neden olmuştur. 1954 seçimlerinden sonra başlamak kaydıyla özellikle de DP'nin güç kaybının somutlaştığı 1957 seçimlerinden sonra DP'nin otoriterleştiği ve daha radikal bir siyaset dili benimsediği söylenilebilir. İsmet İnönü'nün “Herhangi bir kimse demokrasiye paydos etmek gibi bir harekete özenip, sabahleyin böyle bir teşebbüste bulunsa akşama kadar kendisinin ve etrafındakilerin başlarına memleketin yıkılıp, kendilerini zindana soktuklarını göreceklerdir.” (Eroğul, 2003, s. 227) açıklaması günün koşullarında önemli anlamlar da barındırmaktadır. Keza 15 Temmuz 1958 tarihinde İstanbul'da toplanması planlanan Bağdat Paktı'na üye olan devlet başkanları toplantısı öncesi, 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta bir askeri darbe gerçekleşerek Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said idam edilmiştir (Karayaman, 2021, s. 845). Irak'ta gerçekleşen darbe Türkiye'de iç politika meselesi haline gelmiş, her ne kadar kanıtlanamamış olsa da dokuz subay olayında da görüldüğü üzere hem iktidar hem de muhalefet darbe ve idam söylemlerini sıkça dile getirmiştir. Bir diğer ifade ile darbe konusu politik bir söylem olmanın dışına çıkarak kamuoyunu meşgul eden somut bir hal almaya başlamıştır.

Muhalefet tarafından iktidarın antidemokratik uygulamaları gündeme getirilirken iktidar da özellikle CHP'nin askeri müdahaleyi teşvik edici söylem ve yönlendirme iddiaları gündeme getirilerek "CHP'nin mevcut tavrını sürdürmesi halinde demokrasiye paydos denilebileceğini" vurgulanmıştır (Karayaman, 2021, s. 846). Aynı zamanda DP Meclis Grubu 11 Ağustos 1958 tarihinde bir tedbir yayımlayarak "Irak hadiselerini müteakip, CHP'nin tahrik edici faaliyette bulunduğu ve müessir tedbirlere başvurulacağını" ilan etmiştir (Karayaman, 2021, s. 846). Yayımlanan tedbirlerden de görülmektedir ki DP'nin tutumu ve beyanatları kişisel görüşlerden ziyade parti meclis grubu kararı niteliğindedir.

Başta DP Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere iktidarın politikaları ile başlayan ve muhalefet tarafından artırılarak sürdürülen siyasi gerginlik, "Milli Muhalefet Cephesi" kurulması girişimlerini yeniden canlandırmıştır (Albayrak, 2004, s. 521). DP iktidarı tarafından Seçim Kanun'da yapılan düzenleme ile seçim anlaşmalarının önüne geçilmesi partilere fiili birleşmeden başka bir yol bırakmamıştır (Eroğul, 2003, s. 226).

1957 seçimleri öncesinde yapılan kanuni düzenleme ile siyasal iş birliği yapamayan partiler 7 Ekim 1958 tarihinden itibaren "güç birliği" yapmak için görüşmelere başlamıştır (Karayaman, 2021, s. 848). 12 Ekim 1958 tarihinde İstanbul İl Kongresi'nde İnönü "İdealist insanların ve teşkilatın ideal yolunda güçlerini birleştirmesini asıl bir hareket olarak karşılayacağız." (Albayrak, 2004, s. 521) diyerek, demokrasinin temel bileşenleri olan siyasi partilere iktidar ile mücadele için "güç birliği" çağrısı yapmıştır.

Partiler arası istişare görüşmeleri yapılmış, HP ile CHP arasında birleşme konuları görüşülmüştür. HP ise birleşmenin sadece CHP ile kalmayıp tüm muhalefet partileri ile değerlendirilebileceğini açıklayarak muhalefet partilerine açık çağrı yapmıştır. CHP lideri İnönü tarafından HP ile birleşme görüşmelerinin olumlu ilerlemediği gözlemlenmiş ancak küçük destekleri olan diğer muhalefet partilerinin dahi birleşmesinin muhalefetin direncini kıracağını değerlendirerek bu girişimi desteklemiştir. HP ile CMP arasında yürütülen iş birliği görüşmeleri olumsuz sonuçlanmış, HP üyeleri CMP hakkında "Fikir Partisi değil, İnat Partisi" ifadesini kullanmıştır (Sezer, 2023, s. 246-248).

Muhalefetin iş birliği çalışmaları iktidar tarafından da yakından takip edilmiş ve engellenmeye yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Menderes, Hürriyet Partilileri yeniden DP'ye davet etmiştir. Menderes'in muhalefetteki birleşmesini engellemeye yönelik daveti HP üyelerince kabul edilmemiştir (Sezer, 2023, s. 247).

Muhalefetin güç birliği çalışmalarında ilk birleşme Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile CMP 16

Ekim 1958 tarihinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adı altında birleşmesi ile gerçekleşmiştir (Albayrak, 2004, s. 521). HP ile CHP arasında ise birleşme görüşmeleri devam etmiş ve anlaşma sağlanmıştır. Müzakere sürecinde özellikle HP teşkilatlarının ikna edilmesi zaman almış, bazı teşkilatlarca da birleşme kabul görmemiştir. Anlaşma sonrası 24 Kasım 1958 tarihinde yapılan kongrede HP Genel Kurulu partiyi feshederek CHP'ye iştirak eden bir karar almıştır (Sezer, 2023, s. 250) Muhalefetin “güç birliği” çabası sonuç vermiş, iş birliği noktasında önemli adımlar atılmıştır. Muhalefetin yaptığı güç birliği DP'yi şaşırtarak harekete geçirmiş, muhalefete karşı eleştirilerinin sertleşmesine neden olmuştur (Albayrak, 2004, s. 522).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE MUHALEFETİ BASKILAMA ARACI OLARAK VATAN CEPHESİ

1946 yılında Türk siyasal hayatına giren ve 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidarı devralan DP, 1954 milletvekilliği genel seçimlerinde Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en yüksek oy oranına ulaşarak TBMM’yi ve siyasal yaşamı domine etmiştir. 1957 genel seçimlerinde ise meclis çoğunluğu ve yönetim gücü kendinde olmasına rağmen oy oranında ciddi azalma gerçekleşmiştir. 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde DP %48,6 oy almış, ancak, bu bir başarı değil toplumsal desteğin kaybı olmuştur. 27 Ekim seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanmaya devam ettiği için DP mecliste yaklaşık %69 temsil hakkı elde etmiş olsa da birçok seçim bölgesinde seçim başa baş geçmiş hatta itirazlara konu olmuştur. 27 Ekim gecesini yaşanan endişe sırasında DP lideri Menderes tarafından “Allah bir daha, 27 Ekim gecesinin tekrarını göstermesin.” (Karayaman, 2021, s. 820) dediği Yassıada Duruşmaları’na da konu olmuş ve tutanaklarda yer almıştır (1961/7, 27.04.1961, s. 5).

1957 seçimleri sonrasında zaten gergin olan iktidar muhalefet ilişkileri, geri dönülmez bir sertliğe bürünmüştür. 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak’ta gerçekleşen askeri ihtilal ile DP’nin tedirginliği artmış, bildiri ve demeçlerinde de sıklıkla bu tedirginlikleri dışa vurulmuştur. DP Meclis Grubu, 11 Ağustos 1958 tarihli bildirisinde “CHP’yi Meclis’in itibarını düşürmeye yönelik kışkırtıcı tutum ve davranışlarla ve memurlara tehditler savurarak, hükümeti devirmeye çalışmakla” suçlamıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976, s. 183). Başta Menderes olmak üzere DP üyeleri verdikleri birçok demeçte muhalefeti “ihtilal tahrikçiliği” ile suçlamış, siyasal gündemi burada tutmaya çabaladıkları değerlendirilmektedir. DP’nin “ihtilalcilik” suçlamaları CHP lideri İnönü tarafından defaten reddedilmiş, iktidarın DP’den demokratik yöntemlerle alınacağı güç zehirlenmesi ile keyfi ve kanun dışı faaliyetlerde bulunanların da kanun önünde hesap vereceği dile getirilmiştir.

DP’nin toplumsal desteği kaybetme eğilimine girmesi muhalefeti hareketlendirmiş, daha

önce de denenmesine rağmen kurulamayan muhalefet partileri arasındaki iş birlikteliği 1957 seçimleri sonrasında Seçim Kanunu'nun izin verdiği şartlarla gerçekleşmiştir. HP CHP ile birleşerek CHP çatısı altında, TKP ile CMP'de birleşerek CKMP çatısı altında DP iktidarına karşı mücadele yöntemi belirlemiştir. Muhalefette “güç birliği” çalışmaları DP tarafından yakından takip edilmiş, HP bizzat parti lideri Menderes tarafından DP saflarına davet edilerek “güç birliği”nin önüne geçilmeye çabalanmış olmasına rağmen Menderes hamlesinden sonuç alamamıştır.

Yaşanan bu süreçte DP lideri Menderes tarafından, muhalefetin “Milli Muhalefet Cephesi” veya “Güç Birliği Cephesi”ne karşı “Vatan Cephesi” hareketi siyaset sahnesine sürülmüştür.

3.1. Vatan Cephesi Kuruluşu ve Amacı

Yaşanan siyasi gelişmeler karşısında Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa'da halka seslenişinde ve DP İl Kongresinde yaptığı konuşmasında “Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların, kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi” kurmalarını istemiştir. Menderes konuşmalarında, öncelikle ülke sorunlarına, DP'nin yaptığı çalışmalara değinmiştir. Sonrasında muhalefeti eleştirerek muhalefeti halka şikâyet etmiş ve Vatan Cephesi'ni de gündeme getirdiği,

Sevgili Manisalılar,

Burada muhterem Demokrat Partili vatandaşlarımla karşı karşıya bulunduğum gibi, muhalefete mensup aziz vatandaşlarımla da karşısında bulunmaktayım. Onların iktidarımızın ilk zamanlarında icraatımız hakkında tereddüt göstermeleri, ne oluyor demeleri, tabi görülebilir. Alaca karanlıkta tutulan yolun istikametini, yapılan işleri sarahatle tayin edememiş olabilirler. Yanlış propagandalarla aldatılmış, yanlış yola saptırılmış olabilirler. Aradan sekiz sene geçtikten ve eserler gereği gibi meydana çıktıktan sonra ‘bugün batıyoruz, yarın batıyoruz’ propagandasının susmamış olmasına rağmen yurdun bugünkü manzarasının vatandaşlarımızı uyandırmış bulunması lazım gelir. Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperverane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir vatan cephesinin kurulması zarureti kendini göstermiştir. Böyle bir vatan cephesiyle bu güzel ve muazzam eserlerin Türk milletince müdafaası lazımdır. Çünkü muarızlarımız menfi propagandalarla hakikatleri yere sermek davası peşindedirler. Bir fabrika mı yapılmıştır. Onlarca bu fabrika mutlaka iyi değildir. Bir baraj mı kurulmuştur. Yarın yıkılacaktır. Elektrik mi getirilmiştir, bu ancak sefaletler pahasına olmuştur. Onlar bütün ümran ve terakki eserlerine adeta hasım gözüyle bakmaktadırlar. Bu güzel ve masun eserleri, ihtirastan azade vatandaşların vatan ve terakki cephesinde birleşmek suretiyle, kin ve nifak yaratıcı, bozguncu, iptidai, geri ve tahripkâr propagandalara karşı aslanlar gibi müdafa etmekleri lazım geliyor. Muhalefetteki arkadaşlarımızın vatanperverliğine bugün bir defa daha huzurunuzda müracaat ederek rica ediyorum. Kin ve ihtirası desteklemekle devam etmesinler. Vatana hizmetin hangi istikamette bulunduğunu düşünerek muhalefetin kötü gidişine paydos desinler. Anarşiye ve nifaka paydos dedikten sonradır ki, hakiki demokrasinin ve hürriyetin güneşi bütün parlaklığı ile ortaya çıkacak, milletimizin terakki ve tealisine giden yolu daha da aydınlatacaktır.

Aziz vatandaşlarım,

Vatan Cephesinde birleşerek eserlerimizi hep birlikte muhafaza edeceğiz. Dünyada siyasi, iktisadi ve içtimai istikrara örnek telâkki olunabilecek bir mükemmeliyette olarak Türk

milletinin bütün gayretlerini bu istikamet üzerinde tevcih edilmiş görmek bize nasip olacaktır. Şu heybetli manzaranızla da apaçık gösteriyorsunuz ki, Türk milleti tezvir ve nifakın peşinde değildir. Vatanperver duyguların manevi seferberliğini yapmış bir halde bulunmaktadır. Daha mamur bir vatan daha müreffeh bir millet olma yolundaki çalışmada Allah hepimizi muvaffak etsin sevgili vatandaşlarım. (Zafer, 13.10.1958, s. 4)

sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır. Menderes'in konuşması ulusal basında geniş yankı bulmuş, 13 Ekim 1958 tarihli Zafer gazetesi "Nifak Cephesine Karşı Vatan Cephesinin Teşkilî Zaruridir!..", Cumhuriyet gazetesi "Menderes 'Vatan Cephesi' kurulmasını talep ediyor" manşetleri ile yayınlanmıştır.

Menderes'in açıklamasında görüldüğü üzere, sert ve ayrıştırmacı söylemler hız kesmeden devam etmiştir. Muhalefetin iş birliği çalışmaları DP'yi tedirgin etmiş ve önlem almaya itmiştir. Yine konuşmada geçen "kin ve husumet cephesine karşı" vatan cephesinin teşekkül edilmesi ve "Türk milleti tezvir ve nifakın peşinde değildir." açıklamaları, muhalefete ve muhalefeti destekleyenlere karşı ağır ithamlar olarak değerlendirilmektedir.

Yine açıklamada yer alan "Bu güzel ve masun eserleri, ihtirastan azade vatandaşların vatan ve terakki cephesinde birleşmek suretiyle, kin ve nifak yaratıcı, bozguncu, iptidai, geri ve tahripkâr propagandalara karşı aslanlar gibi müdafaa etmeleri lazım geliyor." söylemi, Vatan Cephesi üyelerinin araçsallaştırılarak, partiye Vatan Cephesi üyesi DP destekçileriyle ön savunma mekanizması kurmayı amaçlandığı değerlendirilebilmektedir. Burada üyelerin sosyal statülerinden, ekonomik güçlerinden, sayısal gücünden faydalanma isteğinin olduğu çıkarımları da yapılabilir.

Menderes'in konuşmasında dikkat çekici bir diğer konu ise, "Vatan Cephesi'nde birleşerek eserlerimizi hep birlikte muhafaza edeceğiz." söylemi olmuştur. Bu cümleyi kurmadan önce muhalefet destekçilerine öneri ve tavsiyelerde bulunulmuş, muhalefet üyeleri de Vatan Cephesi'nde mücadeleye davet edilmiştir. DP destekçilerinin dahi oy tercihlerini değiştirdikleri bir ortamda, muhalefet destekçisi vatandaşların Vatan Cephesi saflarında hareket edeceğini beklemenin uzun siyasi tecrübeye sahip Menderes tarafından öngörülmediği değerlendirilmekle birlikte stratejik bir hareket planı olarak bu davetin yapıldığı değerlendirilmektedir.

Samet Ağaoğlu anılarında "Vatan Cephesi" teriminin ortaya çıkışı, yansımaları ve ortaya çıkış amacı konusunda,

Menderes 1957'den sonra Grup kürsülerinde, başka toplantılarda, hatta arkadaşlar arası sohbetlerde neler söylenmesi gerektiğini zaman zaman düşünmez olmuştu. Yalnız, evet yalnız bu sebeple ağzından çıkmış kelimeler, cümleler kulaktan kulağa yayılıyor, muhalefetin elinde keskin silahlar halini alıyordu. "Vatan Cephesi" deyişi de doğdu. Menderes, bu sözü ile hangi partiden olursa olsun bütün vatandaşları memleket kalkınması davasında birleşmeye

çağırıyordu. Kafasındaki ana fikir sadece bu. Bir de Parti'nin iç politikası bakımından hedefi vardı. Şu ve bu sebeple Parti'den uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış kimseleri yine Parti'nin bir parçası olan "Vatan Cephesi Ocakları"nda birleştirmek istemişti. (2021, s. 96)

demiştir. Zürcher ise Menderes'in Vatan Cephesi girişimi hakkında, "DP tabanını genişletme ve halk kitlesini seferber etme girişimini başlattı." yorumunda bulunmuştur. Eroğul eserinde,

Bütün ülkede bir tarafta Güç birliği ocakları, öbür tarafta Vatan Cephesi ocakları olmak üzere, birbirine ölesiye hasım iki blok teşekkül etmeye başladı. Yani siyaset sahnesindeki husumet bizzat geniş vatandaş kütleleri içinde örgütlenmeye koyuldu. Bu ağların örülmesi bütün memleketi kanlı bir kardeş kavgasına hazır duruma getirmeye adaydı. (2003, s. 229)

değerlendirmesinde bulunmuştur. Eroğul'un değerlendirmesi Vatan Cephesi'nin toplumsal dönüştürme aracı olarak kullanıldığının da bir ifadesidir.

Vatan Cephesi'nin ortaya atıldığı bu günlerde Menderes sadece muhalefetle mücadele etmemektedir. Menderes hükümetinde bazı bakanlar istifa etmekte, parti içinde "Yaylacılar" adıyla anılan muhalif bir hareketlenme de bulunmaktadır. 1958 yılının Eylül, Ekim, Kasım aylarında yaşanan bakanlık istifaları ve muhalif grubun parti meclis grubu başkanlığına Refik Koraltan'a karşı Şemi Ergin'i aday göstermesi ile parti için mücadele ayyuka çıkmış, bu seçimde Refik Koraltan az bir farkla seçimi kazanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976, s. 184-186). Temür'ün de dediği gibi Vatan Cephesi'nin bir amacı da parti içi çekişme yaşayan DP'nin partiyi toplama çabası olmuştur (2022, s. 428).

İfade edilen siyasi süreçte Vatan Cephesi ocakları kısa sürede tüm yurttaki faaliyet göstermeye başlamıştır. Vatan Cephesi'ne Menderes özellikle çok büyük önem atfetmiş, teşkilatlarına konu hakkında doğrudan talimatlar tebliğ etmiştir. Menderes'in özellikle üzerinde durduğu bu yapı DP'nin tüm kadrolarınca benimsendiğini söylemek oldukça güçtür. Vatan Cephesi örgütlenmesi hem DP teşkilatlarınca hem de muhalefet partilerince birçok eleştiri almıştır. Vatan Cephesi'nin en büyük amacı, hareketsiz halk kitlelerinin siyasi arenaya çekilerek toplumsal bir dönüşüm ve kutuplaştırma politikası ile halk kitlelerinin araçsallaştırmak, bu araç ile muhalefetin etkisiz duruma düşürülmesi olmuştur. DP'nin parti içi ve dışı konsolidasyonun sağlanarak, partinin baskınlığının artırılması Vatan Cephesi'nin başka bir amacı olarak öne çıkmaktadır. 1958 yılının son çeyreğinde ortaya atılan Vatan Cephesi yaklaşık bir buçuk yıllık dönemde Türk siyasal hayatında önemli bir iz bırakmış, bu kadar kısa sürede gerçekleştirilen bu örgütlenmede Menderes başta olmak üzere DP ekibinin CHP saflarında yaptıkları siyaset sürecinde kazandıkları örgütlenme tecrübesinin önemli katkılarının olduğu değerlendirilmektedir.

Bunların yanı sıra Vatan Cephesi fikrinin ortaya çıkış sürecinde Başbakan Adnan Menderes

tarafından, tek parti iktidarı döneminde 1932 yılında, kültür ve siyasi eğitim kurumu olarak kurulan ve 1950 yılında DP tarafından kapatılarak malvarlığına el konulan Halkevlerinin (Albayrak, 2004, s. 209) misyonunu üstelenecek bir yapı planlanmış olma ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerektiği değerlendirilmektedir. Halkevlerinin misyonu merkezin politika ve uygulamalarını taşraya aktarmak ve benimsetmek, iktidarın meşruiyet zeminini genişletmek olarak ifade edilebilir. Yani adeta merkezin taşradaki ajanı olarak bir görevden bahsedilebilir.

Bilindiği üzere, Halkevlerinin kuruluş ve örgütlenme süreçlerinde, DP kurucu ekibi CHP saflarında siyaset yapmış ve CHP'nin önemli aktörleri konumunda bulunmuşlardır. 18 Mayıs 1931 tarihinde Türk Ocakları'nın kapatılması ve 19 Şubat 1932 tarihinde 14 ilde Halkevi açılması çalışmalarında aktif rol oynayan hatta Atatürk'ün talimatı ile projenin mimarı Adnan Menderes olmuştur (Ergun, 2017, s. 47). Menderes aynı zamanda 19 Şubat 1932'de açılan Aydın Halkevi'nin kurucusu ve başkanı olmuştur. Menderes Aydın Halkevi'nin açılış konuşmasında “Milli mefkureyi kökleştirecek, içtimai ve milli tesianütü tarsin edecek olan bu teşekkül” sözleriyle Halkevlerinin misyonunu da açıklamıştır (Ergun, 2017, s. 48). Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan bu yöntemin muadili, Adnan Menderes tarafından yıllar sonrasında yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır. Başbakan Menderes'in, günün koşullarında önemli bir konsolidasyon aracı olarak kullanılan Halkevlerinin muadili bir yapıyı, tecrübelerinden de yola çıkarak, Vatan Cephesi örgütlenmesi ile DP'nin toplumsal konsolidasyon aracı olarak kurguladığı değerlendirilmektedir. Vatan Cephesi örgütlenmesi hakkında Albayrak, “Bu örgütün çalışmaları tek parti egemenliği düşüncesinin başka bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmış olması bakımından eleştirilebilir. Bu cepheler siyasi kültür merkezleri olmayıp, bir partinin psikolojik dayanışma örgütleri olmasının ötesine geçememişlerdir.” demektedir (Albayrak, 2004, s. 523).

Vatan Cephesi örgütlenmesinin hukuki bir niteliği bulunmamaktadır söylemi kullanılmıştır. Bu söylemin tek istisnası olarak, Vatan Cephesi örgütlenmesinden sayılabilecek “DP Eti Ocağı”nın “Program ve Teşkilat Çalışmaları Hakkında 1 No.lu Sirküler”le ocağın programının yazılı olarak yayınlanması olmuştur. Yayınlanan program, söylemler ve uygulamalardan farklı bir içerik sunmakta, ocağın DP ideolojisi çerçevesinde kültürel ve içtimai sahalarda çalışmayı öngördüğü ortaya konulmaktadır. Programda ocağa,

- Konferans ve projeksiyonlar
- Dersler (Lisan kursları ve hitabet)
- Sosyal yardım

- Köycülük faaliyeti
- Demokrat parti eserlerinin tanıtılması ve büyük tesislerin gezilmesi (<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>, 222 - 688 - 2)

Programa göre ocağın kadın, köycülük ve gençlik kolu bulunmakta olup, DP'nin menfaati ve ideolojisi doğrultusunda hedef gruplara yönelik sosyal, kültürel faaliyetler düzenlenerek toplumun yeniden inşası sağlanmak istenmektedir. DP Eti Ocağı 06 Şubat 1960 tarihinde kurulmasından 110 gün sonra askeri ihtilal gerçekleşmesi nedeniyle, amaçlanan program ve faaliyeti icra edememiştir.

Vatan Cephesi'nin bir diğer amacının da özellikle 1957 seçimleri sonrası siyasetinde hiç gündemden düşmeyen darbe ve müdahalelere karşı halk direnişi teşkil ederek, muhalefete ve orduya bir gözdağı vermek olduğu ifade edilebilir.

Vatan Cephesi örgütlenmesinin farklı amaçlarla planlandığı değerlendirilse de, günün koşulları ve şartlar nedeniyle, örgütlenmenin amacına hizmet edemeden partinin daha büyük sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Süreç ise askeri darbe ile sonuçlanarak, başta Menderes olmak üzere birçok Demokrat Partilinin "Vatan Cephesi Davası"nda yargılanmasına neden olmuştur.

Vatan Cephesi örgütlenmesi 27 Mayıs askeri müdahalesine giden sürecin de önemli aktörü olmuş, darbe sonrası yapılan Yassıada Yargılamasında da 1961/7 Esas Numarası ile davanın konusu olmuştur.

3.2. Vatan Cephesi'nin Yapısı ve Örgütlenmesi

Menderes'in Manisa konuşması ile Türk siyasal yaşamına giren ve kısa sürede tüm yurttan örgütlenen Vatan Cephesi'nin hukuki yapısı tartışma konusudur. "Vatan Cephesi Ocakları" olarak örgütlenen bu yapı, bir siyasi parti, siyasi partiye bağlı bir yapı, dernek ya da tüzel kişiliği olan oluşum olarak tanımlanamamaktadır (Demirel, 2021, s. 291). Uyar Vatan Cephesi'nin, "DP bünyesinde kurulan yan bir örgüt olarak" tanımlanabileceği ifade edilmiştir (Uyar, 2012, s. 43). Vatan Cephesi'nin siyasi olarak statüsü bilinmemekle birlikte, DP içinde ayrıcalıklı konumda görüldüğüne ilişkin de iddialar bulunmaktadır (Doğaner, 2013, s. 95). Hatta DP merkezi kabul etmese de DP içinde eski DP'liler ile yeni Vatan Cepheliler olmak üzere iki grup oluştuğu, iki grup arasında şiddet olaylarına varan gerilimler yaşandığı aktarılmaktadır (Temür, 2022, s. 430-431). Öyle ki Yassıada Duruşmalarına da konu olacak şekilde, Vatan Cephesi'ne üye olanların şahsi menfaat peşinde koşanlardan

oluştugu iddiası ve rahatsızlığı DP içinde sıkça dile getirilmiştir (Temür, 2022, s. 94; Doğaner, 2013, s. 431).

Bu açıklamalar ışığında Vatan Cephesi'nin, hukuki bir vasfı olmayan bir siyasi tabela oluşumu olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Vatan Cephesi'nin hukuki yapısı Yassıada Duruşmalarına da konu olmuş, Menderes'in Tavşanlı konuşmasında "Vatan Cephesi Karargâhı" olarak beyan ettiği söylem mahkeme başkanı tarafından Menderes'e sorulmuştur. Tutanaklara yansıyan diyalog Vatan Cephesi'nin hukuki yapısını da ortaya koymaktadır. Mahkeme başkanı, "(Üyeleri kastederek) Elbette, nereye kaydedeceksiniz. Vatan Cephesine kaydedemezsiniz, ortada kanuni bir teşekkül yok, fakat tatbikatta ve fiiliyatta var, onu siz kurdunuz?" demiştir. Öncesinde ise Menderes'in "(Üyeleri kastederek) Bunların hepsini Demokrat Partiye kaydettik. Demokrat Parti teşkilatı içinde yer almışlardır." açıklaması mevcuttur (1961/7, 27.04.1961, s. 14).

Tutanaklardan da anlaşıldığı üzere Vatan Cephesi örgütlenmesi, ayrı bir hukuki yapısı veya tüzel kişiliği olan bir yapı olmamıştır. Menderes'in de ifade ettiği gibi, Vatan Cephesi'ne katılan üyeler aslında DP'ye üye yapılmıştır. Akıncı'nın da ifade ettiği gibi, Vatan Cephesi örgütlenmesinin hukuki yapısı o dönem basın tarafından da gündeme getirilmemiş ve araştırılmamıştır (2021, s. 296).

Menderes'in Manisa konuşması üzerine ilk Vatan Cephesi Ocağı İstanbul'un Üsküdar ilçesinde açılmıştır (Kalafat, 2021, s. 61). DP tarafından Vatan Cephesi örgütü amacıyla 1958 yılında başlamak üzere Yurdun birçok yerinde şubeler/ocaklar açılmaya başlanmış ve 1959 yılının başında örgütlenmeye hız verilmiştir (Albayrak, 2004, 523). Yapılanmanın hukuki ve resmi bir statüsü olmaması nedeniyle resmi kayıtlara yansıyan bir veri elde edilememektedir. Bu nedenle, kaç tane şube/ocak açıldığı konusunda net rakam verilmesi mümkün değildir. Ancak, konu hakkında detaylı bir çalışma ortaya koyan Yasemin Doğaner'in tespit ettiği verilerin, resmi olmasa da güvenilir olduğu değerlendirilmektedir. Doğaner; Vatan Cephesi Ocağı niyetiyle, 228'i aşkın teşkilatın var olduğunu belirtmektedir. Vatan Cephesine üye olmanın DP'ye üye olmak olduğu savı ile değerlendirildiğinde 973.455 kişi Vatan Cephesine üye olmuştur (2013, s. 52-53). Üye sayısına ilişkin farklı araştırmacıların farklı tespitleri bulunmakla birlikte, Doğaner'in tespitinin kesin olmamakla birlikte doğruya en yakın tespit olduğu söylenebilir.

3.3. Vatan Cephesi'ne Katılımlar ve Propaganda

Her ne kadar Vatan Cephesi üyelerine ilişkin kesin rakamlar verilemiyor olsa da illere göre yaklaşık Vatan Cephesi üye sayılarına bakıldığında İstanbul 82.000'i aşkın, ardından Konya 60.000'i aşkın ve Sivas 53.000'i aşkın üye ile en fazla üyeye sahip iller olmuştur (Doğaner, 2013, s. 54). İllerin ve bölgelerin Vatan Cephesi üye sayıları incelendiğinde tutarlı ve sistematik bir üyelik anlayışı saptanamamaktadır. Komşu ve yakın nüfuslu illerde çok farklı üye sayıları gözlemlenebilmektedir. Örneğin Nevşehir ilinde Vatan Cephesi'ne katılım 6.000 civarında iken, komşu ve yakın nüfuslu şehirlerden olan Niğde'de bu rakam 27.000 civarında olmuştur (Doğaner, 2013, s. 54). 1957 seçimleri de dikkate alındığında, Nevşehir'de DP 28.878 oy alırken, Niğde'de 40.373 oy almıştır. İki şehirde de muhalefetin toplam oyları DP'nin yaklaşık %50 fazlasıdır (Yüksek Seçim Kurulu [YSK], 2025). Bu da katılımın bölgenin yapısına veya nüfusuna bağlı olmayıp parti teşkilatının çalışma prensiplerine bağlı olduğuna işaret etmektedir. Vatan Cephesine katılımın DP oy oranı ile kıyaslandığında da doğru orantı tespit edilememekte, yapılan tespitin geçerliliği bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Vatan Cephesi'nin teşkili, diğer partilerden iltihaklar konusu DP tarafından özenle üzerinde durulan konulardan olmuştur. 1958 yılının 7 Ekim, 21 Ekim, 25 Kasım, 29 Kasım, 30 Kasım tarihleri ile 12 Ocak 1959 tarihinde Parti Başkanı Adnan Menderes imzası ile parti teşkilatlarına ocaklar dahil tüm kademe teşkilatlarına ulaştırılmak üzere tamimler gönderilmiştir. İlk üç tamimde Vatan Cephesi adı zikredilmemiş olup diğer üç tamimde Vatan Cephesi adı da zikredilerek talimatlar verilmiştir. Tamimlerde genel olarak Vatan Cephesi'nin kurulması, korunması ve iltihak edenlerin teşvik edilmesi, DP'ye iltihak edenler vatandaşlara teşekkür edilmesi, iltihak edenlerin sorgusuz kabul edilmesi, özellikle iltihak edenlerin Başbakan'a sunulmak üzere raporlanması hususları dile getirilmektedir (Doğaner, 2013, s. 96-100).

Tamimlerden de açıkça görüldüğü üzere, Vatan Cephesi faaliyetleri doğrudan Başbakan Menderes tarafından takip edilmekte ve yönlendirilmektedir. Diğer partilerden geçişler konusu özellikle takip edilen bir konu olarak dikkat çekmektedir. Görülmektedir ki, Vatan Cephesi, Milli Muhalefet ve Güç Birliği Cephesini hedef almakta, muhalefetin zayıflatılmasına yönelik yoğun çaba sarf etmektedir.

DP tarafından 31 Aralık 1958 tarihinde yapılan yasal düzenleme ile iktisadi devlet teşekküllerinde çalışanların da Cephe faaliyetlerinde bulunmalarına imkân tanınmıştır (Karayaman, 2021, s. 850). Yapılan düzenleme devlet memurlarının da siyasi faaliyette

bulunmasına imkân tanımakla birlikte, devletin tarafsızlığını vatandaşa sergilemek zorunda olan memurların siyasete bulaşmasına neden olmuştur. Yasal düzenleme ile birim yöneticilerinin memurlarını takip ederek bazen de zorla Vatan Cephesine girmeye yönlendirmesine neden olmuştur (Akıncı, 2021, s. 296-297).

Vatan Cephesine üyelikler, doğrudan ocak teşkilatlarına olmakla birlikte telgrafların DP Genel Merkezine veya Başbakan Adnan Menderes'e gönderilmesi suretiyle de yapılabilmiştir. Yassıada Duruşmalarından Vatan Cephesi davası dosya eklerinde yer alan telgraflar incelendiğinde, DP'nin eserleri ve çalışmaları takdir edilerek üyeliklerin gerçekleştiğine dair çok sayıda telgraf dikkat çekmektedir. Ancak davaya konu olmuş ve tutanaklara da kaydedilmiş olaylardan da anlaşıldığı üzere, kişisel menfaatler için veya özellikle kamu da birim müdürlerinin telkin ve yönlendirmeleri ile çok sayıda üyelik gerçekleştiği gözlemlenmektedir (Yassıada Duruşma Tutanakları, TBMM Açık Arşiv Koleksiyonu). Telgraf örnekleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde, Vatan Cephesi kurulduktan sonra toplumda çok ciddi bir siyasal hareket dalgası yaşandığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, DP'nin toplumsal dönüşüm planının da harekete geçtiği çıkarımının yerinde olduğu değerlendirilmektedir.

3.4. Vatan Cephesine Yönelik Basın-Radyo Üzerinden Yapılan Propaganda

Vatan Cephesi yapılanmasının propagandası DP'ye yakın gazeteler aracılığı ile yapılmakla birlikte Vatan Cephesi'nin ilanı sonrasında "Vatan Cephesi" adı ile özellikle Ege şehirlerinde yeni gazeteler yayına başlamıştır (Uyar, 2012, s. 44; Albayrak, 2004, s. 523). Vatan Cephesi ocaklarının gerekliliğini savunan, yeni ocakların duyurusu ve yeni katılımları aktararak propaganda görevi üstlenen bu gazetelerin ilçelerde dahi yayına başladığına rastlanılmıştır (Kalafat, 2021, s. 65-66).

Uyar'ın CHP'li Erdoğan Bakkalbaşı ile yaptığı görüşmeden paylaştığı bilgiler CHP'li bir vatandaşın Vatan Cephesi'ne bakışını ortaya koyan önemli bir kaynaktır. Görüşmede,

Her bültenin önünde ve sonunda 15 dakika haber niteliğinde Vatan Cephesi'ne geçenlerin isimleri okunurdu. İsimler tekrar tekrar okunurdu; yalan ve ölü isimler de okunurdu. Halkta kötü intiba yarattı. İhtilal olmasa DP giderdi. Büyük şehirlerde kahve, çay yoktu. Mazot, lastik, traktör yedek parçası yoktu. Halk bunları değiştirecekti. 1961'de biz gelirdik.

Her iki parti arasında gerginlik olmakla beraber, Konya'da Vatan Cephesi pek etkin değildi. Özellikle köylerde camiler, kahveler ayrıldı; kız alıp vermediler. Milli Birlik Kurulu bunu bahane ederek, ocak ve bucak örgütlerini kapatma hatasını işledi. (2012, s. 44)

bilgileri aktarılmıştır. Yine Uyar, verilen bilgiler ışığında siyasi olarak tarafsız olduğu

değerlendirilen Mehmet Emin İlhan ile yaptığı görüşmede,

1958 yılında başladı. Muhalefetin şiddetli baskısı karşısında, iktidar kendini savunabilmek ve güçlü hissedebilmek için Vatan Cephesi'ni kurdu. Her gün radyoya ilanlar verildi. 13 Haberleri sonunda Vatan Cephesine geçenler okundu. 1960 başında muhalefetin ifadesine göre, Vatan Cephesi'ne geçenler o kadar çoğaldı ki, ölüleri bile Vatan Cephesi'ne geçirdiler. Vatan Cephesi'ne geçmek moda oldu. Radyoda ismini duymak için geçenler olduğu gibi, kendi haberi olmadan ismi okunanlar da vardı. Memurlar siyasetle uğraşamayacakları halde ismi geçen memurlar da vardı. Bunlar da iktidara yaranmak hevesindeydiler. Ziraat Bankası, Sümerbank gibi yarı resmi kuruluşlarda çalışanlar partiye üye olabiliyor, yönetici olabiliyordu. 27 Mayıs olunca, Vatan Cephesi'ne geçenler arasında ismi okunanlar, benim haberim yoktu, demeye başladılar. İlköğretim müfettişi olarak bulunduğum Kırşehir'de, Vatan Cephesi'ne geçenler arasında ismi okunan öğretmenler de telaşa kapılmışlardı. (2012, s. 44)

bilgilerini aktarmıştır. Vatan Cephesi propagandasında paylaşılan listelerin ölülerin, çocukların veya üye olmayanların dahi verilerini içerdiği eleştirisi farklı mecralar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir (İpek, 2024, s. 403).

Vatan Cephesi propagandası, yazılı basın haricinde devlet radyosu aracılığı ile de etkin şekilde yapılmıştır. Vatan Cephesi katılımcıları her gün haber saati öncesinde radyoda okunarak bir nevi gövde gösterisi yapılmıştır (Akıncı, 2021, s. 297). Radyolarda okunan listeler ise, Anadolu Ajansı tarafından hazırlanarak haber bültenine sunulmaktadır (Doğaner, 2013, s. 132) Bu durum muhalefeti, vatandaşları ve hatta bazı DP'lileri de rahatsız etmiştir (Karayaman, 2021, s. 852; İpek, 2024, s. 398). DP'nin radyo propagandasına tepki olarak, İstanbul'da "Ajans Haberlerini Dinlemeyenler Derneği" kurulmuş, kısa sürede İstanbul Valiliğince bu dernek kapatılmıştır (Uyar, 2012, s. 43). DP tarafından basına egemen olunduğuna dair genel kanı olmasına rağmen, birçok kaynakta, basının Vatan Cephesi'ne karşı olması nedeniyle haberlerini paylaşmadığı, bu nedenle de DP'nin devlet radyosunu propaganda aracı olarak kullanmaya başladığı ifade edilmektedir (Uyar, 2012, s. 106).

3.5. Toplumsal Cepheleşme

Muhalefetin Güç Birliği ocakları, iktidarın Vatan Cephesi ocakları toplumu birbirine düşmanlık derecesinde gören iki blok haline getirme yolunda hızla ilerlemiştir. Bu durum Eroğul'un da dediği gibi "Bütün memleketi kanlı bir kardeş kavgasına hazır duruma getirmeye adaydı." (2003, s. 229). Siyaset, toplumdaki bu cepheleşmeyi görmesine rağmen yaşanan durumdan memnuniyet duyarcasına hırçın ve kavgacı tutumuna artırarak devam etmiştir.

İç siyasette kaosun yaşandığı bu zamanda dış siyasette gelişmeler devam etmekte, Kıbrıs meselesinde taraflar anlaşma sağlamışlardır. Varılan anlaşmanın resmi olarak imzalanması amacıyla Başbakan Menderes'in de içinde bulunduğu Türk Heyeti, 17 Şubat 1959 tarihinde

Londra'ya yola çıkmış ancak uçak sis nedeniyle düşmüştür. Düşen uçakta yer alan görevli ve yolculardan 16'sının hayatını kaybettiği bu kazada, Menderes hafif yaralı olarak kazayı atlattı ve 27 Şubat tarihinde Türkiye'ye dönmüştür. Yaşanan kaza Türkiye'de büyük yankı uyandırmış, Menderes'in dönüşü sırasında büyük kalabalıklar kendisini karşılamıştır. 28 Şubat 1959 tarihinde Ankara'da yer alan karşılaşmada CHP lideri İnönü de yer almış, Menderes ile tokalaşarak geçmiş olsun dileğini iletmıştır (Eroğul, 2003, s. 229-230). Metin Toker'le yapılan söyleşide bu karşılaşma, "Celal Bayar, İsmet Paşa'yı görmezlikten geldi. Fakat Menderes gördü, geldi. İsmet Paşa da ona gitti. Çok üzgün olduğunu söyledi. Acil şifalar diledi. Menderes çok mütehassıs olmuştu. 'Lütfettiniz, zahmet ettiniz çok teşekkür ederim Paşam'." denilerek aktarılmıştır (Birand vd, 2007, s. 105). İsmet Paşa'nın adımına Menderes'in karşılık vererek iade ziyaretinde bulunması Menderes ve çevresinin de gündeminde bulunmuştur. Mükremin Sarol bir söyleşide Menderes'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın bu hamleye sıcak bakmadığını belirttiğini aktarmıştır (Birand vd., 2007, s. 106). Konu hakkında Aydın Menderes,

Başbakan'ın o gün kendisini karşılamaya gelen ana Muhalefet Partisi liderine teşekkür etmesi iyi olurdu. Benim, babam olarak tanıdığım insan da kendisine elini uzatanı, elini sıkını kucaklayacak yapıda bir insandı. Böyle bir adım atmaya son derece müsait bir kişilik yapısına sahip olduğunu biliyorum. (Birand vd., 2007, s. 107)

Dönem siyaseti incelendiğinde İnönü'nün bu adımı takdir edilecek bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Bu karşılaşmanın gerilen Türkiye gündeminde tarihi bir uzlaşma fırsatı olarak değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Ancak küçük bir jestle kaybedilen uzlaşının yeniden sağlanabileceği bir ortamda, bu tarihi fırsat kaçırılmış, İnönü ve Menderes'in Ankara Garı'ndaki tokalaşmaları son tokalaşmaları olarak kalmıştır.

Kaçırılan bu tarihi fırsat sonrası siyaset daha da sertleşmiş, CHP tabiri caizse taarruza geçmiştir. İnönü, 46 CHP'li vekil ile Ege ve Trakya Bölgesi'ne ziyaret planı hazırlamıştır. Programın ilk durağının, Büyük Taarruz'da İnönü'nün Yunan General Trikopis'i esir aldığı Uşak ili olması, iktidara verilen bir mesaj olarak yorumlanmıştır (Karayaman, 2021, s. 861). CHP heyetinin sahaya inmesinde ana etken DP heyetinin yasal düzenleme görüşmeleri DP Genel Kurulunda görüşerek TBMM'nin işlevsiz hale getirilmesi, TBMM toplantılarının çok kısa, tartışma ve kavgalarla geçmesi olmuştur (Akıncı, 2021, s. 308-309). Meclisin işlevsiz hale gelmesi her iki cephenin de mücadelesini sokaklara ya da sahaya taşımasına neden olmuştur. Albayrak'ın da belirttiği üzere cepheleşmelerin sonrasında başlanan taarruzla, mücadele yeni bir boyut kazanmıştır (2004, s. 525).

İnönü yapılan plan dahilinde 30 Nisan 1959'da sabah saatlerinde trenle Uşak'a gelmiştir.

Seçimlerde de çok güçlü olduğu Uak'ta yoğun ilgi ile karşılanan İnönü DP İl Binasının önünden geçerken İnönü'nün içinde bulunduğu araca doğru DP İl Başkanı Eşref ğn elindeki çay bardağını fırlatmıştır. Bardak, İnönü'ye gelmezken, genç bir gazetecinin başına gelerek yaralanmasına neden olmuştur. Yaşanan olay sonrası, CHP'li kalabalık tarafından DP İl Binası basılmış ve ağır tahrip edilmiştir. Tren garından CHP İl Binasına geçen İnönü kendini karşılamaya gelen halka seslenerek, teşekkür etmiş ve “sessizce ve ağırbaşlılıkla” dağılmalarını rica etmiştir (Akıncı, 2021, s. 310).

Aynı gün öğleden sonra Millî Mücadele sırasında Atatürk'ün kaldığı ve Yunan General Trikopis ile görüştüğü evi ziyaret etmek isteyen İnönü'nün ziyareti, Uak Valisince engellenmek istenmiştir. İnönü ziyaret kararında direnmiş ve harekete geçmiştir. Vali tarafından olaylar yakinen takip edilmiş, “İnönü'y bırakmayacaksınız; icap ederse vuracaksınız” talimatı hatıratlara, gazete haberlerine ve mahkeme dosyalarına konu olmuştur (Akıncı, 2021, s. 311; Karayaman, 2021, 863-864). Valinin böyle bir kararı Başbakan'ın veya İçişleri Bakanı'nın bilgisi ve yönlendirmesi olmaksızın vermesinin olanaksız olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim konu hakkında daha sonra yapılan soruştırmalarda, Vali İlhan Engin tarafından İnönü'y vurma veya ateş aın talimatını verdiği iddiaları reddedilmiştir (Akıncı, 2021, s. 312).

Uçakta yaşanan olaylar İnönü'nün şhirden ayrılacağı 1 Mayıs 1959'a da taşmış, Menderes'in talimatı doğrultusunda DP İl teşkilatı tarafından karşı miting hazırlığı yapılmıştır. İnönü şhirden ayrılırken, konakladığı evden tren istasyonuna kadar protesto edilmiştir. İstasyonda da kalabalık DP'li grup tarafından protestolar devam etmiş, trene geçerken atılan bir taşın isabet etmesi sonucu İnönü başından yaralanmıştır (Akıncı, 2021, s. 313). Yaşanan bu olaylar, cepheleşmenin toplumda yaşattığı infialin dışa vurumunu ortaya koymaktadır. Görülmüştür ki toplumsal ayrışma tehlikeli boyutlara ulaşmış ve siyaset sahnesinde de muhalefetin her hamlesine iktidar tarafından gerekirse kamu gücü ile misli ile karşılık verilecektir. Uak olaylarının Vatan Cephesi ocakları ile doğrudan bağlantısına dair veri elde edilememiş olsa da cepheleşmenin sonuçları yaşanan olayların nedeni olmuştur.

Uak'tan Manisa'ya geçen İnönü, burada muhalefeti sert şekilde eleştiren açıklamalar yapmış; bir sonraki durağı olan İzmir'e hareket etmiştir. İktidar tarafından verilen talimatlar doğrultusunda CHP heyetinin tüm programları engellenmeye çalışılmakta, basına getirilen yayın yasakları ile de faaliyetlerin duyulması engellenmeye çalışılmıştır. İktidar, taarruz planı ile yola çıkan CHP heyetine tüm imkânlarını seferber ederek baskı uygulamış ve engellemeye çabalamıştır. Aynı zamanda da halk kitleleri arasında da protesto ve gösteriler

büyüyerek devam etmiştir (Karayaman, 2021, s. 867-868). Basına uygulanan baskı ve yasaklar sonrasında, 3 Mayıs 1959 günü Türkiye Cumhuriyeti basın tarihinde ilk kez gazeteler beyaz sütunlarla çıkmıştır (Eroğul, 2003, s. 233).

CHP heyetine saldırılar İzmir’le de sınırlı kalmamış, uçakla İstanbul’a gelen İnönü’nün aracı Topkapı civarında bir grup tarafından kesilerek saldırıya uğramıştır. İnönü’nün kurtuluşu tesadüfen oradan geçen bir grup asker tarafından sağlanmıştır. CHP heyetinin Ege ve Trakya taarruzu 9 gün sürebilmiştir. Yaşanan olaylardan da görüldüğü üzere siyasal çatışma yanına toplumsal çatışmayı da alarak yeni bir boyut kazanmıştır.

Benzer olaylar Çanakkale-Geyikli, Kayseri-Yeşilhisar gibi, mahkemelere de konu olacak şekilde yurdun birçok bölgesinde yaşanmıştır. Menderes 16 Aralık 1959 tarihinde Parti Grubu’nda yaptığı konuşmada,

Bu memleketin 14 senedir asabını yorduk, yıprattık. Hiçbir memleket bu kadar kesif bir siyasi faaliyete muhatap olmamıştır, zemin teşkil etmemiştir. Vatandaşları ikiye ayırdık. Kahvelerini ayırdılar, ailelerini, karılarını ayırdılar. İki hasım karargâh halinde, yani NATO ile Sovyet bloku halinde mevki ettik (Albayrak, 2004, s. 527)

diyerek durum tespiti ve kısmen de öz eleştiri yapmıştır.

Henüz 1959 yılının sonunda bu şekilde öz eleştiri ve tespit yapan iktidar, özellikle CHP’nin sahada sergilediği sert muhalefete hiç tolerans göstermeden, adeta cezalandırıcı bir tutumla illerdeki bürokrat ve kamu görevlileri aracılığıyla müdahale etmekten çekinmemiştir. Sahada yer alan çatışma ve kaos ortamı mecliste de devam etmekle birlikte DP Meclis Grubu tarafından 12 Nisan 1960 tarihinde olağanüstü toplantı gerçekleştirilmiştir. Yapılan toplantıda CHP hakkında Meclis Tahkikatı açılmasına karar verilmiş, 15 Nisan’da da Tahkikat Komisyonu kurulmasına oybirliği ile karar verilmiştir (Doğaner, 2013, s. 104). Komisyon kurulması sonrasında TBMM tarafından 25 Nisan’da “Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun” çıkarılarak, komisyona olağanüstü yetkiler verilmiştir (Karayaman, 2021, s. 888). Gazete kapatma ve toplatma, evrak ve eşyalara el koyma, siyasi toplantı ve hareketlere tedbir alma bu yetkilerden bazıları olup komisyon kararlarına da itiraz mümkün görünmemektedir (Doğaner, 2013, s. 105; Akıncı, 2021, s. 335-336).

Tahkikat komisyonunun da kurulması ile şiddet olayları artmış, üniversite öğrencilerinin gösterileri ve protestoları Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan edilmesine neden olmuştur.

3.6. 27 Mayıs İhtilali ve Demokrat Parti'nin Sonu

İktidar ve muhalefetin, toplumsal olaylar ve çatışmaların bu denli arttığı bir ortamda gerginliği yatıştırıcı hiçbir hamlesi olmamıştır. Görünen odur ki CHP ve DP içinde yaşanan bu gerilimden rahatsız olduğu değerlendirilen siyasilerin, görüş ve önerileri de parti yönetimlerince dikkate alınmamıştır. 27 Mayıs İhtilali'nin iktidar ve muhalefet tarafından elbirliği ile hazırlandığı tespiti yapılabilir.

Toplumsal dinamiklerin zarar gördüğü bu çatışma ortamında ordudan ilk hamle Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in Milli Savunma Bakanı'na yazdığı mektup ile gelmiş, mektupla toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik bazı öneriler dile getirilmiştir (Doğaner, 2013, s. 106; Karayaman, 2021, s. 904-905).

Yatışmayan olaylar, Harbiyeli öğrencileri de harekete geçirmiş, bu duyum Menderes'e bildirilmesine rağmen ciddiye alınmamıştır. 21 Mayıs 1960 tarihinde ise Harbiyeli öğrenciler meydanlara inerek “hükümetin istifası” amacıyla Sıhhiye Orduevi önünden Zafer Anıtı'na kadar yürümüş, İstiklal Marşı ve Harbiye Marşı okuyarak dağılmışlardır (Akıncı, 2021, s. 364-365). Bu yürüyüş DP Genel İdare Kurulu'nun olağanüstü toplanmasına neden olmuş, toplantıda izlenen politikadan duyulan rahatsızlık dile getirilmesine rağmen Menderes ikna edilememiş ve DP Genel İdare Kurulu'nun son toplantısından Menderes sinirli bir şekilde ayrılmıştır (Eroğul, 2003, s. 249).

İhtilal öncesi ordunun son hareketi ise, Menderes'in Eskişehir seyahatinde karşılamaya gelen subayların, Başbakan'ın aralarına girmesi sonrası “Geriye dön!” komutu ile Başbakan'a sırtları dönmesi olmuştur (Eroğul, 2003, s. 2550). Aktarılan süreç sonunda 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri ihtilal gerçekleşmiştir.

Yurtiçi ve yurt dışında büyük yankı uyandıran ve seçim sonuçlarından da anlaşıldığı üzere Türk milletinde umut olan DP iktidarı on yıl sürerek, askeri ihtilal ile son bulmuştur. DP'nin ülkenin kalkınması ve demokratikleşmesi ile başlayan iktidar serüveni, on yıl gibi kısa bir sürede çok büyük dönüşümler geçirerek anti demokratik bir yöntemle sona ermiştir.

3.7. Vatan Cephesi Davası

27 Mayıs İhtilali sonrasında 14 Ekim 1960 tarihinde Yassıada yargılamaları başlamıştır. 19 ayrı davadan oluşan yargılamalarda toplam 592 sanık yargılanmıştır. Yargılamalar öncesinde T.C. Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın yargılanmasına ve idam edilebilmesine

ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Karayaman, 2021, s. 946). Yapılan değişiklikler, yargılamaların güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, özel yetkili mahkeme niteliğinde “Yüksek Adalet Divanı” ve “Yüksek Soruşturma Kurulu” düzenlemiştir (Karayaman, 2021, s. 946).

Yassıada’da görülen davalardan biri de 22 sanığın yargılanmasına karar verilerek, yargılama yapılan “Vatan Cephesi Davası” olmuştur. Soruşturma Kurulu tarafından çok detaylı bir hazırlık süreci gerçekleştirilmiş, Vatan Cephesi davasına konu olabilecek tüm sorular yaklaşık dört aylık çalışma sonrasında 19.10.1960 tarihinde derlenmiştir. Bu çalışmayla;

1. Sabık Başbakan Adnan Menderes, DP Genel İdare Kurulu Üyeleri, İstanbul DP Başkanı Kemal Aygün, Sümerbank eski Genel Müdürü Mehmet Akın, eski Etibank Genel Müdürü Burhan Ulutan, eski Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, eski Sanayi Bakanı Sebatî Ataman ve eski Zonguldak Valisi Cemal Tarlan’ın maznun sıfatı ile sorguya çekilmelerine,
2. Bu işin Kurul adına üye Turgut Cemal Özdöl tarafından naip sıfatı ile yapılmasına,
3. Maznunlardan lüzum görülecek diğer hususlardan başka aşağıda belirtilen
 - Vatan Cephesinin ne zaman ve ne maksatla kurulduğu,
 - Bu teşekkülün hukuki vasıf ve mahiyetinin neden ibaret olduğu, (yani DP’ye dahil bir teşekkül mü yoksa parti dışında kalan bir kuruluş mu olduğu)
 - DP Tüzüğü’nün böyle bir kuruluşa müsait olup olmadığı,
 - Vatan Cephesinin mali imkânlarının ne suretle sağlandığı,
 - Bu kuruluşun hangi sahalarda faaliyet gösterdiği,
 - Sümerbank, Etibank, Çimento Sanayi vb. iktisadi devlet teşekküllerindeki Vatan Cephesine iltihakların ne suretle idare ve temin edildiği,
 - Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın’ın ve Etibank Genel Müdürü Burhan Ulutan’ın ve emsali müessese erkânının bu konu ile meşgul olmalarına nerede, ne zaman ve kimler tarafından emir ve müsaade verildiği,
 - Etiler Ocağının kimlerin teşebbüsü ile ne zaman açıldığı ve Sümerbank mensuplarının Cemil Bengü Ocağına iltihaklarının kimler tarafından ve ne suretle sağlandığı,
 - 1960 yılı Mart ayında Gazi Osman Çiftliğinde Ankara esnaf teşekkülleri mensupları ile iftar yemeğinde bulunan Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın’ın Adnan Menderes tarafından telefona davet edilerek aralarında cereyan eden konuşmalarda esnaf teşekküllerinin Vatan Cephesine iltihakları vaki olduğu taktirde, Ankara’daki Şoförler Cemiyeti Kooperatifine 2 milyonluk ve Türkiye Yedek Parçacılar Kooperatifine 1.5 milyonluk kredinin sağlanacağı hakkında Adnan Menderes’in bir vaatte bulunup bulunmadığı,
 - Ankara Gülveren semtindeki subay ailelerinin dahil oldukları Vatan Cephesi Ocağının ne maksatla ve kimler tarafından açıldığı,
 - Vatan Cephesine iltihak haberlerinin radyoda hangi esasa istinaden yayınlandığı, bunun için bir bedel ödenip ödenmediği,
 - Cihat İren ve Vehbi Koç’un bu cepheye iltihakları için kimler aracılığıyla ve ne suretle teklif yapıldığı, bu tekliflerin bir müeyyide ve tehdit taşıyıp taşımadığı,
 - Vatan Cephesi için hazineden para sarf edilip edilmediği, Tekirdağ Valisi Cemal Tarlan’a 27.2.1960 tarihli telle iş Bankası marifetiyle Başbakanlıktan “9 Galip” şifresiyle 10.000 TL’nin ne maksatla gönderildiği,
 - Tekirdağ’da Millet Partisi başkanı olup, bu partinin Tekirdağ’daki teşkilatını feshederek beraberindeki bazı kimselerle birlikte Vatan Cephesine iltihak eden Hüseyin Öklen (Ülgen) ile

Kemal Ökten lehine 25.2.1960 tarihinde Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif aracılığıyla İş Bankasına telefon edilerek 60-70 bin TL'lik bir kredinin açılmasına ne sebeple lüzum görüldüğü,

- İstanbul'daki Vatan Cephesi Ocakları faaliyetinin kimler tarafından yürütüldüğü ve hangi kaynaklardan finanse edildiği hususlarının da ayrıca sorulmasına,

- Başkan Suphi Örs, üyeler Sabri Tırpan ve Turgut Cemal Özdöl tarafından oy birliğiyle karar verildi. (CB.D.A Y.D.T. V.C.K., 10.9.0.0.212.658.2, s. 6-7)

maddelenerek, davaya esas konular sıralanmıştır. Dava sürecinde gelen ihbar mektupları ve ifadeler kısmen davanın çerçevesinde sapmalar yapsa da Soruşturma Kurulu'nun yukarıda sıralanan kararları doğrultusunda dava dosyasının sınırları belirlemiştir.

27.12.1960 tarihli tutanakla Soruşturma Kurulu'nun DP'ye ait üç çuval evrakta yaptığı inceleme sonrası "Vatan Cephesi ihdası suretiyle halkın ikiye ayrılmasına sebebiyet vermek diye vasıflandırılan cürümün (delili) olabilecek mahiyette bir vesikaya rastlanmadığı" kayıt altına alınmıştır (CB.D.A Y.D.T. V.C.K., 10.9.0.0.212.658.2, s. 3). Ancak, soruşturma dosyasında, yapılan tahkikatta ele geçirilen ve Devlet İktisadi Teşekküllerinde çalışanların siyasi eğilimlerini gösteren bir cetvel de bulunmaktadır. Yine Türkiye Çimento Sanayi A.Ş.'de Genel Müdür tarafından zorla Vatan Cephesi'ne kayıt olmaya zorlandığı da soruşturma dosyasında yer almaktadır (Doğaner, 2013, s. 129). DP dönemine ilişkin Çetin'in yorumu da çarpıcı niteliktedir. Çetin, "büyük bir umut ve fırsat olarak çözmeyi hedeflediği modernleşme krizlerinin (meşruiyet, bütünleşme, kimlik, temsil, katılım ve bölüşüm) hiçbirini çözemediği gibi ülkede yaşanan aşırı cepheleşme/kamplaşmalar ile sonraki kuşaklara daha derinleşmiş krizlerin" yapılarını hazırladığını ileri sürmüştür (Çetin, 2016, s. 162).

Gerek soruşturma tutanakları gerekse mahkeme tutanakları incelendiğinde, Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı'nın tarafsız tavır sergilediğini söylemek zordur. 27.04.1961 tarihinde yapılan davanın ilk oturumunda yapılan girişte, DP'nin kuruluşundan ihtilale kadar yaptığı veya taahhüt etmesine rağmen yapmadığı "yanlış veya anti demokratik" uygulamaları özetlenmiştir. Yüksek Soruşturma Kurulu kararında da Vatan Cephesi'nin "demokrasi esaslarına aykırı olduğu", "Orta çağ zihniyetini temsil eden bir teşekkül olduğu", "ferdi ve içtimai ahlak esaslarını pervasızca çiğnemiş bir teşekkül olduğu", "amaçların gerçekleştirilmesi için her vasıtanın kullanılmasının mubah sayan Makyavel zihniyetli bir faaliyet olduğu", "birçok yönden hukuka aykırı olduğu" gibi birçok iddia mevcuttur (Doğaner, 2013, s. 162-172). Mütalaa veya diğer ifade ile Yüksek Soruşturma Kurulu kararında dikkat çeken husus, mahkeme kararı niteliğinde bir dil kullanılmış olmasıdır. Keza, Yüksek Soruşturma Kurulu kararı, Vatan Cephesi davasında, davanın iddianamesi olarak ve davaya yön vermiştir (Doğaner, 2013, s. 172).

Vatan Cephesi davası kararlarında, öncelikle isnat edilen suçlar sıralanmış, akabinde “DELİLLER:” başlığı altında isnatların delillerine ilişkin açıklamalar maddelendirilmiştir.

- Vatan Cephesi’nin kuruluşu, organize oluşu ve amaçlarına ilişkin beyanatlar ve yazışmalar,
- Vatan Cephesi’nin büyümesi, yurda yayılması ve iltihaka davete ilişkin açıklama ve yazışmalar,
- Vatan Cephesi ocakları harcamalarının kamu kaynaklarından yapılmasına ilişkin deliller,
- Kamu kaynaklarından kullanım veya kamu görevi ifasında DP’ye ve Vatan Cephesi’ne üyeliklerin dayatmalarının yapılması, DP taraftarı olmayanların kamu görevinden el çektilmesi,
- İş insanlarına yapılan siyasi ve ekonomik baskılar,
- Özellikle belediye ve devlet iktisadi teşekkülleri çalışanlarına yapılan üyelik baskıları,
- Vatandaşların bilgisi dışında Vatan Cephesi üyesi olduklarına ilişkin devlet radyosundan yayınlar yapıldığı,
- Kamu kaynaklarından faydalanmak için DP’ye veya Vatan Cephesine üye olmanın ön koşul olarak değerlendirildiği ve üyeliklerin menfaat üyeliklerine dönüştüğü,

hususları 39 madde ile delil olarak kararda yer almıştır (ed. Erdi, 2007, s. 851-861). Yüksek Divan Kurulu kararlarında da yer alan “Vatandaşlar siyasi kanaatlerinden dolayı cezalandırılmış, basın, çeşitli yollardan baskı altında tutulmuş, muhalefeti ve tenkitleri susturmak ve ortadan kaldırmak için de ‘Vatan Cephesi’ teşkilatının kurulduğu anlaşılmıştır.” ve “halkı yekdiğerine hasım iki cepheye ayırmak için ilk adımı attığı görülmüştür.” tespitler dikkat çekmektedir. (ed. Erdi, 2007, s. 865) Yine Yüksek Divan Kurulu’nun “Tarafsız ve partiler üstü kalması gereken Devlet Radyosu, Vatan Cephesi hizmetinde kullanılmış, Vatan Cephesine iltihak edenlerin listeleri uzun müddet ücreti ödenmeden radyoda okutturulmuş” tespiti, parti içi ve dışı muhalefet tarafından eleştirilen ve toplumun dönüştürülmesinde kullanılan en önemli araçlardan olan “devlet radyosu” kullanımının kararda da yer almıştır (ed. Erdi, 2007, s. 866). Yine, “Halkta vatan cephesi teşkilatı kurulmayan yerlerde amme ve belediye hizmetlerinin yapılmayacağı kanaati uyandırılmış” tespitinin tüm davayı özetlediği değerlendirilmektedir (ed. Erdi, 2007, s. 867).

Vatan Cephesi davası, Yüksek Soruşturma Kurulu’nun yukarıda da sıralanan ve davanın çerçevesini tayin eden konularının tamamı değerlendirilmiş ve yargılanan 21 sanıktan 19’unun çeşitli cezalara çarptırılması ile sonuçlanmıştır. Anayasayı ihlal davası ile birleştirilen Vatan Cephesi davası sonucunda DP lideri Adnan Menderes Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanunu’nun 146/1. Maddesi uyarınca ölüm cezası ile cezalandırılmıştır. İdam kararı Milli Birlik Komitesince onaylanan Adnan Menderes 17 Eylül 1961 tarihinde İmralı Adası’nda infaz edilmiştir.



SONUÇ

Türk siyasal hayatında çok partili sürece geçiş ve demokratikleşme adımları 1. Meşrutiyetle başlamıştır. Özellikle 2. Meşrutiyet sonrasında mecliste, oluşan gruplarla ve cemiyetlerle öz itibariyle çok partili yaşamın örnekleri sergilenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında dahi birçok cemiyet bulunmakla birlikte, “İstiklal Mücadelesi” ortak amaç olarak benimsenmiş, cemiyetler “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında bütünleşerek 1. TBMM’de de yer almışlardır. Bu süreçte TBMM, tek amaç etrafında çok çeşitli fikir ve yapıda vekilden oluşmuştur.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte hem yeni ideolojinin benimsenmesi hem de planlanan reformların sürekliliği için otoriter bir yönetim anlayışının benimsendiği söylenebilir. Bu yönetim anlayışında, uluslararası arenada etkin olan, Avrupa ve birçok bölgede hâkim olan otoriter ve totaliter yönetimlerin görece başarılı uygulamalarının da etken olduğu değerlendirilmektedir. Her ne kadar otoriter bir yönetim anlayışı benimsendiği değerlendirilse de son adı ile CHP olan partinin yönetimindeki “tek parti dönemi” olarak da ifade edilen 1923-1950 döneminde, birçok yeni parti çalışması ve çok partili yaşam denemesi gerçekleşmiştir. Görülmektedir ki bu denemeler, yönetimin bilgisi, izni ve yönlendirmeleri doğrultusunda, çoğunluğu da iç dinamiklerin hareketi ile gerçekleşmiştir. Otoriter yönetim anlayışı değerlendirmesi yapılırken, atılan demokratikleşme ve çok partili yaşam mücadelesi adımları göz önünde bulundurulduğunda bunun ılımlı otoriter bir sistem olarak nitelendirilebilmesi mümkündür.

1945 yılına gelindiğinde ise, CHP’de parti içi muhalefetin artması ve fikir ayrılıklarının belirginleşmesi sonrasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran’da CHP Genel Kurulu’na “Dörtlü Takrir” olarak bilinen önergeyi sunarak yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Dörtlü Takrir ile başlayan süreç, CHP’de siyasal tecrübeler kazanmış kadroların önderliğinde DP’nin kuruluşu ile devam etmiştir. Böylelikle 27 Mayıs 1960 İhtilali ile sona erecek demokratikleşme dönemine girilmiştir. DP’nin kuruluşu da CHP lideri İsmet İnönü’nün bilgisi ve onayı dahilinde gerçekleşmiştir.

DP’nin kuruluşu ile Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. 1946-1950, 1950-

1954, 1954-1957 ve 1957-1960 dönemleri ayrı özelliklere ve partilerin ayrı stratejilerine tanıklık etmiştir. 1946-1950 döneminde DP uzun yıllar siyaset yaptığı CHP politikalarını hunharca eleştirmiş, bu eleştirileri sayesinde toplumun ciddi oranda da desteğini toplamıştır. Aynı zamanda CHP'nin de silkinerek bazı hatalarını görmesine yardımcı olmuş, Seçim Kanunu değişikliği başta olmak üzere, CHP yönetimince birçok politika ve düzenlemeyle değişikliğe gidilerek demokratikleşme adımları atılmıştır. Bu demokratikleşme adımlarında yine iç dinamiklerin etkisi varsa da uluslararası arenada İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yeni dünya düzeni dikkate alındığında aslan payının, dış gelişmelerde olduğu değerlendirilmektedir.

1946-1950 döneminde siyasal alanda yer edinen DP, Seçim Kanunu değişikliği ile ilk demokratik seçim olduğu değerlendirilen 1950 seçimlerinde %55,2 oy alarak çoğunlukçu seçim sisteminin de etkisi ile TBMM'nin tek hâkimi olmuştur. CHP'den hükümeti devralan DP, 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirmiştir. Tek parti yönetiminin ardından şahıslar bağlamının dışında, kurumsal manada da iktidarla tanışan DP için bu dönem kendini ispat etme çabasıyla oldukça verimli geçmiştir. Özellikle uzun yıllar ülkeyi yöneten ve yıpranmaya başlayan CHP yönetimi ile yokluk ve seferberlik dönemi sonrasında DP, halk nezdinde de ciddi bir kredibiliteye sahiptir. Bunun yanı sıra ulusal ve uluslararası hareketlilik DP hükümeti lehine ilerlemiştir. DP'nin ekonomik ve sosyal politikalarından bağımsız iklim, seferberlik sonrası iş gücüne katılan genç nüfustaki artış, tarımda makineleşme ve verim artışı ekonomik manada da ülkenin refah seviyesini bir üst noktaya taşımıştır. DP'nin "yükselme dönemi" olarak görülen bu dönemde her şey yolunda görülerek DP oylarını artırmasına rağmen, özellikle muhalefet döneminde eleştirdiği düzenlemeleri yapmaması veya eleştirdiği yönetim anlayışını sürdürmesi, bazı gelişmelerin habercisi olarak gözlemlenmiştir. Özellikle ekonomi politikalarında, ekonomik liberalizm ve özel teşebbüslerin destekleneceğinin açıklanmasına rağmen ekonomik gelişme, CHP dönemi izleri taşıyarak devletçilik anlayışı seyrinde ilerlemiştir. Bu seyrinde piyasanın buna hazır olmadığı göz ardı edilmemekle birlikte, devletçi ekonomi politikaların savunucusu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın anlayışının da etkin olduğu düşünülmektedir. Halkevlerinin kapatılması, Millet Partisinin kapatılması gibi uygulamalar ise baskıcı yönetim anlayışından kupleler sunmaktadır. Halkevlerinin kapatılması kararı, Halkevlerinin mimarlarından olan DP lideri Adnan Menderes'in DP iktidarına gelebilecek riskleri bertaraf etmek üzere atılan bir adımı, Türk Ocaklarının kapatılmasına karşı rövanşist bir hamle olarak da yorumlanabilir. Halkevleri toplumun bilgilenmesi, bilinçlenmesi ve örgütlenmesi amacıyla

kurulan sosyal ve kültürel bir yapılanma olarak dikkat çekmektedir. Bu yapılanma CHP yönetimince, dolayısıyla da devletçe yıllarca etkin olarak kullanılmıştır. Buradaki örgütlenmenin DP aleyhine faaliyet yürütebileceği düşüncesi, bu yapılanmanın dönüştürülmesi önerilerinin dikkate alınmayarak, kapatılması gibi sert tedbire başvurulmasına neden olmuştur. Rövanşist bir tutumla CHP iktidarı döneminde Türk Ocaklarının kapatılmasına karşı bir hamle olarak değerlendirildiğinde, bunun amacının da milliyetçi muhafazakâr seçmen tabanının DP saflarında konsolidasyonun sağlanması olarak yorumlanabilir.

1954-1957 dönemi, 1954 seçimleri ile DP açısından çok iyi bir başlangıç olmasına rağmen 1957 seçimlerine doğru DP için tehlike çanlarının çalmaya başladığı fakat bunun önde gelen isimler tarafından duyulmadığı tespiti yapılabilir. DP'nin ilk döneminde nasıl ulusal ve uluslararası faktörler DP'nin yanında ise, bu dönemde işler tersine dönmüştür. Ekonomik olarak hedeflenen politikalar güdülememiş, bunun yanı sıra tarımda verimin azalması ile ekonomik olarak sancılı bir dönem yaşanmıştır. Duraklama dönemi olarak adlandırılan bu dönemde DP'de parti içi çekişmeler yoğun şekilde baş göstermiş, toplumsal desteğin azalmaya başlaması muhalefeti de canlandırmıştır. Türkiye'nin en yüksek oy oranı ile iktidar olan DP'de güç zehirlenmesinin de baş gösterdiği; Kırşehir'in ilçe yapılması ve muhalefete karşı baskıcı yasal düzenlemelerden anlaşılmaktadır. Bu dönemde muhalefet iş birliği yaparak DP'ye karşı ortak hareket etmek üzere harekete geçmiş, ancak DP tarafından seçim öncesi yapılan kanuni düzenleme ile ittifakların önüne set çekilmiştir. Böylelikle muhalefetin bu girişimi sonuçsuz kalmıştır.

1957-1960 dönemi DP'nin çöküş dönemidir. DP 1957 seçimlerinde toplumsal desteğini kaybetmeye başladığını anlamış ve buna tedbirler almaya yönelik hamlelerde bulunmuştur. Ancak hem ekonomik olumsuzluklar hem de parti içi ve dışı muhalefetin baskınlığı yanlış hamlelerle sonuçlanmıştır. 1957 seçimleri öncesinde ittifak yapamayan muhalefet, "Güç Birliği Cephesi" adı altında iş birliği yaparak DP'ye karşı birlikte mücadele konusunda anlaşmıştır. Bu durum DP tarafından karşı tedbirlere başvurma gerekliliği doğurmuş ve 12 Ekim 1958'de Manisa'da güç birliğine karşı "Vatan Cephesi" söylemi böylelikle ortaya atılmıştır. Cepheleşme yalnızca bir organizasyonun tabela adı olmanın dışında toplumsal ve siyasal alana da sirayet etmiş, yer yer çatışmalara varan olaylar vuku bulmuştur.

Diğer taraftan, DP iktidara geldiği andan itibaren askeri darbe tedirginliği yaşamış ve bu duruma engel olmaya yönelik adımlar atma eğiliminde olmuştur. DP yönetimi İsmet Paşa'nın ordudaki gücü nedeniyle tedirginliğinde haksız olmamakla birlikte, müdahale

konusunda ordudan gelen tüm tekliflere İnönü'nün olumsuz yanıt verdiği hatıratlardan okunmaktadır. Ancak DP ve özellikle Menderes tedbir almaya çalışırken, demokrasinin gereklerini hiçe sayan düzenlemeler yapmış, basına, memura, akademisyene, askere yönelik baskıcı düzenlemelerle tepkilere neden olmuştur. DP 10 yıllık kısa olarak atfedilebilecek süre iktidarda kalmasına rağmen muhalefetle birlikte, çok ciddi toplumsal kırılmalara ve toplumsal cepheleşmelere neden olmuştur.

DP'nin "Vatan Cephesi" örgütlenmesi de bu cepheleşme faaliyetlerinde temel etkenlerden birisi olduğu iddia edilebilir. DP ve onun kadrolarının, CHP içerisinde ayrılan bir ekip olduğu aşıkardır. Bu ekip tek parti döneminde CHP içerisinde öğrendikleri pratikleri ve kazandıkları tecrübeleri kendi kurdukları yeni partide de yaşatmış ve bildikleri yöntemleri sorunların çözümünde tatbik etmiştir. Bunlardan en dikkat çekicilerinden biri de Vatan Cephesi'dir. Şöyle ki yeni Türkiye kurulduğunda siyasal merkezin ve devrimlerin taşradaki ajanı olarak görev yapan, merkezin politikalarının taşraya nüfuzunun sağlanması açısından görev icra eden başta Türk Ocakları, sonrasında ise bu misyonu yerine getirecek olan Halkevleri benzeri bir yapı, DP iktidarının tahkiminde ve politikalarının halka benimsetilmesinde önemli bir çözüm aracı olarak görülmüştür. Zira Adnan Menderes Halkevlerinin kuruluşu sürecinde aktif rol üstlenen ve Halkevleri yapılanmasının mimarlarından biridir.

Asıl amaç bu görülse de uygulama beklendiği gibi gerçekleşmemiş, Vatan Cephesi örgütlenmesi, menfaati için gelenlerin, baskı ile üye olanların, hediye ile üye edilenlerin, iktidar gücünü arkasına almak isteyenlerin bulunduğu bir örgüt halini almıştır. Bu konular Yassıda Duruşmalarına da konu olmuş, ifade tutanakları ve kararlarda görüldüğü üzere anayasal düzeni ihlal suçu ile de birleştirilip ağır bir suç olarak atfedilmiştir.

Vatan Cephesi muhalefet tarafından eleştirildiği gibi parti içi eleştiriye de maruz kalmıştır. DP'nin Vatan Cephesi fikri ortaya atılmadan önce farklı adlarla ifade edilen DP ocakları mevcut iken, Vatan Cephesi ocakları çalışmaları anlamlandırılammış ve eleştirilmiştir. Bu noktada doğrudan Adnan Menderes tarafından teşkilatlara gönderilen tamimler yani genelgeler yorumlanmıştır. Bu genelgelerde yer alan DP'den ayrılanların veya farklı siyasi örgütlerde yer alanların Vatan Cephesine üye olmaları halinde teşkilatlarca kucaklanmasına yönelik talimatların varlığı dikkate alındığında, DP'ye üye olma noktasında çekincesi olanların partiye entegrasyonunu amaçlayan bir yapı kurulmaya çalışıldığı da gözlemlenmiştir. Bu düşünce ile yapılan bazı uygulamaların, Vatan Cephesi örgütlerinin DP ocaklarından önde tutulduğu düşüncesi ile de partililerce eleştirildiği olmuştur.

Vatan Cephesi ocaklarına üyeliklerin birçok bölgeden gruplar halinde olduğu Vatan Cephesi Davası eklerinde yer alan telgraflardan görülmekle birlikte, özellikle kamu iktisadi teşekkülleri çalışanlarının üyelikleri ve üye olma şekilleri eleştiri konusu olmuştur. Dava dosyasında da yer aldığı üzere, bazı kamu yöneticilerince çalışanların Vatan Cephesine, dolayısı ile DP'ye üye olmaya zorlandığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Bu şekilde baskıcı bir yönetim tarzı benimseyen yöneticilerin DP yönetimince mi yönlendirildiği, partide yer edinmek veya korumak amacıyla kendi kendilerine mi bu aksiyonda bulundukları sorgulanmıştır. Vatan Cephesi yapılanmasının bir konsolidasyon amacıyla kurulduğu gözetildiğinde, siyasi anlamda ciddi tecrübelerle sahip DP ana yönetim kadrosunun bu şekilde zorunlu bir üyelik adımı atacağı varsayılmamaktadır. Böyle bir adım atılmış olması halinde tüm teşekküllere yansması gerektiği düşünülmektedir.

Vatan Cephesi ocaklarının listesi ve açılan Vatan Cephesi ocakları değerlendirildiğinde, yurdun her şehrinde Vatan Cephesi ocaklarının yer almadığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar DP teşkilatlarına genelgeler gönderilerek ocakların kurulması, üyeliklerin artırılması talimatı verilmiş olsa da devlet gücünü elinde bulunduran bir partinin, önem verdiği düşünülen bir yapının teşkilatlanmasında yavaş hareket etmiş olması düşündürücü bulunmuştur. Bu durum DP lideri Menderes'in büyük önem atfettiği bu yapılanmayı, parti teşkilatlarının aynı derecede sahiplenmediğinin de en büyük göstergelerindendir.

Vatan Cephesi yapılanmasının Yüksek Soruşturma Kurulu'nun ekte de yer alan tutanağında, toplumda cepheleşmeye neden olduğuna dair delile erişilmediği tespitine rağmen Yüksek Adalet Divanı yargılamalarında, toplumsal cepheleşmenin kaynağı olarak ele alınmıştır. Vatan Cephesi'nin toplumsal cepheleşmeye neden olduğu yadsınamaz bir gerçeklik olduğu ortadadır. Ancak bu cepheleşmenin Kayseri'de, Ankara'da, İstanbul'da veya yurdun birçok bölgesinde cereyan eden olayların kaynağı olduğuna dair somut bulguya da rastlanamamıştır. Aynı zamanda toplumsal çatışmaların da yaşandığı döneme ilişkin elde edilen hatırat ve röportajlarda Vatan Cephesi yapılanmasına vurgu yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Vatan Cephesi yapılanması özellikle Adnan Menderes tarafından, toplumsal bir dönüştürme aracı olarak planlanmış olsa da ülkenin iç ve dış siyaseti ile toplumsal dinamiklerin etkisi ile planlanan amaca hizmet edemediği tespit edilmiştir. Burada başka bir etken ise yapılanmanın planlanarak hayata geçirilmesinden kısa süre sonra gerçekleşen 27 Mayıs İhtilali olmuştur. Vatan Cephesi örgütlenmesi sürecinde meydana gelen gelişmelerin yapılanmanın farklı amaçlarla kullanılması sonucunu doğurduğu gözlemlenmiştir.

DP iktidarı tarafından Vatan Cephesi, Güç Birliği Cephesine karşı güç gösterisi olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda toplumsal anlamda vatandaşların cepheleşerek siyasal taraf seçmeye zorlanmasının bir aracı olmuştur. Bu çalışmalar yapılırken iktidar gücünün ve kamu kaynaklarının kullanılması DP yöneticilerinin en büyük yanlışı olmuştur.

Yapılan çalışmalarda tek parti döneminde Halkevlerinin kullanımına paralel bir amaç ve planlama yapılmış olsa da göz ardı edilen hususun, Halkevlerinin hukuki statüsü olmasına rağmen benzer amaçlarla kurulan Vatan Cephesi ocaklarının hiçbir hukuki statüsü bulunmamaktadır.

Çalışma neticesinde tezin kısmen doğrulandığı ifade edilebilir. Kısmi kelimesinin tercihi ise bir rastlantıdan ziyade bilinçli ve akademik bir yaklaşımdır. Çünkü her ne kadar vatan cephesi örgütlenmesi ile planlanan şeyin seçmen tabanının ve halkın konsolidasyonu, siyasal merkezin politikalarının halka benimsetilmesinin bir aracı olarak düşünülse de iki yıllık bir süre böyle bir organizasyonun kurulması açısından oldukça kısa kalmaktadır. Daha net bir ifadeyle, vatan cephesi kuruluş amacını gerçekleştiremeden Türk siyasal hayatına sekte vuran 27 Mayıs askeri ihtilali ile birlikte son bulmuştur. Dolayısıyla toplumsal mühendislik ve toplumsal dönüştürme hususunda planlananın aksine yeterince başarılı olamamıştır.

Bahse konu yaşananlar sonrasında 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri ihtilal gerçekleştirilmiş, DP yöneticilerinin büyük bir kısmı tutuklanmıştır. Gerçekleşen ihtilal ile toplumun büyük umut beslediği DP tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Millî Mücadele sonrasında kurulan yeni Türk devletinin gerçek anlamda ilk demokratikleşme adımı ise kısa sürede sona ermiştir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (2021). *Arkadaşım Menderes: ipin gölgesindeki günler*. Yapı Kredi Yayınları.
- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayın.
- Ahmad, F. & Ahmad, B.T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi (1945-1971)*. Bilgi Yayınları.
- Akıncı, T. (2021). *Demokrat Parti 1946-1960*. Remzi Kitabevi.
- Akkaya, B. (2011). İç ve dış gelişmeler çerçevesinde Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş ve 1946 seçimleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 43-62. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/busbed/issue/29514/400430>
- Aksoy, M. (1957, 15 Kasım). Demokrat Partili milletvekillerine açık mektup: Rejim buhranı halledilmelidir. *Forum Dergisi*. 9-12.
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti*. Phoenix Yayınevi.
- Atılğan, G. (2015). Tarımsal kapitalizmin sancağı altında. Atılğan, G., Saraçoğlu, C., Uslu, A. (Ed.), *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat içinde* (s. 393-520). Yordam Kitap.
- Aytepe, O. (2002). Yeni belgelerin ışığında halifeliğin kaldırılması ve hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılmaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29(30), 15-29. https://doi.org/10.1501/Tite_00000000275
- Başgil, A. F. (2008). *27 Mayıs ihtilali ve sebepleri*. Yağmur Yayınevi.
- Bakanlar Kurulu Kararları. (08.06.1950). *T.C. Resmî Gazete*. (Sayı:7527).
- Batmaz, D. (2014). *Türkiye’de çok partili dönemde seçimler (1946-1960)*. [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Bayri, H. (2015). *Baskıcı iktidar yıkıcı muhalefet: Demokrat Parti döneminde iktidar-*

muhalefet ilişkileri. Binyıl Yayınevi.

Baytal, Y. (2006). Demokrat Parti dönemi ekonomi politikaları (1950-1957). *Atatürk Yolu Dergisi*. 10(40), 545-67. https://doi.org/10.1501/Tite_00000000070

Birand, M. A., Dünder, C., Çaplı, B. (2007), *Demirkırat bir demokrasinin doğuşu*. Doğan Kitap.

Bölükbaşı, D. (2005). *Türk siyasetinde Anadolu fırtınası Osman Bölükbaşı*. Doğan Kitap Yayınevi.

Coşar, N. (2005). Demokrat Parti dönemi maliye politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(01), 29-58. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001415

Çalıkçı, A. N. M. (2023). *Beyaz ihtilale doğru: Türk basınında 1946-1950 Demokrat Parti'nin demokrasi muhalefeti*. Bilge Kültür Sanat

Çavuşoğlu, H. (2021). 12 Temmuz beyannamesi süreci ve beyannamenin Türk siyasal hayatına etkisi üzerine bir değerlendirme. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 141-154. <https://doi.org/10.47129/bartiniibf.843205>

Çaylak, A. (2010). *İktidar-muhalefet ilişkileri bağlamında Türkiye'nin siyasal hayatında Osman Bölükbaşı ve siyasal hareketi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Çetin, H. (2016). *Türk Siyasal hayatında krizler kahramanlar ve hainler; İnönü ve DP Dönemi: 1938-1960*. Orion Kitabevi.

Davison, R. H. (2004). *Kısa Türkiye tarihi* (D.M. Burak, Çev.). Babil Yayınları.

Demir, Ş. (2010). *Türk Siyasi tarihinde Adnan Menderes*. Paraf Yayınları.

Demirel, T. (2021). *Türkiye'nin uzun on yılı: Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs darbesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DP Parti Programı, *TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu*

Doğaner, Y. (2013). *Türk demokrasi tarihinde Vatan Cephesi*. Siyasal Kitabevi

Dosdoğru, M. H. (1993). *6/7 Eylül olayları*. Bağlam Yayıncılık.

Ekincikli, M., & Şahin, A. (2019). 27 Mayıs 1960 askeri darbesi öncesinde kurulan “ihtilal örgütleri” ve “dokuz subay olayı”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal*

- Erdi, S. (Ed.) (2007). *Yüksek Adalet Divanı kararları*. Kabalcı Yayınevi.
- Erdoğan, C. (2017). Tek parti iktidarı döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin örgütlenme yapısının ve yönetim anlayışının çözümlemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 366-379.
<https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/analysis-of-the-republican-peoples-party-organization-structure-and-administration-conception-during-one-party-rule-period.pdf>
- Ergun, A. Y. (2017). *CHP'li Menderes (1931-1945)*. Boyut Yayıncılık.
- Eroğul, C. (2014). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Yordam Kitap.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Yordam Kitap.
- Ertem, B. (2010). Siyasal bir muhalefet denemesi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 71-92.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/27566/290037>
- Göktürk Çetinkaya, S. (2021). Demirkırat'ın şahlanması: Demokrasinin zaferi (1950-1954). İnce Erdoğan, D., Demircioğlu, İ. H., Şimşek, S. S. (Ed.), *Kuruluşundan darbeye Demokrat Parti (1946-1960) içinde* (1. bs., s. 493-692). Yeditepe Yayınevi.
- Gözler, K. (2019). *Anayasa hukukunun genel esasları*. Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Güven, D. (2012). *Cumhuriyet Dönemi azınlık politikaları ve stratejileri bağlamında 6-7 Eylül olayları*. İletişim Yayınları.
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye'de demokratikleşme süreci ve 1945'te çok partili siyasi hayata geçişin nedenleri (1908-1945). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 48-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11140/133266>
- İdem, T. (2022). Seçim kanunları ve uygulamalar üzerinden 1946 ve 1950 seçimlerine bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1372-1389.
<https://doi.org/10.30783/nevsosbil.1137738>
- İpek, D. (2024). 27 Mayıs darbesi öncesi cepheleşme hareketi: Vatan Cephesi örneği (1958-1960). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(2), 872-890.
<https://doi.org/10.35379/cusosbil.1447116>

- Kalafat, O. (2021). *Türk demokrasi tarihinde ilk cepheleşme hareketleri Güçbirliği-Vatan Cephesi* (Tez No. 663312) [Yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kapani, M. (1957, 15 Ekim). Hangi şartlar altında seçimlere giriyoruz. *Forum Dergisi*. 8-9.
- Karabacak, S. (2023). *Türk siyasal hayatının önemli bir figürü olarak Osman Bölükbaşı* (Tez No. 826042) [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karayaman, M. (2021). 27 Mayıs darbesine giden süreç. İnce Erdoğan, D., Demircioğlu, İ. H., Şimşek, S. S. (Ed.), *Kuruluşundan darbeye Demokrat Parti (1946-1960) içinde* (2. bs., s. 839-920). Yeditepe Yayınevi.
- Karpat, H.K. (2012). *Türk demokrasi tarihi sosyal, kültürel, ekonomik temeller*. Timaş Yayınları.
- Kocaman, H. & Ceylan, M. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Yasama Dergisi*, 34, 5-23. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasamadergisi/issue/54465/741344>
- Kodal, T. (2021). Sıkıntılı yıllar (1954-1957). İnce Erdoğan, D., Demircioğlu, İ. H., Şimşek, S. S. (Ed.), *Kuruluşundan darbeye Demokrat Parti (1946-1960) içinde* (2. bs., s. 695-835). Yeditepe Yayınevi.
- Kongar, E. (2007). *21. yüzyılda Türkiye: 2000'li yıllarda Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, T. (2014). Türkiye'de tek partili dönemin toplum ve siyaset anlayışının dünya konjonktürü bağlamında değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (43). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhssbd/issue/32934/365878>
- Lewis, B. (2011). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (B. B. Turna, Çev.). Arkadaş Yayınevi.
- Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu maddelerinin tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair Kanun. (13.09.1957). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 9705).
- MP Parti Programı, *TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu*.
- Nevşehir Vilâyetine Bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) Adiyle Yeniden Bir Vilayet

- Kurulması Hakkında Kanun. (19.06.1957). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı:9637).
- Sezer, I. (2023). *Türk basınında Demokrat Parti dönemi iktidar muhalefet ilişkileri (1950-1960)* (Tez No. 839781) [Doktora tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şimşek, S. S. (2021). Demirkırat'ın şahlanması: Demokrasinin zaferi (1950-1954). İnce Erdoğan, D., Demircioğlu, İ. H., Şimşek, S. S. (Ed.), *Kuruluşundan darbeye Demokrat Parti (1946-1960)* içinde (1. bs., s. 429-491). Yeditepe Yayınevi.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti döneminde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(02), 157-187. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002251
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi Fon Kodu:10-9-0-0/ Yer No:212-658-2-6-7 Belge Tarihi: 19.10.1960
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi Fon Kodu:10-9-0-0/ Yer No:212-658-2-3 Belge Tarihi: 27.12.1960
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi Fon Kodu:10-9-0-0/ Yer No:222-688-2.
- Temür, H. (2022). *Demokrat Parti'de parti içi muhalefet (1946-1960)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (2011). Halk Fırkasının kuruluş evresi: “Halkçılık programı” ve 1923 nizamnamesi. *Toplumsal Tarih*, 213, 20-29.
- URL-1 <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm> Erişim Tarihi: 23.01.2024.
- URL-2 <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Turkiye.pdf> Erişim Tarihi: 25.03.2025.
- Uyar, H. (2012). *Türk siyasal yaşamında cepheleşmelere bir örnek: Vatan Cephesi*. Boyut Yayıncılık.
- Uzun, H. (2010). Tek parti döneminde yapılan Cumhuriyet Halk Partisi kongreleri temelinde değişmez genel başkanlık, Kemalizm ve milli şef kavramları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 233-271. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25241/266900#article_cite
- Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu. (09.08.1951). *T.C. Resmî Gazete*

(Sayı:7880).

Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Vatan Cephesi Davası (Esas No: 1961/7).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları Açık Erişim Koleksiyonu.

Yılmaz, E. (2020). *Demokrat Parti'nin seçimleri: 1946, 1950, 1954, 1957 genel ve yerel seçimler*. Dün Bugün Yarın Yayınları.

Yücel, M. S. (2021). Muhalefette Demokrat Parti (1946-1950). İnce Erdoğan, D., Demircioğlu, İ. H., Şimşek, S. S. (Ed.), *Kuruluşundan darbeye Demokrat Parti (1946-1960) içinde* (1. bs., s. 235-364). Yeditepe Yayınevi.

Okutan, Ç. (2015). 1923-1945: Rejim değişikliği ve ulusal bütünleşme dönemi. Y. Tekin ve Ç. Okutan (Ed.), *Türk Siyasal Hayatı içinde* (s. 73-126). Orion Kitabevi.

Zürcher, E.J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (G. Çağalı Güven, Çev.). Bağlam Yayınları.

Zürcher, E.J. (2022). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (Y. Saner, Çev.). İletişim Yayınları.

EKLER

Ek 1: Dörtlü Takrir (Önerge)

DÖRTLÜ TAKRİR

7 Haziran 1945

CHP MECLİS GRUBU YÜKSEK BAŞKANLIĞINA

Daha kuruluşundan beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve CHP'nin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine tamamiyle tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve bilhassa Partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaattir ki milletçe özlenen bu amacın gerçekleştirilmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri Partimizin Meclis Grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik.

Atatürk'ün ölmez adına bağlı olan mukaddes Kurtuluş Savaşı'mızdan doğan Türkiye Cumhuriyeti, ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile dünyanın belki en demokratik anayasasını meydana getirmiş ve bu sayede gerek ferdi hürriyetleri, gerek millî murakabeyi en geniş surette sağlamak imkânlarını vermiştir.

Memleketi Ortaçağ'dan kalma bir takım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticayı kırmak maksadıyla 1925'ten sonraki yıllarda siyasi hürriyetlerin bazı takyidlere uğratıldığını biliyoruz. Lâkin Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun, demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve Cumhuriyet'in Kurucusu Büyük Atatürk bunu tamamiyle demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştır.

Burada izaha lüzum görmediğimiz türlü sebeplerden dolayı muvaffakiyetsizlikle neticelenen Serbest Fırka tecrübesi bu maksatla yapılmış bir harekettir. Bu talihsiz tecrübenin uyandırdığı tepkiler neticesinde siyasi hürriyetlerin yeni bir takım tahditlere uğratıldığı inkâr edilemez. Bununla beraber Cumhuriyet idaresinin her şeye rağmen demokratik tekâmül yolunda ilerlediğini gösteren teşebbüsler de vardır. Büyük Millet Meclisi seçimlerinde, müstakîl mebuslara gittikçe daha artacak nispette yer ayrılması tecrübesini buna bir delil olarak zikredebiliriz.

İkinci Dünya Savaşı'nın belirmeye başlaması ve harp tehlikesinin memleketimizi daimi bir tehdit altında bulundurması pek tabii olarak siyasi hürriyetleri bir kat daha tahdide sebep olmuş ve bu suretle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı. Gerçi CHP içinde ayrıca bir müstakîl grup teşkili millî murakabede tek parti usulünden doğan zararların karşılanması yolunda bir tecrübe olmakla beraber kuruluşundaki gayri tabiiilik dolayısıyla bundan da müspet bir netice alınmadığını görüyoruz.

Bütün dünyada, hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletlerarası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde, memleketimizde de Cumhurbaşkanı'dan en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

Uzun asırlardan beri müstakîl bir devlet olarak yaşayan Türkiye'de hatta okuyup yazma bilmeyen vatandaşların bile siyasi hürriyetlerini şuurla kullanacak bir seviyede bulundukları inkâr edilemez bir hakikattir. Okuyup yazma bilmeyen köylüler arasında bile dünyanın en değerli idare ve siyaset adamlarını yetiştirmiş olan milletimizin bilhassa Cumhuriyet idaresinin kuruluşundan beri yapılan hamleler neticesinde bundan 20 yıl evveline nispetle çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunduğu övünülecek bir gerçektir.

İşte bir taraftan iç hayatımızdaki bu mesut tekâmülün yarattığı siyasi olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumi şartları daha ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muzda hâkim olan demokratik ruhu, bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hülâsa ediyoruz:

1) Millî hâkimiyetin en tabîi neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamiyle uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması.

2) Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması.

3) Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamiyle uygun bir şekilde yeniden tanzimi. Muhterem milletvekilleri arkadaşlarımızın, yüksek tasviplerine sunduğumuz bu teklifimizle, daha ilk kuruluşundan beri millî hâkimiyet gayesine erişmeyi, onu gerçekleştirmeyi hedef tutan CHP'nin ve bütün Türk milletinin yüksek arzularına tercüman olduğumuza, Atatürk'ün idealine sadık kaldığımıza inanmış bulunuyoruz.

Cumhurbaşkanımızın 19 Mayıs 1945 tarihli nutuklarında; "Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceği hakkındaki fikirleri", bu teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı bütbütün kuvvetlendirmiştir. Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi Parti Grubu arkadaşlarımızın Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk milletine dünya demokrasileri arasında şerefli bir mevki sağlayacak olan bu teklifi, kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi telakki edeceklerinden asla şüphe etmediğimizi bir defa daha tekrar eder ve takririmizin açık oturumda müzakeresini saygılarımızla rica ederiz.

Celâl Bayar
İzmir

Refik Koraltan
İçel

Fuat Köprülü
Kars

Adnan Menderes
Aydın

ANNENİN KİTABI

34. sen 12.290

Cumhuriyet

13 Ekim 1958

DER NEDE BİROKRAKS

Menderes "Vatan Cephesi," İnönü dün C. H. P. il kongresinde konuştu

Manisada muhalefete hücum eden Başbakan "politika ve ihtirastan varest vatandaşların, kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi," kurlmalarını istedi

D.P. il Kongresinde "Evet idklatımız var. Falcık bunlar lma bir zaman devam edecek" diyen Adnan Menderes, Demokrat Partiye gelocke C.H.P. ilerin en derin şefkati lnlucaklarını söyledi



Menderes ilkongrede 1958-1959 il kongresinde konuşurken. (Menderes ilkongresi)

Sanayi Sergisinde televizyon yayınları başladı

İstanbul'da 1958-1959 Sanayi Sergisinde televizyon yayınları başladı. İlk yayınlar 13 Ekim'de yapıldı.

Basına ve gençliğe cirkin hücumlar

Diyadinin il il kongresinde Menderes, basın ve gençliğe cirkin hücumlar yapıldığını söyledi. "Basın ve gençlik, vatan cephesi için büyük bir güçtür" dedi.

Yahya Kemal iyileşiyor

Yahya Kemal'in sağlık durumu iyileşiyor. Doktorlar, hastanın iyileşme sürecinde olduğunu belirtti.

Pakistan'da dün 3 sabık Bakan tevkif edildi

Pakistan'da dün 3 sabık Bakan tevkif edildi. Bu karar, Pakistan hükümeti tarafından alındı.

Irak - Rus ticaret anlaşması

Irak - Rus ticaret anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri güçlendirecektir.

YOLA ÇIKTI -

Yola çıktı. (Detaylı haber için ilgili sayfaya bakınız.)

Demokratik rejimi istemiyen kara kuvvet sahipleri simdiden manen yenilmislerdir

Büyük bir katabalığın şırsından takip ettiği Kongrede lktidarı siddetle teahid eden C.H.P. Genel Başkanı, ele geçen büyük mıkıyasta paraların hemhuz sarfedildiğini, mülklerin hakkı olan gelişimin, bir çok hukukte enflasyon rengini pakısına geç bıkakıldığını söyledi



İnönü'nün C.H.P. il kongresinde konuşurken. (İnönü'nün il kongresinde)

C. M. P. - K. P. birleşmesi için görüşmeler başlıyor

Dün Ankara ve Samsun'da yapılan C. M. P. Partisi Kongrelerinde D.P. ve C.H.P. ye hücum edildi



C. M. P. - K. P. birleşmesi için görüşmeler başlıyor. (C. M. P. - K. P. birleşmesi için görüşmeler)

Muhalefet gücünün birleştirilmesi

Muhalefet gücünün birleştirilmesi için çalışmalar başlatıldı. Bu çalışmalar, muhalefetin birliğini sağlamak için yapılmaktadır.

Kıbrısta dün bir İngiliz öldürüldü

Tedhişçilerin 3 İngiliz de ağır acretbe yaraladıktan bildiriyor



Kıbrısta dün bir İngiliz öldürüldü. (Kıbrısta dün bir İngiliz öldürüldü)

Konservatuar Müdürü istifa mı ediyor?

Konservatuar Müdürü istifa mı ediyor? (Konservatuar Müdürü istifa mı ediyor?)

Aya atılan peyk yolunu şaşırdı

Aya atılan peyk yolunu şaşırdı. (Aya atılan peyk yolunu şaşırdı)



Aya atılan peyk yolunu şaşırdı. (Aya atılan peyk yolunu şaşırdı)

Amerikan ve Rus Alucıları

Amerikan ve Rus Alucıları. (Amerikan ve Rus Alucıları)

Not: N° 3

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

D. P. ETİ OCAĞI

Program ve Teşkilât Çalışmaları Hakkında

1 No. lu Sirküller

Mart 1960

010	00			200	682	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

98/1-9

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

SAYIN ÜYE ARKADAŞLAR

«ETİ OCAĞI» mız 6.2.1960 günü huzurunuzla yapılan törenle açılmış ve Demokrat Parti Teşkilâtı dahilinde yer alarak hizmete girmiş bulunmaktadır.

Bilindiği üzere, Partimiz, 1946 da Millete vermiş olduğu sözü tutarak memleketimize, bilhassa iktisadi sahada, Dünyanın hayranlık ve hürmetini kazanan bir azim ve başarı ile rehberlik etmiş ve halen Türkiye'yi büyük medenî memleketler arasında, lâyık olduğu mevkie ulaştırmıştır.

Bu muazzam ve tarihi hamleye hepimiz, muhtelif vazifelerimizdeki mesaimizle esasen iştirak etmiş bulunuyor ve bu günkü netice ile iftihar ediyoruz.

ETİ OCAĞIMIZ'ın kuruluş gayesi, bu gayretlerimizi birleştirerek, yüksek bir ideal ve memleket sevgisi ile bu yolda daha verimli ve sür'atli bir şekilde yürümektir.

Partimizin programı, 1951 senesi 3 üncü büyük Kongrede kabul edilmiş bulunan ve ana hatlarıyla belirtilen ulvî gayelere dayanmaktadır.

Ocağımız, Parti teşkilâtının diğer organları gibi, Parti Büyüklerimizin himaye ve direktifleri tahtında bu mukaddes gayelerin korunması ve tahakkuku uğrunda bütün mevcudiyeti ile çalışmak üzere and içmiştir.

Bu müşterek çalışmamızın en verimli bir şekilde teşkilâtlandırılabilmesi için ekli sahifelerde verilen malûmatın Sayın Üye Arkadaşlarımız tarafından dikkatle tetkik edilmesini ve birbirimizle daha yakından tanışmak maksadıyla tanzim edilmiş bulunan sual varakasının doldurularak sür'atle Ocağımız adresine iadesini rica ederiz.

I - İDARİ HUSUSLAR

1) OCAĞIMIZIN ADRESİ :

Necatibey Caddesi No. 80/8 Yenışehir/Ankara
Telefon No. sı : 28467

2) OCAĞIMIZA KAYITLI BULUNAN ÜYE ADEDİ :

Halen 1248

3) OCAĞIMIZIN AÇIK BULUNACAĞI SAATLER :

Pazartesi günü hariç her gün saat 18 den 22,30'a kadar, Cumartesi ve Pazar günleri 14.30 dan 23'e kadar. Bu saatler haricinde, Kadın ve Gençlik Kolu toplantıları veya dersler için İdare Hey'etinden evvelden müsaade almak kaydıyla hafta arasında ayrıca muayyen saatler için Ocak Lokali tahsis edilebilir. Görülecek lüzum üzerine bu saatler ileride tadil edilebilir.

4) OCAĞA GİRİŞ :

Demokrat Parti üye kartını havi olan'ar ve aileleri için Ocağın açık bulunduğu saatlerde giriş serbesttir.

İlmî konferans ve toplantılar için üye kartı aranmaz.

5) ÜYE KAYIT MUAMELELERİ :

İş günlerinde 18.15 - 22.30 arasında yapılmaktadır. Kayıt muameleleri için 3 adet fotoğraf getirilmesi rica olunur. Yeni kaydedilecek üyeler için iki Partili tarafından Ocağa tanıtılmak lüzumunu burada hatırlatmak isteriz.

6) OCAK LOKALİNİN HÜSNÜ MUHAFAZASI :

Üyelerimizin zevkle çalışabilmeleri için Ocağınız güzel bir şekilde hazırlanmış ve tefriş edilmiştir. Bu Ocak manevî ve maddî varlığı ile bütün üyelerin malıdır ve bu itibarla daima temiz

ve bezih olarak tutukması için yine kıymetli arkadaş üyelerimize emanet edilmiştir. Güzelleştirilmesi hakkında fikirler memnuniyetle kabul edilir.

II — TEŞKİLAT

Teşkilatımız Kadın Kolu, Köycülük Kolu ve Gençlik Kolu olmak üzere ayrıca üç faaliyet kolu ihtiva edecektir. Bu kollarda faal olarak çalışmak isteyenlerin ekli sual varakasında ayrılan haneye işaret etmelerini rica ederiz.

Bu teşkilatların detayı bilâhare, çalışmak isteyenlerin adedine göre tesât edilecektir.

III — PROGRAM

Programımızın esas, Demokrat Partinin Büyük İdeolojisi ve Parti Teşkilâtının bize vereceği talimat ve emirler dahilinde, bilhassa içtimai ve kültürel sahalarda çalışmaktır.

Bunun için ETİ OCAĞI üyelerimizden başlayarak diğer Demokrat Parti üyelerine ve nihayet bütün vatandaşlarınıza şamil olmak üzere, içtimai ve kültürel alış veriş'in daimi olarak teessüs etmesine çalışacağız.

Bu geniş programın tahakkuku zımında şematilik hissemize düşen vazifeyi ifa etmek üzere aşağıdaki faaliyetlerin sağlanması düşünülmektedir.

- 1) Konferans ve projeksiyonlar
- 2) Dersler (Lisan kursları, hitabet)
- 3) Sosyal yardım
- 4) Köycülük faaliyeti
- 5) Demokrat Parti eserlerinin tanıtılması ve büyük tesislerin gezilmesi.

1). KONFERANS VE PROJEKSİYONLAR :

Sayın üye arkadaşlarımız arasında, memleketin ihtiyarları andığı bir çok ilim adamı, mühendis, doktor, iktisadçı, san'atkâr ve fikir sahasında temayüz etmiş şahsiyetler mevcuttur. Bütün üyelerimiz namına, bu arkadaşlardan, kıymetli bilgilerinin bir küçük kısmını olsun diğer üyelere ulaştırmak için intihap edecekleri mevzuata konferans hazırlamalarını rica ederiz.

Bu konferansların Ocaklarımız programına alınması için takip edilecek usul şudur :

- a) En az bir ay evvelinden Ocak İdare Heyetine yazı ile müracaat edilerek konferans için gün (iş günleri saat 18 den sonra veya Cumartesi 2.30 dan sonra) tahsis talebedilecektir.

Bu yazıda aşağıdaki hususlar belirtilecektir :

- i — Konferans vermek isteyen üyenin adı, soyadı, mesleği,
 - ii — Konferansın mevzuu
 - iii — Konferans'ın hangi tarihten itibaren hazır olacağı, (konferansçı için en müsait günler zikredilecek)
 - iv — Konferansın ne kadar süreceği (saat ve dakika)
 - v — Hususi bir teşkilâta ihtiyacı olup olmayacağı (projeksiyon makinesi, pikap v.s.)
- b) İdare Heyeti veya selâhiyetli temsilcileri bu müracaatı tetkik edecek ve daha evvelki angajmanları da nazarı itibare alarak neticeyi yazı ile ilgiliye bildirecektir. Gün tayini hususunda ayrıca şifahen de Ocak İdaresiyle temas edilebilir.
- c) Bu suretle kararlaştırılacak konferans, Ocak mahallinde ve lüzumlu görülecek sair yerlerde ilân edilecektir.
- d) Konferanslar umumiyetle ücretsizdir ve davetiye basılmaz.
- e) Parti gayelerine ve Ocakın kuruluş programına uymayan konferans teklifleri Ocak İdare Heyetince kabul edilmez.

2) DERSLER :

a) Şimdilik, üyelerimiz için aşağıdaki dil kurslarının ihtiyacı düşünülmektedir.

i — İngilizce,

ii — Almanca,

iii — Fransızca.

Bu kursların tertiplenebilmesi için ekli sual varakasının doldurulmasını rica ederiz.

b) Hitabet dersleri : Siyasi ve içtimai hayatınızda mühim bir tesir unsuru olan hitabet san'atını öğrenmek isteyenlerin yine ekli sual varakasının ilgili kısımlarını doldurmalarını rica ederiz.

Alınacak neticeye göre kurslar tertiplenecektir.

c) Bilâhare görülecek lüzum üzerine üyelerimizin çocukları için ayrıca Güzel Sanatlardan müzik veya sair dersler de programa alınabilir.

Bu hususta da sual varakasına bakınız.

3) SOSYAL YARDIM :

Sosyal yardım kısmı ile bilhassa Kadın Kolu meşgul olacaktır. Bu itibarla bu bölümde faal olarak çalışabilecek hanım üyelerimize bilhassa ihtiyacımız vardır.

Hanım üyelerimizin, ekli sual varakasındaki sualleri dikkatle okumalarını ve hangi Kollarda çalışmak istediklerini açık olarak yazmalarını rica ederiz.

Kadın kolu programımız şimdilik aşağıdaki faaliyetleri ihtiva etmektedir.

a) Üyelerimizle birlikte oturan ve yardıma muhtaç olan

- i — Küçük çocukları,
- ii — Mektep çağındaki çocukları,
- iii — İhtiyarları,
- iv — Hastaları,
- v — İşsizleri,

tesbit etmek ve bunlara yardım ve müzakerette bulunmak,
(giyim, gıda, ilaç v.s.)

- b) Kızılay'a kan vermek, (sıhhati müsait olan ve arzu eden Ocak üyelerine şamildir).
- c) Ocak üyelerine müsait şartlarla doktor ve sıhhi yardım temin etmek,
- d) Diğer sosyal yardım cemiyetleri (Çocuk Esingeme Kurumu, Türk Kadımlar Birliğı, Çocuk Dostları Cemiyeti v.s.) ile temas tesis etmek ve bu Cemiyetlerin icabında yardımını sağlamak.
- e) Kadın Kolumuzun dahili ekibi Ocağımızın iç intizamı ile meşgul olacak ve Ocak salonları ile müstemilâtının daima tertipli ve cazip olmasını sağlayacaktır. Bu ekip aynı zamanda Parti üyeleri arasında veya Parti Büyüklerimiz şerefine yapılacak toplantılara nezaret ederek ev sahibi vazifesini görecektir.

4) KÖYCÜLÜK FAALİYETİ:

Ocağımızın Köycülük faaliyeti ile «Köycülük Kolu» meşgul olacaktır.

Halen bu sahada düşünülen çalışma mevzuları şunlardır:

- i — Ankara Köyleri Demokrat Parti Teşkilâtı ile devamlı bir temas sağlamak (Ocağa davet v.s.)
- ii — Ekip halinde köylere gitmek ve bu köylerde Partimizin ideolojisini ve eserlerini tanıtmak üzere konuşmalar yapmak ve terbiyevî filmler göstermek.

iii — Köylerimizde fevkalâde istidatlı çocukları tespit ederek istidatlı bulundukları sahada okuyup yetismelerine yardım etmek.

iv — Kadın Kolumuz vasıtasile köy ve ilçelerdeki Demokrat Parti Teşkilâtı kadın üyeleri ile temas sağlamak ve Kadın Kolumuz faaliyet programı dahilinde bu teşekküllerle icabında tegriki mesai etmek.

Bu hususta da ekli sual varakasını lütfen cevaplandırınız.

5) **DEMOKRAT PARTİ ESERLERİNİN TANITILMASI VE BÜYÜK TESİSLERİN GEZİLMESİ :**

Mevsim itibariyle müsait havalara kavuşulduktan sonra, Partimiz İktidarının vücade getirmiş olduğu memleket çapındaki büyük tesisleri görmek ve görmek maksadiyle, otobüs kafileleri halinde tetkik gezileri tentip edilecektir.

IV — HÜVİYET KARTLARI

Ocağımıza aza bulunan her arkadaşımıza İdare Heyetimiz tarafından bedeli mukabilinde hüviyet kartı verilecektir. Bu kartların tanzimi için «İdari Hususlar» 5 inci maddesinde mevzuubahis 3 adet fotoğrafın, doldurulmuş sual varakasıyla birlikte Ocağımız adresine taahhütlü olarak postalanmasını veya Ocak İdare Heyetine tevdiini rica ederiz.

Parti Hüviyet Kartları, basıldıktan sonra (takriben 45 gün) Ocağımızın açık bulunduğu saatlerde, nüfus kâğıdının veya sair bir hüviyet varakasının ibrazı üzerine, üyelerimize elden ve şahsen tevdi edilecektir.

Bu kartlar Ocak faaliyeti için lüzumlu olduğundan üyelerimizin, ihmal etmeden bunları vaktinde almalarını bilhassa rica ederiz.

V - AİDATLARIN TOPLANMASI

Yukarıda arzettiğimiz programın tahakkuk ettirilebilmesi için Ocak faaliyetlerimizin bir bütçe'ye raptedilmesi, bu itibarla üyelere tasahhüd edilmiş bulunan aidatların muntazaman yatırılması gerekmektedir. 1000'li müteceviz üyesi bulunan Ocağımızın aidatlarının tahsilatı marifetiyle toplanması pek kâlfetli olacağı düşünülerek, bu aidatların mümkünce 1 veya 2 defada, 6 aylık veya senelik olmak üzere Etibank Ankara Şubesi 32200 No. 1 ETİ OCAĞI hesabına makbuz mukabilinde yatırılmasını sayın üyelerimizden rica ederiz.

Ayrıca, teberruda bulunmak isteyen arkadaşlar teberruların aynı hesaba, posta veya banka havalesi ile makbuz mukabilinde yatırabilirler.

Bu suretle toplanacak aidat ve teberrular her üyenin Ocak Muhasebesinde mahfuz fişine kaydedilecektir.

Aidat ve teberruların toplanması hususunda daha pratik usuller düşünen kıymetli arkadaşlarımızın fikir ve tavsiyelerini memnuniyetle bekleriz.

NETİCE:

İşbu yazımıza bir sual varakası ve Ocağımız adına yazılmış bir zarf eklenmiştir. Üyelerimizin bu suallere verecekleri cevaplar ve gösterecekleri feragatlı çalışma arzusu, programımıza canlılık ve faaliyetimize istikamet verecektir.

Sayın ve kıymetli üye ve arkadaşlar, Ocağımız, Partimiz ve memleketimiz sizlerden azami hizmeti beklemektedir. Bu yardımı fikrinizle, kalbinizle, zamanınızla ve mesainizle yapabilmek fırsatını yeni kurulan ETİ OCAĞI'mız size vermiş bulunmaktadır. Şimdi üye arkadaşlarımız arasında tesis edeceğimiz sevgi ve saygı bağları hiç bir zaman zayıflamayacak, bilakis daima kuvvetlenerek büyük işler başarmamız için memleket çapında bir kudret kaynağı olacaktır.

Bu sahifelerde arzedilen çalışma programınızı lütfen iyice tetkik ediniz. Bu husustaki fikirlerinizi bize bildiriniz. Şimdiden konferans vermek, ücretli veya ücretsiz ders vermek, sosyal yardım, Köycülük Köhunda, Gençlik teşkilâtında çalışmak için aynı yazı ile Ocak İdare Heyetine müracaat edebilirsiniz. Sual varakalarını da lütfen cevaplandırdıktan sonra ekli zarfa koyarak taahhütlü olarak en geç 20 gün zarfında Ocağımız adresine postalayınız.

Ocağımız çalışmalarına ait ilk tasarruflarını bu suretle arkadaşlarımızın irtida ve tetkiklerine arzeder, Partimiz ve Memleketimiz için faydalı ve hayırlı olmasını temenni ettiğimiz ETİ OCAĞI'mızın kıymetli üyelerini saygı ve sevgi ile selâmlarız.

Derin Saygılarımızla
D. P. ETİ OCAĞI İDARE
HEYETİ

EK : 1 adet sual varakası
1 zarf

Ek 4: Vatan Cephesi Davası: Yüksek Soruşturma Kurulu Kararları.

T. C.
Yüksek Soruşturma Kurulu
Sayı :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Esas :1960/55
Karar :
Başkan :Suphi Örs
Üye :Sabri Tırpan
Üye :Turgut Cemal Özdöl
Kâtip :Ahmet Şengül

11

Tahkikat dosyası Kurulca tetkik edilerek gereği düşünüldü:

1- Sâbık Başbakan Adnan Menderes, Dp. Genel İdare Kurulu Üyeleri ile, İstanbul D.P.başkanı Kemal Aygün, Sümerbank eski Umum Müdürü Mehmet Akın, eski Etibank Umum Müdürü Burhan Ulutan, eski Başbakan yardımcısı Medeni Berk ve Sanayi Bakanı Sebati Ataman ve eski Zonguldak Valisi Cemal Tarlan'ın, Vatan Cephesi mevzuundaki faaliyetten dolayı maznun x sıfatı ile sorguya çekilmelerine,

2- Bu işin Kurulumuza niyabeten üye Turgut Cemal Özdöl tarafından nâip sıfatı ile ifasına,

3- Maznunlardan lüzum görülecek sair hususlardan mâada aşağıda zikredilen

4 Vatan cephesinin ne zaman ve nemaksatla kurulduğu

- Bu teşekkülün hukuki vasıf ve mahiyetinin ne n ibaret olduğu, (yani D.P. ye dahil bir teşekkül mü yoksa parti dışında kalan bir kuruluş mu olduğu)

- D.P.Tüzüğü'nün böyle bir kuluşa müaitbolup olmadığı

- Vatan cephesinin mali imkânlarının ne suretle sağlandığı,

- Bu kuruluşun hangi sahalarda faaliyet gösterdiği,

-Sümerbank, Etibank, Çimento Sanayi gibi.....iktisadi devlet teşekküllerindeki vatan cephesine iltihakların ne suretle idare ve temin edildiği,

- Sümerbank Umum Müdürü Mehmet Akın'ın ve Etibank Umum Müdürü Burhan Ulutan'ın ve emsali müesseseler erkân ve müdirânının bu konu ile iştigal etmelerine nerede ,ne zaman ve kimler tarafından emir ve müsaade verildiği,

- Etiler ocagının kimlerin teşebbüsü ile ne zaman açıldığı ve Sümerbank mensuplarının Cemil Bengü ocasına iltihaklarının kimler

212.658/2

6

tarafından ve ne suretle sağlandığı ,

- 960/yılı Mart ayında Gazi Orman Çiftliğinde Ankara esnaf teşekkülleri mensupları ile iftar yemeginde bulunan Sümerbank Umum Müdürü Mehmet Akın'ın Adnan Menderes tarafından telefona davet edilerek aralarında cerayan eden konuşmalarda esnaf teşekküllerinin vatan cephesi'ne iltihakları vaki olduğu takdirde Ankara'daki şöförler cemiyeti Kooperatifine 2 milyonluk ve Türkiye yedek parçacılar kooperatifine 1,5 milyonluk kredinin sağlanacağı hakkında Adnan Menderes'in bir vaitte bulunup bulunmadığı ,

- Ankara'nın Gülveren semtindeki Subay ailelerinin dahil bulundukları vatan cephesi ocağının ne gaye ile ve kimler tarafından açıldığı ,

- Vatan cephesine iltihak haberlerinin radyoda hangi esasa istinaden yayınlandığı , bunun için bir bedel ödenip ödenmediği ,

- Bu neşriyatın ne suretle ve kimlerin elileyürütüldüğü ,

- Vatan cephesine iltihakı sağlamak için baskı yapıp yapılmadığı , menfaat temin veya vaid edilip edilmediği ,

- Cihat İren ve Vehbi Koç'un bu cepheye iltihakları için kimler marifetile ve ne suretle teklif yapıldığı , bu tekliflerin bir hüseyide veya tehdit taşıyıp taşımadığı ,

- Vatan cephesi için hazine den para sarf edilip edilmediği ,

- Tekirdağ valisi Cemal Tarlan'ın 27.2.1960 tarihli telle İşbankası marifetile Başbakanlıktan "9 galip " şifresile 10.000 liranın ne maksatla gönderildiği ,

- Tekirdağda Millet Partisi Başkanı olup bu partinin tekirdağ'daki teşkilâtını feshederek beraberindeki bazı kimselerle birlikte vatan cephesine iltihak eden Hüseyin Öklen (Üşgen) ile Kemâl Öklen lehine 25.2.1960 tarihinde Başbakanlıktan kalemi mahsus müdürü Arif marifetile İşbankasına telefon ettirmek suretile 60-70 bin liralık bir kredinin açılmasına ne sebeble lüzum görüldüğü , İstanbul'daki

- İstanbul'daki vatan cephesi ocakları faaliyetinin kimler tarafından yürütüldüğü ve hangi kaynaklardan finanse edildiği hususlarının da ayrıca sorulmasına 19.10.1960 gününde oy birliği ile karar verildi

Başkan
Suphi Örs

Üye
Sabri Tırpan

Üye
Turgut Cemal Özdeş

4:K:01b4
A:5891b4

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Zabıt Varakası

15

T.C.Millî Birlik Komitesi Sekreterliğinin 24.II.1960 Gün ve Hukuk Müşavirliği 160-I688-3736I Sayılı cevabî yazılarında bahsi geçen ve Merkez Soruşturma Kuruluna tanzim olunan 12.7.1960 Tarihli zabıt varakasının 17,17-A ve 17-B Sıra numrolarında kayıtlı D.P.ait (3)adet çuval içindeki evrak taramızdan tetkik edildi.Bu üç çuval içinde-Merkez Soruşturma Kurulundan veya sair mercilerden Kurulumuza tevdi veya Kurulumuzca ittila üzerine getirtilenlerden başka-Vatan Cephesi ihdası suretiyle halkın ikiye ayrılmasına sebebiyet vermek diye vasıflandırılan Cürmün (delili) olabilecek mahiyette bir vesika ve evraka raslanmadı.Keyfiyeti tesbit ve tevsik eden bu zabıt varakası , 27.I2.1960 Günü , Yeni Büyük Millet Meclisi binasında Yüksek Soruşturma Kuruluna tahsis edilen kısımda, Merkez Soruşturma Kuruluna tahsis olunan odada tanzim edilerek imzalandı.27.I2.1960

10.Soruşturma Kurulu

Nâip Üyesi

Suphi Örs

10.Soruşturma Kurulu

Nâip Üyesi

Sabri Tırpan

212 658 2

28

3

Ek 6: Vatan Cephesi Davası: Vatan Cephesine katılımlara dair sayısal sonuçlar.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GÜMRÜKLERİ VE İSTİSALATİ
1957 seçimlerinden 1/1/1960 gününe kadar
D.P. ye iltihak edenler

Adana	18000	İzmir	445035	Nakli Yekûn.
Adıyaman	9000	Kars	38567	
Afyon	12375	Kastamonu	29803	
Agri	8918	Kayseri	3500	
Amasya	4800	Kırklareli	13751	
Ankara	22946	Kırşehir	1240	
Antalya	8039	Kocaeli	13254	
Artvin	8525	Konya	6847	
Aydın	15985	Kütahya	60975	
Balıkesir	17583	Malatya	9325	
Bilecik	4030	Manisa	27208	
Bingöl	2576	Maras	20480	
Bitlis	4050	Maraş	10782	
Bolu	13262	Mardin	8908	
Burdur	12181	Muğla	12893	
Bursa	17814	Niğde	3500	
Çanakkale	4325	Nevşehir	5636	
Çankırı	6445	Ordu	27297	
Çorum	14188	Rize	6500	
Diyarbakır	20498	Sakarya	4488	
Denizli	14175	Samsun	15780	
Edirne	9297	Sivas	7582	
Elâzığ	15888	Siirt	6488	
Erzincan	7787	Sinop	6737	
Erzurum	10052	Sivas	53000	
Hakkâri	11547	Tekirdağ	15968	
Gaziantep	17355	Tokat	18467	
Giresun	11300	Trabzon	11184	
Gündüphan	18174	Tunceli	27823	
Hakkâri	8000	Urfa	18275	
Hatay	8655	Uşak	10786	
İçel	12356	Van	13981	
İsparta	5000	Yozgat	6697	
İstanbul	82182	Zonguldak	7300	
	445035 Yekûn.		973455	Usamî Yekûn.

010 09 217 674 4

147 6

Ek 7: Vatan Cephesi Davası: Konya ve ilçelerinden gönderilen Demokrat Parti ve Vatan Cephesine katılım telgrafları.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tel Sureti

NO: 559 Kİ: 39 21/4/960 Saat: 10/20

Sayın Adnan Menderes

Başvekil ve D.P.Genel Bşk.

Ankara

Sureti: Devlet Vekili ve Başvekil
yardımcısı Medeni Berk.

Yüksek tensibinizle kurulan yeni heyetlerin memleketimiz için çok faydalı olacağına kani olduğumdan mensubu bulunduğum C.K.M.Partisinden ayrılarak saflarınızda çalışmaya karar verdiğimi arz ederim.

Eskil C.K.M.P. Bucak Başkanı

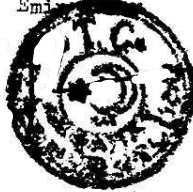
Mustafa Dağlı

İmza.

Aslı gibidir. 14/1/961

P TT Aksaray Merkez Müdürü

Emir



010 216 70 2

Ek 8: Vatan Cephesi Davası: Niğde ve ilçelerinden gönderilen Demokrat Parti ve Vatan Cephesine katılım telgrafları.

Sayın Adnan Menderes
D.P.Genel Başkanı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
Ankara

634
100 850
II/12/1958 10/45
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bizler 1950 yılından beri muhalif partilerine ve 957 mebus seçiminde de C.M.P.reylerimizi is,afettik Adem Atamızdanberi geçit vermiyen ve yılda donarak iki üç insan kurbanı verdığımız Aksaray ile aramızdaki elli altmış kilometrelik yolumuz bu sene yüksek himayelerimizde asfalt denecek bir seviyede trafige açılmıştır.bundan başka türlü nimetleriniz hakikaten bizleri size bağlamaya bir vicdan borcu olarak ahdiyiman ettik. Şimdi ise mensup bulunduğum C.M.P den28 kişilik akrabalarım ile bu tarihten itibaren partiniz saflarına atıldığımızı arzeder ellerinizden üperiz.

Niğde ilinin Ortaköy kaza merkezi
kargı mahallesinden
Şevket Akse



010	09			217	697	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

30

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: Ahmet ÖTEN		EVET
Kapak		X
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	X
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	X
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	X
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	X
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	X
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	X
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	X
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	X
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	X
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	X
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	X
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	X
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	X
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	X
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	X
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	X
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	X
Atıf Yöntemi APA 7 ☒ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	X
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	X
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	X
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	X
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	X
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	X
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	X
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	X

İmza

Danışman Adı Soyadı

Doç. Dr. Tuğrul KORKMAZ